

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

Рекомендовано до поширення в мережі «Інтернет» вченою радою ТВСП "Черкаське навчально-наукове відділення Львівського національного університету імені Івана Франка", протокол № 11 від 21 червня 2023 року. При використанні матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на «Фінансовий простір» обов'язкове

ЗАСНОВНИК:

Львівський національний
університет імені Івана Франка,
79000, Україна, м. Львів, вул.
Університетська, 1

ВИДАВЕЦЬ:

ТВСП "Черкаське навчально-наукове відділення
Львівського національного університету
імені Івана Франка".
18028 м. Черкаси, вул. В'ячеслава Чорновола, 164

No 2 (50) 2023

ISSN 2304-1692

THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL

Financial Space

Recommended for online publication by the Academic Council of Cherkasy Educational – Scientific Department of Ivan Franko National University of Lviv by protocol No 11 of June 21, 2023.

In case of reprinting of materials published in the journal, the reference to «Financial Space» is required.

FOUNDER:

Ivan Franko National University of Lviv
79000 Lviv, Universytetska st., 1

PUBLISHER:

Cherkasy Educational–Scientific Department of Ivan Franko
National University of Lviv
18028 Cherkasy, V. Chornovol str., 164

Редакційна КОЛЕГІЯ

Головний редактор БАРАНОВСЬКИЙ Олександр Іванович
д.е.н., професор, професор кафедри банківської справи та фінансових технологій Університету банківської справи

Заступник головного редактора ПАНТЕЛЕЄВА Наталя Миколаївна
д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів та обліку Черкаського навчально-наукового інституту Університету банківської справи

Відповідальний секретар ЧЕПЕЛЮК Ганна Миколаївна
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та обліку Черкаського навчально-наукового інституту Університету банківської справи

АНДРІЙВ Василь Михайлович
д.юр.н., професор кафедри трудового права та соціального забезпечення Київського національного університету ім. Шевченка

БАГОРКА Марія Олександрівна
д.е.н., завідувач кафедри маркетингу Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

ВИРВІЦКА Магдалена
доктор наук, професор, професор факультету інженерії менеджменту Познанського політехнічного університету

ГРАБІНСЬКА Барбара
Ph.D., ад'юнкт кафедри фінансів Краківського економічного університету

ГРАСІС Яніс
д. юр. н., доцент, декан юридичного факультету Ризького університету ім. Страдіня

ДМИТРЕНКО Ірина Миколаївна
д.е.н., професор Національного центру обліку та аудиту, Національна академія статистики, обліку та аудиту

ДУНСЬКА Маргарита
д.е.н., професор, заступник декана факультету бізнесу, менеджменту та економіки Латвійського університету

ЗАЙНАЛОВ Жахонгір Расулович
д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, Самаркандський інститут економіки і сервісу

КУЗНЕЦОВА Анжела Ярославівна
д.е.н., професор, ректор Університету банківської справи

МІЩЕНКО Світлана Володимирівна
д.е.н., професор, професор кафедри банківської справи та фінансових технологій Університету банківської справи

МИКОЛЕНКО Віктор Андрійович
д. юр. н., професор кафедри управління в сфері цивільного захисту, Черкаський інститут пошешної безпеки імені Героїв Чорнобиля

МОСКАЛЕНКО Сергій Іванович
д. юр. н., доцент, професор кафедри права та правового регулювання авіаційної діяльності, Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету

ПАШКЯВІЧЮС Арвідас
д.соц.н., професор, завідувач кафедри фінансів економічного факультету Вільнюського університету

ПРОКОПЕНКО Наталя Семенівна
д.е.н., професор, проректор Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет», радник податкової служби I рангу

РОГОВА Наталя Василівна
к.е.н., доцент, заступник директора Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СЕМБІЄВА Ляззат Миктибеківна
д.е.н., професор, професор кафедри державного аудиту Євразійського національного університету ім. Л.М. Гумільова

СМОВЖЕНКО Тамара Степанівна
д.е.н., професор Інституту підприємництва та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка»

ХАБЕР Йозеф Антоні
Ph. D., професор Школи бізнесу Познані

Адреса Редакційної колегії:

Черкаський навчально-науковий інститут
ЛНУ імені Івана Франка

вул. В'ячеслава Чорновола, 164, м. Черкаси,
18028

тел.: (050) 640-38-84,

email: fp@cibs.ubs.edu.ua

Фінансовий простір

міжнародний науково-практичний журнал

Editorial Board

EDITORIAL OFFICE

Cherkasy Educational-Scientific Department of
Ivan Franko National University of Lviv

18028 Cherkasy, V. Chornovol str., 164

tel. (050) 640-38-84,
email: fp@cibs.ubs.edu.ua

Financial Space

international scientific and practical journal

Editor in Chief Alexander BARANOVSKY

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Banking and Finance technologies, Banking University

Deputy Editor Nataliia PANTIELIEIEVA

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance and Audit, Cherkasy Educational-Scientific Institute of Banking University

Executive Secretary Hanna CHEPELIUK

Ph. D. in Economics, Associate Professor of the Department of Finance and Audit, Cherkasy Educational and Scientific Institute of Banking University

Vasyl ANDRIYIV

Doctor of Law, Professor of the Department of Labor Law and Social Security, Kyiv National University named after T. Shevchenko

Maria BAGORKA

Doctor of Economics, Head of the Department of Marketing, Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University

Magdalena WYRWICKA

Doctor of Science, Professor, Professor of the Faculty of Management Engineering, Poznan Polytechnic University

Barbara HRABINSKA

PhD, Associate Professor, Department of Finance, Krakow University of Economics

Janis GRASIS

Doctor of Law, Associate Professor, Leading Researcher, Dean of the Faculty of Law of the Stradin University of Riga

Irina DMITRENKO

Doctor of Economics, Professor of the National Center for Accounting and Auditing, National Academy of Statistics, Accounting and Auditing

Margarita DUNSKA

Doctor of Economics, Professor, Deputy Dean of the Faculty of Business, Management and Economics of the University of Latvia

Djaxongir ZAYNALOV

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance, Samarkand Institute of Economics and Service

Anzhela KUZNYETSOVA

Doctor of Economics, Professor, Rector of Banking University

Svetlana MISHCHENKO

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of, Banking and Finance of Banking Technologies and Business of the Banking University

Victor MYKOLENKO

Doctor of Law, Professor of the Department of Civil Defense Management, Cherkasy Heroes of Chernobyl Fire Safety Institute

Sergey MOSKALENKO

Doctor of Law, Associate Professor, Professor of the Department of Law and Legal Regulation of Aviation Activities, Kirovohrad Flight Academy of the National Aviation University

Arvidas PASHKIAVICHUS

Doctor of Social Sciences, Professor, Head of Department of Finance Faculty of Economics University of Vilnius

Natalia PROKOPENKO

Doctor of Economics, Professor, Vice Rector of the Private higher educational institution «European University», Adviser of the Revenue Service of the 1st rank

Nataliya ROGOVA

Ph. D. in Economics, Associate Professor, Deputy Director of Institute of Continuing Education, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Lyzzat SEMBIEVA

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of State Audit of the Eurasian National University named after L.M. Gumilev

Tamara SMOVZHENKO

Doctor of Economics, Professor, Lviv Polytechnic National University

Anthony Joseph HABER

Ph. D., Professor of School of Business, Poznan

SMICT / Contents

Гончарук Світлана Марківна, Кравчук Мирослав Олександрович РОЛЬ АУДИТОРСЬКОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ В ПРОЦЕСІ АУДИТУ	7
Honcharuk Svitlana, Kravchuk Myroslav THE ROLE OF AUDIT DOCUMENTATION IN THE AUDIT PROCESS	13
Решота Олена Анатоліївна, Боднарук Надія Володимирівна, Кормило Марія Романівна ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПИ	15
Reshota Olena, Bodnaruk Nadiya, Kormylo Maria WAYS OF IMPLEMENTING ANTI-CORRUPTION POLICY: THE EXPERIENCE OF UKRAINE AND EUROPEAN COUNTRIES	26
Стадник Юліанна Андріївна ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ БІЗНЕС-АНАЛІТИКА У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ В СФЕРІ ІТ	29
Stadnyk Yulianna FUNCTIONS AND TASKS OF A BUSINESS ANALYST IN THE PROCESS OF PROJECT IMPLEMENTATION IN IT FIELD	36
Квасній Марія Миколаївна, Чемерис Роман Віталійович ОЦІНКА ВПЛИВУ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ НА РІВЕНЬ КОРУПЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ: АНАЛІЗ ЗА РОЗМІРОМ ПІДПРИЄМСТВ	38
Kvasniy Mariya, Chemerys Roman ASSESSMENT OF THE IMPACT OF UNCERTAINTY ON THE LEVEL OF CORRUPTION AND ECONOMIC GROWTH: ANALYSIS BY THE SIZE OF ENTERPRISES	47
Вільчинська Оксана Миколаївна, Прокопович-Павлюк Ірина Володимирівна ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР	51
Vilchynska Oksana, Prokopovych-Pavliuk Iryna STUDYING THE IMPACT OF THE DIGITAL ECONOMY ON THE BANKING SECTOR	64
Назаркевич Ігор Богданович, Драгомирецька Анастасія Андріївна, Іванус Юрій Анатолійович ОСОБЛИВОСТІ ТА УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ	68
Nazarkevych Ihor, Dragomyretska Anastasiia, Ivanus Yurii FEATURES AND CONDITIONS OF OPTIMIZATION THE ENTERPRISES'S FINANCIAL STATE IN THE TERMS OF WAR	76

SMICT / Contents

Вовчак Ольга Дмитрівна, Кустрин Андрій Богданович СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ БАНКІВСЬКОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ	79
Vovchak Olha, Kustryn Andrii ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF BANKING SUPPORT OF SMALL BUSINESSES AND ITS IMPACT ON ECONOMIC DEVELOPMENT	84
Лобода Наталія Олександрівна, Петришин Людмила Петрівна ПОДАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (ДИНАМІКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ)	92
Loboda Nataliia, Petryshyn Lyudmyla TAX CONTROL UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE (DYNAMICS OF STATE FINANCIAL SECURITY)	105
Герасименко Олена Вікторівна, Нагорнюк Оксана Петрівна ЦІННОСТІ СУСПІЛЬСТВА ЯК ІНДИКАТОР ЗМІН СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	108
Herasymenko Olena, Nahornyuk Oksana THE VALUES OF SOCIETY AS AN INDICATOR OF CHANGES IN THE STRATEGY OF DEVELOPMENT OF THE STATE	116
Дубик Вікторія Яківна, Стасишин Андрій Васильович, Богів Роман Євгенович ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	119
Dubyk Viktoriia, Stasyshyn Andrii, Bohiv Roman PROBLEMS OF FORMING THE INVESTMENT STRATEGY FOR FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES OF ENTERPRISES	127
Завальницька Надія Богданівна, Стадник Мирослава Євгенівна КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ	129
Zavalnytska Nadia, Stadnyk Myroslava CLUSTER ANALYSIS OF THE TOURIST MARKET OF UKRAINE: REGIONAL ASPECT	137

УДК 657.6

РОЛЬ АУДИТОРСЬКОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ В ПРОЦЕСІ АУДИТУ

ГОНЧАРУК Світлана Марківна*доцент, кандидат економічних наук**доцент, ЛНУ імені Івана Франка**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3666-906X>***КРАВЧУК Мирослав Олександрович***здобувач освітнього рівня «магістр»,**Львівського національного університету імені Івана Франка**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-4881-0210>*

Анотація. В статті обґрунтовується необхідність посилення вимог до контролю якості аудиторської документації, яка забезпечує: доказ досягнення загальних цілей аудитора; а також того, що аудит був запланований і проведений відповідно до МСА і застосованими вимогами законодавства і регулюючих органів.

Визначені основні ключові напрями контролю якості аудиторської документації: відповідність стандартам, повнота і точність, аудиторська спроможність, датування і підпис, контроль якості, архівування і звітування.

Ключові слова: аудиторська документація, аудиторський звіт, контроль якості аудиторських послуг, міжнародні стандарти аудиту, Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю.

Постановка проблеми. Головна мета аудиту — надати впевненість користувачам фінансових звітів у тому, що ці звіти дають достатньо точне уявлення про стан підприємства на певну дату та яким чином це було досягнуто.

Аудитори певною мірою несуть відповідальність перед третіми особами, які використовують інформацію фінансових звітів. Але для досягнення зазначеної мети аудиторів слід не тільки знайти помилки і неточності у фінансових звітах, тобто за суто бухгалтерську функцію всередині підприємства, а надати кваліфіковану допомогу підприємству.

Велика роль у цьому надається аудиторській документації.

Аналіз останніх досліджень та

публікацій. Вагомий внесок у розвиток теоретичних основ і методичних підходів до аудиторської документації зробили такі провідні вчені, як Бондар В.П., [3] Бондар Ю.В., [4] Петрик О.А., [5] Сокольська Р.Б., [6] Ніконович М. О. [7] та інші. Важливо надалі вивчати дану проблематику і шукати шляхи удосконалення отримання аудиторської документації.

Мета статті. Визначити роль аудиторської документації при здійсненні контролю якості аудиторських послуг.

Виклад основних результатів. Суб'єкти аудиторської діяльності не завжди демонструють докази виконання ними процедур по суті, результатів їх виконання та отриманих аудиторських доказів щодо певних суттєвих класів операцій або залишків по рахунках у своїй робочій документації.

Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 р. № 2258-VIII [1] та Міжнародні стандарти аудиту [2] зазначають, що робоча документація аудитора є однією із найважливіших умов проведення аудиту. Аудиторська документація сприяє якісному проведенню аудиту, допомагають плануванню аудиту та здійсненню контролю якості роботи за роботою суб'єктів аудиторської діяльності. Аудитору необхідно документально оформити аудиторські докази, отримані в процесі перевірки, виконаної з метою висловлення і обґрунтування аудиторської думки.

Міжнародні стандарти аудиту вимагають, щоб аудитор обов'язково документував усі етапи і процедури здійснені в процесі аудиту. Аудиторська документація забезпечує документальне оформлення інформаційних джерел, які використовують як аудиторські докази при формуванні аудиторської думки про перевірену фінансову звітність.

Для формування пакету документів аудитор застосовує МСА 230 "Аудиторська документація" (ISA 230 "Audit documentation") [2].

МСА 230 розглядає обов'язки аудитора готувати аудиторську документацію з аудиту фінансової звітності. Специфічні вимоги до документації і керівництво по її підготовці містять і інші МСА. Законодавство або нормативні акти можуть встановлювати додаткові вимоги до документації.

В цьому Міжнародному стандарті аудиту розглядається конкретна відповідальність аудитора за складання аудиторської документації для аудиту фінансової звітності.

Аудиторська документація, яка відповідає вимогам цього МСА та конкретним вимогам інших доречних МСА до документації, надає:

- докази наявності у аудитора основи для висновку про досягнення загальних цілей аудитора;

- докази того, що аудит планувався та виконувався відповідно до МСА і застосованих законодавчих і нормативних вимог [2].

Аудиторська документація також допомагає:

- здійснювати нагляд за аудиторською роботою, а також виконання їх обов'язків щодо огляду та надавати можливість звітувати про свою роботу;

- зберігати запис питань, що мають постійну значущість для майбутніх аудитів;

- надавати можливість проводити огляди та інспектування контролю якості відповідно до МСКЯ 1 або національних вимог, які є принаймні не менш суворими.

Аудиторська документація являє собою письмове відображення виконаних аудиторських процедур, отриманих аудиторських доказів, і висновків зроблених аудитором.

Аудиторська документація також використовується для допомоги аудиторської групи в плануванні, проведенні аудиту і подання звіту про свою роботу та надання можливості аудиторської групі нести відповідальність за свою роботу.

Аудиторська документація допомагає членам аудиторської групи при організації та контролі аудиторської роботи, а також при виконанні їх обов'язків по оглядовій перевірці відповідно до МСА 220 "Контроль якості звітної фінансової інформації" і за збереження записів про питання, що мають значення для майбутніх аудитів.

Документація надає можливість проведення контрольних оглядів і перевірок якості досвідченим аудитором відповідно до МСКЯ 1 "Контроль якості в організаціях, що здійснюють аудит, оглядові перевірки звітної фінансової інформації та інші завдання щодо забезпечення впевненості та надають супутні аудиту послуги" або національними вимогами.

Аудиторську документацію записують на паперових, електронних або інших носіях. Вона може містити аудиторські програми, аналітичні розрахунки, меморандуми по виниклих питаннях, резюме важливих питань, листи-підтвердження та листи-пояснення, переліки контрольних питань, листування (включаючи електронною поштою) стосовно важливих питань.

Аудитор може пред'явити необхідні докази своєї правоти у випадку виникнення судових справ тільки в тому випадку, якщо всі етапи аудиту правильно і своєчасно задокументовані.

Ретельне документування аудиту дозволяє скласти більш повне уявлення щодо проведеної роботи і забезпечити ефективний контроль з боку менеджерів і партнерів за роботою аудиторів.

Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю проводить контроль якості аудиторських послуг і складає за наслідками перевірки відповідний звіт. Місія Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю є забезпечення високого рівня впевненості власників,

інвесторів та інших користувачів у інформації розкритій у фінансовій звітності як надійної бази прийняття ефективних рішень.

У звіті Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю (ОСНАД) виявлені цілий ряд недоліків у веденні аудиторської документації. В ньому зазначається, що не всі суб'єкти аудиторської діяльності змогли своєчасно формувати аудиторську документацію, не приділяли достатньої уваги її зберіганню, а також її повноті і цілісності. Інспекція з контролю якості аудиторських послуг виявила цілий ряд недоліків у веденні робочих документів аудитора [8]. Основні недоліки наступні:

- встановлені випадки невідповідності політик і процедур суб'єктами аудиторської діяльності (САД) щодо зберігання документації;

- окремі суб'єкти аудиторської діяльності зберігали ключову аудиторську документацію в електронній формі таким чином, що неможливо ідентифікувати осіб, які її підготували;

- деякі САД не завжди забезпечували завершення формування остаточних файлів із завдань з аудиту фінансової звітності та їх архівування у встановлений термін, тобто не пізніше ніж через 60 днів з дня підписання аудиторського звіту.

На рис. 1 наведені основні недоліки, які виявлені під час перевірок контролю якості аудиторських послуг. Серед них найвищу питому вагу займає розгляд шахрайства та оцінювання ризиків суттєвого викривлення.

Відзначається, що за даними аудиторської документації ряд САД не повній мірі застосовують процедури по суті та аналітичні процедури.

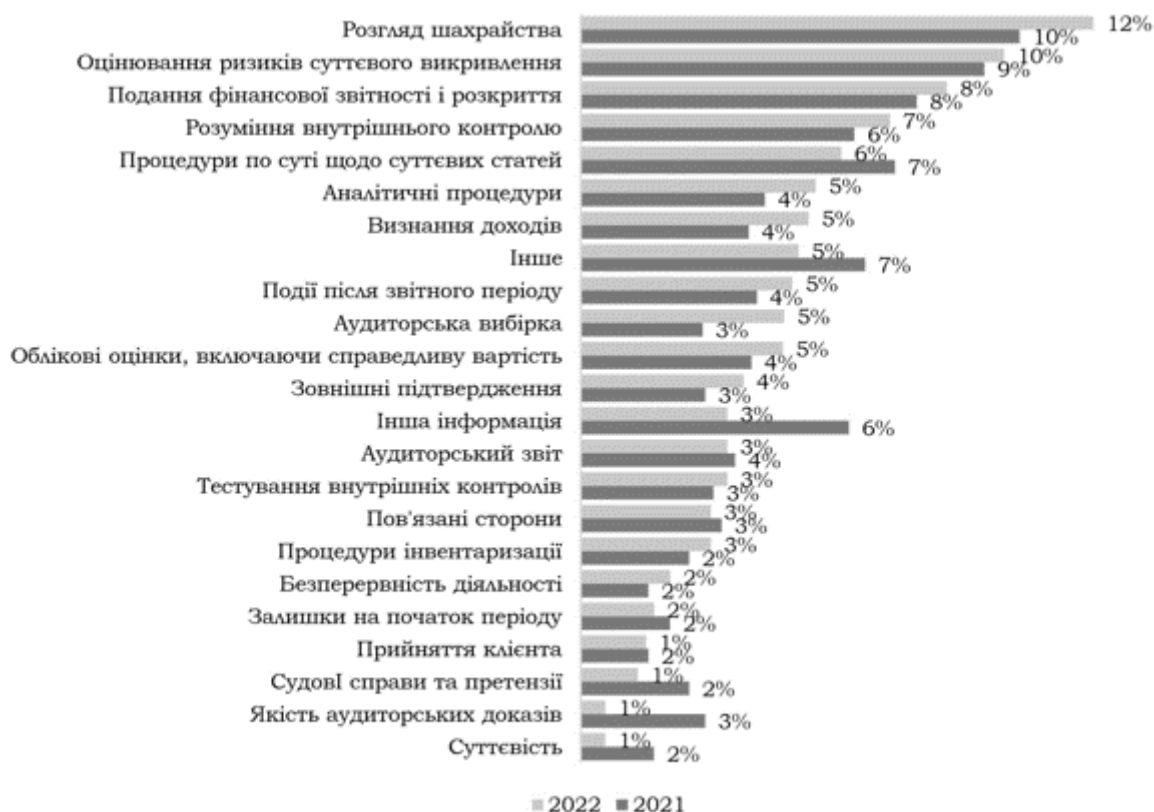

Рис.1 Характеристика недоліків, які виявлені під час перевірки контролю якості аудиторських послуг за 2021, 2022 роки.

Джерело [8].

Окремі САД не приділяли достатньої уваги виправленню недоліків, визначених за результатами моніторингу системи контролю якості аудиторських послуг, включно з недоліками, які повторюються. Також варто звернути увагу на: недостатність виконання та документування процедур для отримання інформації, яка використовується під час ідентифікації ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства, таких як: отримання інформації щодо оцінки управлінським персоналом ризику шахрайства, процесу управлінського персоналу для ідентифікації та вживання дій у

відповідь на ризики шахрайства.

Крім того відзначається відсутність тестування відповідності проводок та інших коригувань, як дій у відповідь на ризик нехтування управлінським персоналом заходами контролю або неналежне документування такого тестування [8].

Контроль якості аудиторської документації є важливою частиною аудиторського процесу тому, що від його результатів залежить надійність і об'єктивність аудиторського звіту.

Основні ключові напрями контролю якості аудиторської документації наведені у таблиці 1.

Основні ключові напрями контролю якості аудиторської документації

№ з/п	Напрямы	Характеристика
1	Відповідність стандартам	Документація повинна відповідати вимогам аудиторських стандартів, які регулюють проведення аудиту, що включає в себе правильне застосування методів, процедур та оцінок
2	Повнота і точність	Усі важливі документи повинні бути зібрані, оформлені та збережені відповідно до встановлених процедур. Інформація в документах повинна бути точною і достовірною
3	Аудиторська спроможність	Документація повинна демонструвати аудиторську спроможність аналізувати, оцінювати та робити висновки щодо фінансової звітності клієнта
4	Підпис і датування	Усі документи повинні мати відповідні підписи та датування, щоб підтвердити автентичність і відповідність періоду перевірки
5	Контроль якості	<i>Аудиторська</i> фірма зобов'язана документувати дотримання принципів роботи і процедури системи <i>контролю якості</i>
6	Архівування і зберігання	Документація повинна бути адекватно збережена та доступна для перевірки впродовж встановленого терміну

Джерело: складено за даними [2].

САД має запровадити політики і процедури, а також заходи контролю їх дотримання щодо завершення формування остаточного аудиторського файлу, які б включали:

1. документування аудиторських доказів, які САД отримав, обговорив та узгодив з відповідними членами команди із завдання до дати звіту аудитора;

2. сортування, упорядкування робочих документів;

3. затвердження контрольних переліків питань щодо завершення, які стосуються процесу формування аудиторського файлу.

САД має зберігати робочі документи та звіти за результатами обов'язкового аудиту фінансової

звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес, протягом, щонайменше, семи років з дати завершення виконання завдання з такого аудиту. САД має запровадити ефективний контроль за будь-якими змінами, які вносяться до аудиторської документації під час процесу формування остаточного файлу після дати звіту аудитора, якщо вони носять виключно адміністративний характер і не пов'язані з виконанням нових аудиторських процедур або формулюванням нових висновків.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки і узагальнення:

Аудиторська документація є письмовим відображенням виконаних аудиторських процедур, отриманих аудиторських

доказів, і висновків зроблених аудитором.

Суб'єкти аудиторської діяльності не завжди демонструють докази виконання ними процедури по суті, результатів їх виконання та отриманих аудиторських доказів щодо певних суттєвих класів операцій або залишків по рахунках у своїй робочій документації.

Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю виявив

цілий ряд недоліків у веденні аудиторської документації: встановлені випадки невідповідності політик і процедур САД щодо зберігання документації; окремі суб'єкти аудиторської діяльності не забезпечили ідентифікацію осіб, які її підготували; не завжди забезпечували завершення формування остаточних файлів із завдань з аудиту фінансової звітності та їх архівування у встановлений термін.

Список використаної літератури

1. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258- VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>.
2. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: видання 2016-2017 рр. частина 1. / Пер. з англ. – К.: Міжнародна федерація бухгалтерів; Аудиторська палата України, 2017. 978 с.
3. Бондар В. П. Робочі документи аудитора та контроль якості аудиту фінансової звітності, що складена на вимогу іноземного інвестора. *Статистика України*. 2018. № 1. С. 68-76.
4. Бондар Ю. В. Розвиток підходів до трактування сутності та ролі документування в аудиті. *Облік і фінанси*. 2017. № 3. С. 140-147.
5. Аудит: підручник / О.А. Петрик, В.О. Зотов, Б.В. Кудрицький та ін.; за заг. ред. проф. О.А. Петрик. К.: КНЕУ, 2015. 498 с.
6. Сокольська Р. Б., Зелікман В.Д., Єрьоміна О.Л. Формування документального забезпечення на стадії планування аудиту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2014. Вип. 8(1). С. 192-196. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_8\(1\)_48](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_8(1)_48). (дата звернення: 15.11.2021).
7. Ніконович М. О. Документування аудиту витрат промислового підприємства. *Агросвіт*. 2014. № 11. С. 16-20
8. <https://www.apob.org.ua/wp>

JEL Classification: M4

THE ROLE OF AUDIT DOCUMENTATION IN THE AUDIT PROCESS

HONCHARUK Svitlana

*PhD (Economics), Associate Professor,
Department of Accounting, Analysis and Control,
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3666-906X>*

KRAVCHUK Myroslav

*Student of Magister's degree,
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-4881-0210>*

Abstract. *The article deals with the necessity of strengthening requirements for quality control of audit documentation. It will ensure the evidence of achieving the auditor's overall objectives. Also, it will serve as a proof that the audit was planned and conducted in accordance with MCA and applicable legal requirements and regulatory requirements.*

Author identified the main key directions for quality control of audit documentation: compliance with standards, completeness and accuracy, audit capability, dating and signature, quality control, archiving, and reporting.

Keywords: *audit documentation, audit report, quality control of audit services, international audit standards, Public Oversight Board for Audit Activity.*

The main purpose of the audit is to provide confidence to users of financial statements that the figures are accurate to make them assumption of the actual picture of the company's condition as of a certain date and how this was achieved.

Auditors bear responsibility to third parties who use the information in financial statements. However, to achieve this purpose, auditors should not only find errors and inaccuracies in financial statements, i.e., perform purely accounting functions within the company, but also provide qualified assistance to the company.

Significant importance is given to audit documentation.

The purpose of the article is to determine the role of audit documentation

in ensuring the quality control of audit services.

Auditors do not always provide proofs of the following substantive procedures regarding certain significant classes of transactions or account balances in their working papers.

International audit standards require the auditor to document all stages and procedures carried out during the audit process. Audit documentation includes information sources used as evidence in forming the auditor's opinion on the financial statements.

Making effective decisions.

Audit documentation is a written reflection of the audit procedures performed, reviewed evidences and the conclusions drawn by the auditor.

The Public Oversight Board for Audit

Activity (POBAA) report identified several deficiencies in the maintenance of audit documentation. It states that not all entities engaged in audit activities were able to timely form audit documentation, did not pay sufficient attention to its storage, as well as its completeness and integrity. The Quality Control Inspection of Audit Services also identified several deficiencies in the maintenance of auditor's working papers.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine “On the audit of financial statements and auditing activities”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2258-19> (Accessed 15 Nov 2021).
2. Mizhnarodni standarty kontroliu yakosti, audytu, ohliadu, inshoho nadannia vpevnenosti ta suputnikh posluh: vydannia 2016-2017 rr. chastyna [International Standards for Quality Control, Audit, Review, Other Assurance and Related Services: 2016-2017 Edition Part 1], Trans. from English, Mizhnarodna federatsiia bukhhalteriv; Audytorska palata Ukrainy, 2017, Kyiv, Ukraine, P. 978.
3. Bondar, V. P. (2018), “Auditor's working papers and quality control of the audit of financial statements prepared at the request of a foreign investor”, *Statystyka Ukrainy*, vol. 1, pp. 68-76.
4. Bondar, Yu. V. (2017), “Development of approaches to the interpretation of the nature and role of documentation in the audit”, *Oblik i finansy*, vol. 3, pp. 140-147.
5. Petryk, O.A. Zotov, V.O. Kudrytskyi, B.V. and others (2015), *Audyt: pidruchnyk* [Audit: textbook], KNEU, Kyiv, Ukraine, P. 498.
6. Sokolska, R. B. Zelikman, V.D. and Yeromina, O.L. (2014), “Formation of documentary support at the stage of audit planning”, *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser. : Ekonomichni nauky*, vol. 8(1), pp. 192-196. available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_8\(1\)__48](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_8(1)__48) (Accessed 15 Nov 2021).
7. Nikonovych, M. O. (2014), “Documentation of the audit of industrial enterprise costs”, *Agrosvit*, vol. 11, pp. 16-20.
8. <https://www.apob.org.ua/wp>

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПИ

РЕШОТА Олена Анатоліївна

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного адміністрування та управління бізнесом
Факультет управління фінансами та бізнесу
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID : <https://orcid.org/0000-0002-4308-764X>*

БОДНАРУК Надія Володимирівна

*здобувачка освітнього рівня «бакалавр»
Факультет управління фінансами та бізнесу
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-0554-5151>*

КОРМИЛО Марія Романівна

*здобувачка освітнього рівня «бакалавр»
Факультет управління фінансами та бізнесу
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6292-5901>*

***Анотація.** Розглянуто діяльність антикорупційних органів та шляхи реалізації антикорупційної політики України й країн Європи задля перспектив імплементації кращих антикорупційних практик у вітчизняну систему публічного управління. Здійснено порівняльний аналіз досвіду боротьби із корупцією Естонії, Польщі, Данії з урахуванням показників Індексу сприйняття корупції та запропоновано подальші напрями удосконалення антикорупційної політики України.*

***Ключові слова:** корупція, антикорупційна політика, антикорупційні органи, Індекс сприйняття корупції, запобігання та протидія корупції, публічне управління та адміністрування.*

Постановка проблеми: В умовах сьогодення корупція виступає однією із найбільш вагомих проблем, з якою зіштовхується сучасне суспільство, оскільки це негативне явище підриває довіру до влади, шкодить економічному розвитку та негативно впливає на суспільно-політичні процеси кожної держав. Таке негативне явище, як корупція глибоко вкоренилася і в Україні та пронизує всі сфери життя, знищуючи довіру громадян до публічних інституцій, перешкоджаючи економічному зростанню, знижуючи рівень якості життя населення та сприяючи поширенню беззаконня. Відтак, економіка страждає від неефективного використання ресурсів, недобросовісної конкуренції та тінізації. Неправомірне застосування закону та зловживання владою з боку публічних службовців підривають принципи верховенства права. Корупція ускладнює доступ до державних послуг, особливо для вразливих верств населення, створює атмосферу безкарності та не стимулює населення держави до чесної праці. Інвестори та підприємці виводять капітал з країни, завдаючи шкоди економіці та обмежуючи можливості її розвитку. Запобігання та протидія корупційним проявам виступає складним завданням для держави та вимагає комплексного підходу, що включає реформування антикорупційних органів, посилення прозорості та підзвітності влади, застосування жорстких санкцій за корупційні правопорушення, підвищення обізнаності та залучення громадян і міжнародної спільноти до подолання цього вкрай негативного явища. В Україні боротьба з корупцією

є одним з ключових пріоритетів державної політики. Однак, незважаючи на значні зусилля, корупція залишається серйозною проблемою, адже й надалі поглиблює соціальну нерівність та перешкоджає інтеграції України до європейського простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми запобігання та протидії корупції й реалізації антикорупційної політики знайшли своє відображення у наукових дослідженнях вітчизняних учених: Кікалішвілі М., Калугіної І., Ярошенко А., Корнякової Т. та інші. Зокрема, більшість дослідників притримуються позиції, що для успішної боротьби з корупцією необхідна реалізація комплексного підходу, адже антикорупційні органи повинні мати достатню свободу і ресурси для здійснення своїх повноважень без політичного чи іншого тиску. Відповідальність за корупційні правопорушення має бути невідворотною, інформація про діяльність державних інституцій та використання бюджетних коштів – публічною, а громадянське суспільство повинне відігравати активну роль у моніторингу та контролі за діяльністю державних інституцій. Водночас питання реалізації антикорупційної політики та боротьби із корупцією потребують подальших ґрунтовних досліджень особливо на тлі воєнних викликів та загроз національній безпеці держави.

Метою статті є дослідження шляхів реалізації антикорупційної політики України та країн Європи задля перспектив імплементації найкращих антикорупційних практик у вітчизняну систему публічного управління.

Виклад основних результатів. На сьогодні здійснення ефективної антикорупційної політики державою є запорукою укорінення принципів

демократії та верховенства права, адже забезпечує рівність перед законом, підзвітність уряду, створює сприятливе бізнес-середовище та сприяє соціальній справедливості. Відтак, лише ефективні антикорупційні заходи дозволять забезпечити стабільне функціонування демократичних інститутів і захистити права громадян.

Корупція виступає складним соціально-економічним явищем, яке на сьогодні охоплює безліч дефініцій. Відтак, у Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією (1999), під корупцією розуміється продажність і підкуп державними посадовими особами за умови неналежного виконання обов'язків або поведінки одержувача хабара, надання неналежних вигод або їх обіцянки [1].

Згідно із статтею 1 Закону України «Про запобігання корупції», корупція – це «використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [2].

В тлумачному словнику української мови також надається визначення поняття «корупція». Так, згідно з ним це використання посадовими особами свого службового становища для власної вигоди [3].

Узагальнюючи вищеперелічені визначення, під корупцією розуміємо

отримання посадовою особою незаконної вигоди шляхом використання свого службового становища. Дане діяння може здійснюватися через хабарництво (тобто, підкуп посадової особи), розкрадання та привласнення державного майна (коштів) тощо.

Необхідно зауважити, що наслідками поширення та укорінення корупції у всіх сферах суспільного життя є, серед іншого, послаблення організаційної складової публічного управління та зниження довіри суспільства до владних інституцій, що суттєво впливає на розвиток української держави. Так, згідно із аналізом Індексу сприйняття корупції за 2023 рік, що укладається щорічно міжнародною організацією Transparency International, Україна займає 104 місце серед 180 країн з загальним показником у 36 балів. Цей показник свідчить про достатньо високий рівень корупції, однак у порівнянні із показником за 2022 рік Україна покращила положення на 3 бали, що є одним із найкращих результатів у світі за минулий рік і найвищим показником, який Україна отримувала за увесь період аналізу даного індексу [4]. Зростання навіть під час повномасштабних воєнних дій в Індексі сприйняття корупції для України у 2023 році стало можливе завдяки активній роботі антикорупційних та інших державних органів. Однак, варто відзначити, що Індекс сприйняття корупції оцінює сприйняття корупції лише в державному секторі. Відтак, показник Індексу сприйняття корупції за 2023 рік для України засвідчує позитивну тенденцію до поступового зниження рівня корупції в державі та дієвість вітчизняної антикорупційної політики.

У свою чергу, здійснивши аналіз показників Індексу сприйняття корупції у країнах із розвинутою демократією, відзначимо, що жодній із них не

притаманний найвищий показник, тобто 100 балів, що засвідчує повне подолання корупції. Так, згідно даних Індексу сприйняття корупції за 2023 рік найбільш ефективними у подоланні корупції виступають такі країни як Данія (90 балів), Фінляндія (87 балів), Нова Зеландія (85 балів) та Норвегія (84 балів). Такі країни Європейського Союзу як Польща, Франція та ФРН мають відповідно 54, 71 та 78 балів. Варто також акцентувати увагу на показниках країн-кандидатів на вступ до Європейського Союзу, адже вони перебувають у такому ж статусі як і Україна. Отож, Грузія займає 49 місце в рейтингу із балом 53, Чорногорія - 63 місце (46 бали), Молдова – 76 місце (42 бали) [4]. Тобто, відзначимо, що показники Індексу сприйняття корупції різні у всіх державах, однак жодна із держав так і не досягла максимального показника.

Розгляд та аналіз позитивного досвіду реалізації антикорупційної політики зарубіжних держав на сьогодні є надзвичайно актуальним для України, адже як країна-кандидат на членство до ЄС, наша держава постійно удосконалює законодавство у сфері запобігання та протидії корупції, створює відповідні антикорупційні органи, знаходиться у пошуку оптимальних шляхів та перспектив удосконалення антикорупційної політики.

Відтак, вважаємо за доцільне розглянути приклад антикорупційної політики Естонії, однієї із країн колишнього радянського простору, якій вдалося знайти ефективний шлях у боротьбі з корупцією. Так, Естонія, одна з найбільш корумпованих країн у 1990-их роках, на сьогоднішній день вважається однією з найменш

корумпованих в Європі. Це підтверджують результати дослідження Індексу сприйняття корупції: у 2023 році Естонія отримала 76 балів, що на 2 бали більше, ніж у попередньому році, і у загальному рейтингу займає 12 місце серед 180 країн [5]. Важливо відзначити, що для досягнення такого успіху не було необхідності у створенні спеціальних антикорупційних органів, натомість вирішальною виявилась політична воля країни, проявлена її лідерами.

Серед основних напрямків здійснених для боротьби з корупцією в Естонії можна відзначити діджиталізацію публічного управління та адміністрування. Держава з успіхом мінімізувала особистий фактор у взаємодії між громадянами, організаціями, компаніями та державними службовцями завдяки впровадженню електронних систем та послуг. Так, ще у 2000 році уряд Естонії почав використовувати систему електронного документообігу, що значно спростило та прискорило процес прийняття рішень, а також усунуло ризик підробок та втрат документів. Також, громадяни Естонії отримали можливість подання податкових декларацій електронним шляхом, таким чином у 2010 році було подано 92% декларацій, що призвело до значної економії часових ресурсів та коштів платників податків. Крім того, у 2007 році Естонія стала першою країною у світі, яка надала своїм виборцям можливість електронного голосувати на парламентських виборах. У 2011 році цим правом скористалися вже 15,4% виборців, що засвідчило високий рівень довіри до системи е-голосування. Ці заходи зменшили можливість безпосереднього контакту державних службовців і громадян, і, таким чином, відповідно, мінімізували ризики корупційних правопорушень [6, с. 381].

Реформи, ініційовані прем'єр-міністром

Мартом Лааром у період з 1992 по 1995 рік, викликали кардинальні зміни в ситуації з корупцією в Естонії. Першим аспектом цих реформ була зміна мовних вимог, що означала оголошення естонської мови державною, що призвело до появи нових вимог до державних службовців. Це спонукало нове покоління естонців, яке було орієнтоване на Європу, замінити російськомовних чиновників, що сформувались в системі радянського уряду. Другим кроком реформ було здійснення судової трансформації на основі омолодження кадрового потенціалу судової системи, що сприяло формуванню ефективного та патріотичного суддівського корпусу із високим рівнем антикорупційної культури. Завдяки політичній волі керівництва Естонії вдалося замінити керівну еліту країни посадовцями, які не мали зв'язків з корупційними мережами старої радянської еліти. Це створило основу для запобігання та протидії, зокрема, бюрократичній та судовій корупції [7, с. 175]

Крім того, в Естонії на законодавчому рівні було закріплено норми щодо протидії корупції. Прийнятий у 2002 році Кримінальний кодекс Естонії запровадив жорсткі санкції за корупційні злочини, роблячи боротьбу з цим явищем одним із пріоритетів державної політики. До прикладу, таке корупційне правопорушення, як отримання хабара карається позбавленням волі на строк до п'яти років, у разі повторного злочину - до десяти років; посередництво в хабарництві загрожує штрафом або позбавленням волі; підношення цінного подарунка або хабара - крім позбавлення волі, судом може застосовуватись конфіскація

майна. Слід підкреслити, що за законодавством Естонії карається не лише службова особа, що отримує хабар, але й особа, що його пропонує [6, с. 382].

Серед країн Європи доцільно звернути увагу на позитивний досвід антикорупційної політики Польщі, що є лідером у Східній Європі за ефективністю боротьби у загальному рейтингу із 180 країн щодо дослідження Індексу сприйняття корупції з 54 балами, що на 1 бал менше, ніж у 2022 році. Вагоме значення у протидії корупції в даній країні відіграло створення та ефективне функціонування Центрального антикорупційного бюро, до безпосередніх обов'язків якого належить:

- виявлення, запобігання та розкриття злочинів у діяльності державних установ; виявлення, запобігання та розкриття злочинів під час виборів та референдумів;

- контроль за фінансуванням політичних партій;

- контроль за наданням дотацій та субвенцій, особливо що стосується економічних інтересів держави;

- контроль за додержанням процедур прийняття та реалізації рішень щодо приватизації, фінансової підтримки, державних замовлень, розпорядження майном, надання концесій, дозволів тощо;

- контроль за правильністю декларування майна та підприємницької діяльності осіб, що займають публічні посади тощо [8, с. 31].

При формуванні антикорупційної політики Польщі враховано норми міжнародних конвенцій та рішень Європейського Союзу, спрямованих на припинення практик корупції. Для реалізації цієї мети на національному рівні було прийнято низку правових актів та документів, а саме: Кодекс етики цивільної служби та закон «Про публічні закупівлі». Одним із важливих заходів у запобіганні та

протидії корупції стало створення нового антикорупційного органу - Державного органу фінансової розвідки, що сприяє мінімізації фінансових злочинів, особливо у фінансовому секторі. Так, Державним органом фінансової розвідки було створено банк даних щодо компетентних державних інститутів з метою протидії використанню нелегальних джерел доходів. Також, усі категорії державних службовців та посадових осіб, згідно до вимог польського законодавства, зобов'язані електронно оприлюднювати податкові декларації, які підлягають перевірці та уможливають ініціювання розслідування у випадку виявлення неточних або недостовірних даних.

Окрім того, Польща активно використовує механізми відкритого доступу до інформації, які передбачені законом «Про доступ до публічної інформації», що дозволяє громадянам отримувати актуальні дані про діяльність офіційних органів та посадових осіб та, на основі цього, здійснювати публічний моніторинг [9, с. 286].

Данія вважається однією з найменш корумпованих країн світу. Це підтверджує аналіз Індексу сприйняття корупції (CPI). Протягом останніх років Данія з невеликими коливаннями утримує свою позицію на вершині рейтингу, не залишаючи жодних сумнівів у тому, що вона є світовим лідером у подоланні корупційних правопорушень. Держава демонструє високий рівень участі у міжнародних ініціативах щодо боротьби з корупцією, і більшість експертів дотримуються думки, що її державний сектор функціонує на засадах чесності та прозорості й максимальної

антикорупційної толерантності. Відтак, дані опитувань, які відображають досвід корупції серед громадян і підприємств у Данії, зазвичай свідчать про низький рівень хабарництва та інших корупційних дій, які не розглядаються як перешкоди для бізнесу.

На сьогоднішній день у нормативно-правовій базі Данії наявно близько двадцяти законів, що передбачають відповідальність за дії корупційного характеру. Основними антикорупційними актами вважається «Закон про корупцію», прийнятий у 2002 р. та Кримінальний кодекс Данії, що забороняє підкуп державних посадових осіб, отримання неправомірної вигоди в бізнес-справах компаніями тощо. Існує також зобов'язальна норма для членів уряду, яка передбачає щорічне оприлюднення відомостей про доходи, майно, зобов'язання майнового характеру державних службовців та посадових осіб, а також заборона володіння акціями іноземних компаній для усіх вищеперелічених категорій. Відповідні заходи обумовлені унеможливленням лобювання інтересів іноземних контрагентів всередині держави. Так у Данії, розслідуванням корупційних скандалів, займається поліція, за винятком злочинів міжнародного характеру, які належать до компетенції відділу прокуратури з особливих економічних злочинів. При цьому поліція Данії відзначається високим рівнем довіри громадськості та низьким рівнем схильності до корупції. Надійність правоохоронних служб у захисті компаній від злочинності оцінюється як дуже висока, а урядом розроблений дієвий механізм з метою розслідування та покарання ймовірних зловживань та корупції в поліції.

Також вагоме значення для мінімізації

корупційних правопорушень в середині держави мають превентивні методи боротьби із корупцією та формування у данському суспільстві культури абсолютної нетерпимості до корупційних правопорушень. Одним із прикладів реалізації такої політики є діяльність данського Агентства міжнародного розвитку - Danida, яке систематично здійснює моніторинг рівня корупції як у Данії, так і в інших

країнах світу, має бездоганну репутацію та без жодних обмежень оприлюднює результати своїх досліджень. Данія є прикладом країни, де суспільство дійсно має можливість впливати на владу через реалізацію свого конституційного права на участь у прийнятті державно-управлінських рішень та ефективно запобігати будь-яким проявам корупційних правопорушень [10, с. 26].

Таблиця 1

Порівняльна таблиця показників Індексу сприйняття корупції європейських країн та України за 2022-2023 р.

<i>Назва країни</i>	Естонія		Польща		Данія		Україна	
<i>Рік</i>	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023
<i>Бал</i>	74	76	55	54	90	90	33	36
<i>Місце у загальному рейтингу</i>	14	12	45	47	1	1	116	104
<i>Зміна</i>	2		-1		0		3	

Джерело: Сформовано авторами згідно даних Індексу сприйняття корупції [4]

Як і зарубіжні держави, Україна в останні роки приділяє значну увагу боротьбі з корупцією та зміцненню антикорупційних органів й інституцій. Одним з найважливіших антикорупційних органів є Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), яке було створене у 2014 році, до повноважень якого належить розслідування корупційних злочинів серед високопосадових осіб та державних службовців. Важливим досягненням НАБУ є проведення реформ у сфері державних закупівель та забезпечення прозорості в управлінні публічними фінансами [11].

Крім НАБУ у системі антикорупційного захисту функціонує Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), яка відповідає за підготовку та проведення судових

розглядів у справах, розслідуваних НАБУ. САП співпрацює з іншими правоохоронними органами для забезпечення ефективної боротьби з корупцією на всіх рівнях влади та в усіх сферах громадського життя [12]

Окрім цього, діє Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке відповідає за моніторинг та контроль за деклараціями майнових та фінансових станів посадових осіб. Ця інституція відіграє важливу роль у запобіганні конфлікту інтересів та забезпеченні прозорості в державному управлінні [13]. Відтак, усі антикорупційні органи та інституції разом утворюють систему, спрямовану на боротьбу з корупцією та підвищення рівня прозорості й довіри українського суспільства до інституцій публічного управління. Безумовно, ефективно функціонування

антикорупційних органів відповідно до вимог законодавства та міжнародних стандартів виступає запорукою успішної антикорупційної політики та дозволяє наблизитись до реалізації євроінтеграційного розвитку України.

Вважаємо, що антикорупційні реформи, як-от, запровадження електронного декларування, судова реформа та відкритість державних закупівель, виступають важливими заходами української влади у боротьбі із корупційними правопорушеннями. До прикладу, запровадження електронних декларацій підвищило прозорість і відкритість декларування майна державних службовців, допомагаючи виявляти можливі конфлікти інтересів і незадекларовані активи. Реформи судової системи, такі як створення антикорупційного суду та запровадження конкурсного відбору суддів, спрямовані на забезпечення незалежності та ефективності судового процесу, зокрема, у справах про корупційні правопорушення. Щодо відкритості державних закупівель, то запровадження електронних систем моніторингу та оприлюднення інформації про закупівлі дозволило зменшити можливості для корупційних дій та підвищити прозорість самого процесу закупівель [14].

На сьогодні здійснення оцінки впливу антикорупційних реформ є складним процесом, що потребує комплексного підходу, адже, незважаючи на позитивні зміни, існують певні виклики та недоліки в їх впровадженні. Наприклад, електронне декларування потребує посилення контролю та більш ефективних механізмів виявлення порушень.

Судова реформа вимагає подальшого акцентування уваги на забезпеченні незалежності судів та якості прийнятих рішень. Щодо питань прозорості державних закупівель, то, вважаємо за доцільне, зосередити зусилля на підвищенні конкуренції, а також удосконалювати механізми контролю за дотриманням законодавства й заходи щодо викорінення корупційних практик. Загалом, антикорупційні реформи відіграють важливу роль у посиленні боротьби з корупцією в Україні, однак для досягнення довгострокових результатів необхідне подальше реформування та вдосконалення антикорупційних механізмів.

Відтак, задля досягнення значних успіхів у боротьбі із корупцією в Україні важливо вдосконалити антикорупційну політику шляхом реформування антикорупційних органів та інституцій. По-перше, Національне антикорупційне бюро (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) та інші антикорупційні інституції повинні стати більш незалежними та ефективними. Цього можна досягти шляхом створення механізмів, які гарантуватимуть фінансову та інституційну незалежність цих інституцій, а також шляхом запровадження процедур конкурсного відбору кваліфікованих кадрів, вільних від політичного впливу [4].

Другою важливою рекомендацією є підвищення прозорості та відкритості в роботі антикорупційних органів, що означає, зокрема, доступ громадськості до інформації про корупційні розслідування, судові процеси та прийняття рішень. Такий підхід сприятиме підвищенню довіри суспільства до роботи антикорупційних органів та забезпечить більшу відкритість у боротьбі з корупцією. Окрім того, важливо розглянути

можливість посилення механізмів контролю за виконанням рішень антикорупційних органів у частині публічної звітності та механізмів внутрішнього аудиту для виявлення та ліквідації можливих недоліків і корупційних схем, перегляду організаційної та кадрової політики, а також внесення змін до законодавства. Вказані заходи сприятимуть, на наш погляд, подальшому зміцненню антикорупційної політики та підвищенню довіри громадськості до антикорупційної системи України. Однак успіх у цій сфері залежатиме від тісної співпраці між державними органами, громадянським суспільством та міжнародними партнерами, а також від рішучості влади і надалі впроваджувати необхідні реформи.

З метою підвищення прозорості та підзвітності влади важливо забезпечити громадськості широкий доступ до публічної інформації, в тому числі щодо діяльності органів державного управління, їх рішень шляхом створення електронних платформ задля оприлюднення даних та звітування перед громадськістю. Також важливим кроком є посилення механізмів контролю та нагляду за діяльністю антикорупційних органів. Це передбачає регулярне звітування, проведення громадських слухань та консультацій з громадськістю, а також залучення незалежних експертів з метою здійснення оцінювання діяльності відомств.

Задля підвищення довіри суспільства до антикорупційних органів важливо активно залучати громадян до процесу управління та моніторингу роботи антикорупційних органів шляхом організації публічних

дебатів, інформаційних кампаній та навчальних заходів, спрямованих на підвищення обізнаності щодо антикорупційних процесів та їх впливу на суспільство. Доцільно упроваджувати механізми подання скарг та зворотного зв'язку, які дозволять громадянам брати активну участь у виявленні та запобіганні корупції. Така взаємна координація та співпраця між громадянами та антикорупційними органами забезпечить зміцнення довіри та ефективну реалізацію антикорупційної діяльності.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, варто зауважити, що боротьба із корупцією в Україні залишається одним з найважливіших завдань на шляху до демократії, верховенства права та членства в Європейському Союзі. Впроваджені антикорупційні реформи, такі як електронне декларування, судова реформа та відкритість державних закупівель, є значними кроками у євроінтеграційному напрямку. Проте, для досягнення відчутних та стійких результатів необхідні не лише інституційні зміни, але й чітка політична воля та рішучість з боку влади.

Тільки за умови політичної відповідальності та нетерпимості до корупції на всіх рівнях влади можна побудувати дійсно ефективну антикорупційну систему. Важливу роль у цій боротьбі відіграє також громадянське суспільство, адже активна позиція громадян, їх контроль за діяльністю влади та небайдужість до проявів корупції є потужним фактором, який може змусити систему змінюватися. Спільними зусиллями влади, громадянського суспільства та міжнародних партнерів можливо зменшити рівень корупції в Україні, створити справедливе та прозоре суспільство, де кожен має рівні можливості для розвитку та самореалізації.

Список використаної літератури:

1. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією : Конвенція Ради Європи від 04. 11. 1999 р. : станом на 16 берез. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text (дата звернення: 22.04.2024).
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 49. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T14_1700?an=1 (дата звернення: 22.04.2024).
3. Словник української мови ONLINE. Томи 1-14. URL: <https://sum20ua.com/?page=1405&searchWord=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F&wordid=44363> (дата звернення: 22.04.2024).
4. Індекс сприйняття корупції у світі - 2023. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 22.04.2024).
5. Estonia. Transparency. org. URL: <https://www.transparency.org/en/countries/estonia> (date of access: 23.04.2024).
6. Ковальчук І., Петренко В. Боротьба з корупцією в Естонській республіці. Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації : Міжнар. науково-практ. конф. викл., практ. працівників, молодих уч. та студентів, м. Вінниця, 11 листоп. 2020 р. Вінниця, 2020. С. 380–382. URL: https://www.researchgate.net/profile/Symon-Serbenyuk-2/publication/362830450_SOME_RESULTS_ON_THE_RATIONALITY_OF_CANTOR_SERIES_EXPANSIONS/links/6301c037ceb9764f721147a0/SOME-RESULTS-ON-THE-RATIONALITY-OF-CANTOR-SERIES-EXPANSIONS.pdf#page=380 (дата звернення: 23.04.2024).
7. Хома Н., Вдовичин І. Антикорупційна стратегія Естонії: досягнутий прогрес і наявні проблеми. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2022. № 2 (13). С. 152–172. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/265/245> (дата звернення: 23.04.2024).
8. Милосердна І. М. Антикорупційна політика: міжнародні стандарти та досвід країн Східної Європи. Політичне життя. 2020. № 4. С. 30–38. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2020.4.4> (дата звернення: 24.04.2024).
9. Лаговська Н. Державна політика боротьби з корупцією в Польщі: досвід для України. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : Матеріали VI Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 9 груд. 2021 р. Київ, 2021. С. 285–287. URL: https://www.nai.au.kiev.ua/files/antukoruptsia/2021/materialy_konf_korup_081221.pdf#page=286 (дата звернення: 24.04.2024).
10. Prykhodko A. A. Specific Features of Denmark Anti-Corruption Policy. Uzhhorod National University Herald. Series: Law. 2020. Т. 2, № 61. С. 25–28. URL: <https://doi.org/10.32782/2307-3322.61-2.5> (дата звернення: 24.04.2024).
11. Про Бюро. Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/> (дата звернення: 24.04.2024).
12. Спеціалізована антикорупційна прокуратура. Головна - Офіс Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/specializovana-antikorupciyna-prokuratura> (дата звернення: 24.04.2024).

13. Антикоруptionна система в Україні - Офіс доброчесності НАЗК. Офіс доброчесності НАЗК. URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/encyclopedia/antikoruptsijna-systema-v-ukrayini> (дата звернення: 24.04.2024).

14. «Реформа працює, але треба краще». Чи бореться Україна з корупцією. Суспільне. Новини. URL: <https://suspilne.media/192640-reforma-pracuje-ale-treba-krase-ci-boretsa-ukraina-z-korupcieu/> (дата звернення: 24.04.2024).

JEL Classification: H 70, H 73

WAYS OF IMPLEMENTING ANTI-CORRUPTION POLICY: THE EXPERIENCE OF UKRAINE AND EUROPEAN COUNTRIES

RESHOTA Olena

*Candidate of sciences in public administration, associate professor,
Associate Professor of the Department of Public Administration and Business
Management*

Faculty of Finance and Business Management

Lviv National Ivan Franko University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4308-764X>

BODNARUK Nadiya

Student of Bachelor's degree

Faculty of Finance and Business Management

Lviv National Ivan Franko University

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-0554-5151>

KORMYLO Maria

Student of Bachelor's degree

Faculty of Finance and Business Management

Lviv National Ivan Franko University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6292-5901>

Abstract: *The activities of anti-corruption agencies and the methods for implementing anti-corruption policies in Ukraine and European countries have been examined to facilitate the integration of best anti-corruption practices into the domestic public administration system. A comparative analysis of Estonia, Poland, and Denmark's experiences in combating corruption has been conducted, taking into account Corruption Perceptions Index indicators, and further directions for improving Ukraine's anti-corruption policy have been proposed.*

Key words: *corruption, anti-corruption policy, anti-corruption bodies, Corruption Perception Index, prevention and counteraction of corruption, public management and administration.*

The article analyzes the problem of corruption in Ukrainian society and its impact on economic development, democracy, and social justice. It is noted that corruption poses a serious threat to trust in government and the country's integration into the European space. The necessity of a comprehensive approach to combating this phenomenon is justified, including reforming anti-corruption bodies, increasing transparency, and engaging citizens. Ways of effectively implementing anti-corruption policies to ensure democracy and the rule of law are considered. The influence of corruption on society is discussed, and achievements in combating this phenomenon, particularly based on the Corruption Perception Index for 2023, are highlighted.

The positive experience of anti-corruption policies in European countries such as Estonia, Poland, and Denmark is analyzed. The importance of political will and reforms in combating corruption, such as digitalization of public administration, reforming the judicial system, and fostering a culture of anti-corruption intolerance, is justified. Anti-corruption measures and the activities of anti-corruption bodies in Ukraine, including the

National Anti-Corruption Bureau, the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office, and the National Agency for Prevention of Corruption, are examined. The need for deepening anti-corruption reforms to increase transparency and trust in Ukrainian society toward state institutions and further improving mechanisms to combat corruption to achieve sustainable results is emphasized.

To improve anti-corruption policy in Ukraine, it is proposed to enhance the independence and effectiveness of anti-corruption bodies by creating mechanisms for financial and institutional independence, conducting competitive selection of qualified personnel free from political influence; increase transparency and openness in the activities of anti-corruption bodies by providing public access to information on investigations, judicial processes, and decision-making; strengthen control, monitoring, and supervision mechanisms, conduct public hearings, and engage independent experts. The necessity of international support in reforming the anti-corruption system and implementing best practices to achieve sustainable results is justified.

Reference

1. Civil convention on the fight against corruption: Convention of the Council of Europe dated November 4, 1999. (2005, March 16). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text [in Ukrainian].
2. Law of Ukraine on Prevention of Corruption № 49. (2014, October 14). Retrieved from: https://ips.ligazakon.net/document/T14_1700?an=1 [in Ukrainian].
3. Slovník ukraïnskoi movy ONLINE [Dictionary of the Ukrainian language ONLINE]. (Vol. 1-14). sum20ua.com/. Retrieved from: <https://sum20ua.com/?page=1405&searchWord=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F&wordid=44363> [in Ukrainian].
4. Indeks spryiniattia koruptsii – 2023 [Corruption perception index in the world - 2023]. cpi.ti-ukraine.org/. Retrieved from: <https://cpi.ti-ukraine.org/> [in Ukrainian].
5. Estonia. Transparency.org. www.transparency.org Retrieved from: <https://www.transparency.org/en/countries/estonia>
6. Kovalchuk, I., Petrenko, V. (2020). Borotba z koruptsiieiu v Estonskii respublitsi.

[Fighting corruption in the Republic of Estonia]. *Suchasna nauka: problemy, perspektyvy, innovatsii : materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii vykladachiv, praktychnykh pratsivnykiv, molodykh uchenykh ta studentiv - Materials of the International scientific and practical conference of teachers, practical workers, young scientists and students : Modern science: problems, prospects, innovations.* (pp. 380-382) Vinnitsa. Retrieved from: https://www.researchgate.net/profile/Symon-Serbenyuk-2/publication/362830450_SOME_RESULTS_ON_THE_RATIONALITY_OF_CANTOR_SERIES_EXPANSIONS/links/6301c037ceb9764f721147a0/SOME-RESULTS-ON-THE-RATIONALITY-OF-CANTOR-SERIES-EXPANSIONS.pdf#page=380 [in Ukrainian].

7. Khoma, N., Vdovychyn, I. (2022). Antykoruptsiina stratehiia Estonii: dosiahnutyi prohres i naiavni problemy. [Anti-corruption strategy of Estonia: achieved progress and existing problems]. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii - International relations, public communications and regional*, 2 (13), 152-172 Retrieved from: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/265/245> [in Ukrainian].

8. Myloserdna, I.M. (2020). Antykoruptsiina polityka: mizhnarodni standarty ta dosvid krain Skhidnoi Yevropy. [Anti-corruption policy: international standards and experience of Eastern European countries]. *Politychne zhyttia - Political life*, 4, 30-38 Retrieved from: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2020.4.4> [in Ukrainian].

9. Lahovska, N. (2021). Derzhavna polityka borotby z koruptsiieiu v Polshchi: dosvid dlia Ukrainy. [State anti-corruption policy in Poland: experience for Ukraine]. *Realizatsiia derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky v mizhnarodnomu vymiri : materialy VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii - Materials of the VI International scientific and practical conference : Implementation of state anti-corruption policy in the international dimension.* (pp. 285-287) Kyiv. Retrieved from: https://www.naiiu.kiev.ua/files/antykoruptsia/2021/materialy_konf_korup_081221.pdf#page=286 [in Ukrainian].

10. Prykhodko, A.A. (2020). Specific Features of Denmark Anti-Corruption Policy. *Uzhhorod National University Herald*, 2, (61), 25-28 Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2307-3322.61-2.5>

11. Pro Biuro. Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy. [About the Bureau. National Anti-Corruption Bureau of Ukraine]. nabu.gov.ua/. Retrieved from: <https://nabu.gov.ua/> [in Ukrainian].

12. Spetsializovana antykoruptsiina prokuratura. Holovna - Ofis Heneralnoho prokurora. [Specialized anti-corruption prosecutor's office. Home - Office of the Prosecutor General]. www.gp.gov.ua. Retrieved from: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/spetsializovana-antikorupciyna-prokuratura> [in Ukrainian].

13. Antykoruptsiina systema v Ukraini - Ofis dobrochesnosti NAZK. [Anti-corruption system in Ukraine - Integrity Office of the National Agency for the Prevention of Corruption]. prosvita.nazk.gov.ua. Retrieved from: <https://prosvita.nazk.gov.ua/encyclopedia/antykoruptsiyna-systema-v-ukrayini> [in Ukrainian].

14. Reforma pratsiuie, ale treba krashche. Chy boretsia Ukraina z koruptsiieiu. [The reform is working, but it needs to be better. Is Ukraine fighting corruption?]. *Suspilne. Novyny. - Public. News.* suspilne.media. Retrieved from: <https://suspilne.media/192640-reforma-pracue-ale-treba-krase-ci-boretsa-ukraina-z-korupcieu/> [in Ukrainian].

УДК 004.414

ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ БІЗНЕС-АНАЛІТИКА У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ В СФЕРІ ІТ

СТАДНИК Юліанна Андріївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: 0009-0008-2417-6664

***Анотація.** Дана стаття присвячена аналізу ролі, функцій та завдань бізнес-аналітика у процесі розробки ІТ проектів. У роботі описано основні етапи розробки проекту в галузі інформаційних технологій, визначено та охарактеризовано завдання і обов'язки бізнес-аналітика на кожній з цих фаз та його вклад у організацію процесу розробки.*

***Ключові слова:** ІТ-проект, бізнес-аналіз, RACI матриця, аналіз конкурентів, Use Cases, Use Case Diagram.*

Постановка проблеми. У сучасному світі бізнес-аналіз відіграє ключову роль у забезпеченні стійкості та конкурентоспроможності компаній, допомагаючи їм розуміти та вирішувати складні виклики ринку. Він дає можливість ефективно взаємодіяти з клієнтами, визначати стратегії розвитку та адаптуватися до змін у бізнес-середовищі. Бізнес-аналіз сприяє не лише оптимізації внутрішніх процесів компаній, але і формуванню стратегій, що відповідають вимогам динамічного ринку. Тому розуміння основних принципів та методик бізнес-аналізу та їх практичне застосування має важливе значення для ефективної діяльності та розвитку будь-якої компанії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Оскільки бізнес-аналіз набув важливого значення у сучасних економічних процесах, то значно зріс

науковий інтерес до дослідження його аспектів та методів. Питання ролі, змісту бізнес-аналізу та функціональних обов'язків бізнес-аналітика розглядають у своїх працях зарубіжні вчені та практики Д. Пол, Д. Йейтс, Д. Кадл, Б. Каркенорд, О. Остервальдер, І. Піньє.

У вітчизняній науковій літературі тематика визначення сутності, завдань та практичного значення бізнес-аналізу також набуває популярності. Проблематиці важливості застосування бізнес-аналізу як системи комплексного і повсякчасного моніторингу, оцінки та діагностування функціонування бізнесу присвячені праці Р. Бруханського Роль бізнес-аналізу в управлінні конкурентоспроможністю підприємства досліджує Б. Дмитришин. Даній тематиці присвятили також свої праці А. Гафіяк, Д. Гобов, М. Боровий, А. Кухар, А. Сидорова, М. Яремко. На сьогодні значне коло питань бізнес-аналізу є предметом для

наукових дискусій і залишаються невирішеними, вкрай актуальними є нові дослідження у цій царині.

Мета статті. Метою даної роботи є узагальнення теоретичних та практичних аспектів застосування бізнес-аналізу.

Виклад основних результатів. Бізнес-аналізом (БА) називають процес збору, аналізу, інтерпретації та використання даних з метою ефективного управління бізнес-процесами в організації. Суть бізнес-аналізу полягає в розумінні бізнес-потреб, ідентифікації можливостей для удосконалення та розробці стратегій для досягнення бізнес-цілей.

Основні аспекти бізнес-аналізу включають:

- Розуміння бізнес-потреб, що передбачає визначення та документування бізнес-потреб зацікавлених сторін.

- Аналіз бізнес-процесів - це вивчення та оцінка існуючих процесів діяльності з метою виявлення можливостей для оптимізації та удосконалення.

- Створення бізнес-вимог, яке включає в себе формулювання чітких, зрозумілих та вимірюваних бізнес-вимог, котрі слід враховувати при розробці або вдосконаленні продуктів, послуг або процесів.

- Взаємодія з зацікавленими сторонами - комунікація та співпраця з різними зацікавленими сторонами (стейкхолдерами, клієнтами, користувачами, розробниками, менеджерами тощо) для забезпечення взаєморозуміння та підтримки досягнення бізнес-цілей.

- Аналіз даних та висновки - обробка та аналіз великих обсягів даних для отримання інсайтів, які

можуть бути використані для прийняття стратегічних рішень.

- Моделювання та прогнозування, яке полягає у використанні інструментів моделювання для прогнозування результатів впровадження нових стратегій або змін у бізнес-процесах.

- Управління змінами, що передбачає супровід ініціативи змін у бізнесі, забезпечення узгодженості та ефективності впровадження змін.

Якщо говорити про бізнес-аналіз у ІТ-галузі, то він напряду пов'язаний з етапами життєвого циклу розробки Software Development Life Cycle (SDLC), стандартного процесу розробки, удосконалення та підтримки програмного забезпечення. Цей цикл включає в себе кілька фаз, які допомагають розробникам програмного забезпечення ефективно керувати процесами та забезпечити якість продукту:

1. Client Engagement - перша початкова фаза співпраці з клієнтом, на якій формально проект ще не почався. Упродовж цієї фази відбувається отримання та аналіз початкової інформації про проект, його цілі та задачі. Визначається масштаб проекту, його тривалість та вартість а також складається контракт, за яким буде відбуватись співпраця із клієнтом.

2. Discovery - початкова фаза проекту. Після успішної фази Client Engagement, укладається контракт і тоді проект починається формально. Фаза Discovery націлена на визначення вимог проекту, створення прототипів рішення, а також дослідження технічних можливостей та перепон. Успішним завершенням цієї фази можна вважати створення цілісної та деталізованої картини майбутнього продукту із максимально описаними вимогами, створеними прототипами або навіть дизайнами продукту, визначеним

стеком технологій та його можливостей.

3. Development - фаза безпосередньої розробки продукту. Після визначення всіх вимог, технічних та дизайнерських аспектів рішення, починається розробка продукту. Дана фаза є найдорожчою і найдовшою у всьому процесі реалізації проекту. Починається дана фаза із налаштування процесів розробки - планування церемоній, сесій, демонстраційних дзвінків із клієнтом тощо, і продовжується роботою за складеним в кінці фази Discovery планом.

4. Support - фінальна фаза проекту. Після створення продукту, зазвичай робота над проектом скорочується до незначних змін або виправлення неполадок. Така робота окремо узгоджується із клієнтом і часом може перерости в новий повноцінний проект.

Розглянемо діяльність бізнес-аналітика у розрізі виділених фаз розробки продукту.

У фазі Client Engagement бізнес-аналітик бере безпосередню участь у роботі з клієнтом. Його основна задача правильного оцінити та зрозуміти масштаб проекту, його складність та тривалість. Підготувати необхідні документи та інформацію для команди оцінки і в'яснити у клієнта максимально багато деталей про проект аби досягти максимальної точності оцінки.

Вхідними матеріалами проекту на цій фазі можуть бути:

- Документація майбутнього проекту;
- Створені моделі майбутнього проекту;
- Озвучені або описані бажання та потреби замовника;

- Існуюча платформа - у разі якщо проект має на меті удосконалити або переробити існуюче рішення.

Після ознайомлення та аналізу вхідних матеріалів починається оцінка вартості та тривалості проекту.

На основі даних отриманих від замовника а також огляду подібних проектів складається приблизний список функціоналу, так званий Feature List або Tasks List і починається оцінка вартості та тривалості проекту. Для цього визначається команда оцінки, яка зустрічається з метою розрахувати вартість та тривалість проекту у фазах Discovery та Development.

Також у engagement фазу входить створення плану розробки проекту. Він необхідний як для команди розробників, так і для клієнта. Команда розробників та клієнт розуміють чи будуть досягнуті цілі проекту вчасно. План розробки визначає щотижневий графік роботи над проектом, коли буде готовий дизайн функціоналу та коли відбудуватиметься безпосереднє створення функціоналу.

Після успішної оцінки проекту бізнес-аналітик допомагає команді продаж у взаємодії із клієнтом. В основному бізнес-аналітик залучається при потребі роз'яснити якісь моменти оцінки або внести зміни.

Оцінка разом із договором про співпрацю надсилається на перегляд і ознайомлення клієнту, і, в результаті цього, визначається чи буде відбуватись подальша співпраця чи ні.

Якщо фаза Client Engagement пройшла успішно і клієнт підписав договір про співпрацю, починається фаза Discovery.

Фаза Discovery являється основним полем роботи бізнес-аналітика. Протягом даної фази бізнес-аналітик повинен якнайширше визначити вимоги, бізнес-потреби, бізнес-цілі. Бізнес-аналітик складає основну документацію проекту -

так звану функціональну специфікацію, вивчає основний функціонал програмного забезпечення та особливості його роботи, створює відповідні артефакти - моделі та діаграми які занотовуються у вищезгадану специфікацію і будуть використані в процесі розробки.

Першим кроком на початку Discovery фази проекту є визначення та встановлення робочих процесів - вибір фреймворку роботи, складу команди, налагодження комунікації між командою та замовником. Серед найкращих фреймворків для Discovery фази можна вважати Kanban, оскільки він сприяє візуалізації бізнес-процесів, дозволяючи чітко відстежувати кожне завдання та стан його виконання. Гнучкість Kanban дозволяє команді швидко адаптуватися до нової інформації чи змінюваних обставин під час визначення стратегії та бізнес-потреб в початковій фазі проекту.

Після вибору фреймворку роботи необхідно визначити склад команди і скласти RACI матрицю. RACI (Responsible, Accountable, Consulted, Informed) - це інструмент управління проектом, який використовується для визначення ролей та відповідальностей учасників в конкретних завданнях чи процесах. Кожна літера в аббревіатурі RACI відповідає певній ролі:

1. Responsible (Відповідальний виконавець): особа, яка виконує конкретну роботу або завдання. Вона відповідає за виконання задачі.

2. Accountable (Відповідальний перевіряючий): особа, яка несе основну відповідальність за успішне завершення завдання чи процесу. Це одна особа для кожного конкретного завдання.

3. Consulted (Підавалася консультації): особи, з якими взаємодіє

відповідальна особа під час виконання завдання. Вони можуть надавати консультації та допомагати в процесі, але не несуть прямої відповідальності за результат.

4. Informed (Інформовані): особи, які повинні бути інформовані про прогрес або завершення завдання. Вони не беруть активної участі в виконанні, але мають інтерес або необхідність знати результати.

Переваги використання RACI-матриці включають уточнення ролей та відповідальностей, уникнення непорозумінь та збільшення ефективності команди. Цей інструмент сприяє чіткості у розподілі обов'язків та забезпеченні того, що всі члени команди розуміють свої ролі у виконанні завдань.

Закінчивши зі збором команди та визначивши ролі на проекті, складають план комунікації (Communication Plan). Це структурований документ в управлінні проектами, який визначає стратегію та підходи до обміну інформацією всередині команди проекту та з зацікавленими сторонами. Він визначає, як і коли здійснюється комунікація, хто відповідає за конкретні повідомлення, а також аудиторії та канали комунікації. Мета Communication Plan полягає в забезпеченні ефективного обміну інформацією, уникненні непорозумінь та забезпеченні всебічної взаємодії всіх учасників проекту.

Після налаштування комунікацій переходять до безпосереднього бізнес-аналізу проекту. У перший тиждень Discovery фази важливо розібратися зі всіма організаційними питаннями та визначити і вникнути в суть проекту, ознайомити команду із проектом, а також визначити усіх важливих стейкхолдерів. У цьому допомагає реєстр стейкхолдерів (Stakeholder Register), який містить інформацію про всіх зацікавлених сторін проекту. Він включає в себе перелік осіб, груп чи організацій, які можуть впливати

або перебувати під впливом проекту. Його завданням є забезпечити ефективне управління та залучення зацікавлених сторін, розуміння їхніх потреб та очікувань, а також врахування їхнього впливу на проект у процесі прийняття рішень.

Завершивши із створенням реєстру стейкхолдерів та вирішенням організаційних питань проекту, переходять до етапу дослідження предметної області майбутнього продукту, що передбачає дослідження ринку, формування прототипів майбутніх користувачів та формулювання їх основних задач.

Однією з найкращих технік для дослідження ринку є аналіз конкурентів (Competitor Analysis). Це стратегічний процес вивчення та оцінки сильних та слабких сторін конкурентів на ринку з метою визначення власних конкурентних переваг.

Основні завдання аналізу конкурентів включають в себе збір інформації про конкурентів, аналіз їхніх стратегій, визначення сильних та слабких сторін, ідентифікацію можливостей та загроз, які вони створюють для вашого бізнесу. Цей аналіз допомагає компаніям ліпше розуміти своє місце на ринку, визначити ключові конкурентні переваги і недоліки, а також розробляти стратегії для підвищення конкурентоспроможності.

Отримавши результати аналізу конкурентів, можна створити прототип персони шляхом формування уявної особи, яка відображає типового користувача продукту або сервісу, сприяючи глибшому розумінню його потреб та характеристик. Цей прототип об'єднує команду проекту навколо єдиної візії і допомагає зосередитися

на конкретних вимогах цільової аудиторії. Використання прототипів персон спрощує прийняття обґрунтованих рішень та полегшує комунікацію з маркетинговим відділом для залучення клієнтів, а також служить основою для тестування продукту та постійного вдосконалення, спрямованого на задоволення реальних потреб користувачів.

Зрозумівши тренди ринку та цільову аудиторію переходять до аналізу функціоналу платформи з допомогою варіантів використання (Use Cases). Це техніка аналізу вимог у програмуванні та системному інжинірингу, що використовується для опису взаємодій між системою та її користувачами або іншими системами. Варіанти використання представляють собою сценарії або інтеракції, які вказують, як система повинна вести себе в певних ситуаціях або за певних умов. Вони допомагають розуміти, як користувачі взаємодіють з системою, і є важливим інструментом для розробки та тестування програмного забезпечення.

Результатом виконання даної техніки є два артефакти:

- Діаграма варіантів використання (Use Case Diagram) - це діаграма яка поверхнево вказує акторів та їх варіанти використання системи, метою якої є показати усі можливі дії та варіанти використання доступні користувачам;

- Сценарій варіанту використання (Use Case Scenario) - детальний опис варіантів використання, яка конкретизує хто, як, за яких умов може виконати якусь дію або привести в дію якийсь варіант використання.

Після виконання перелічених досліджень, робота аналітика на Discovery фазі проекту зводиться до підтримки решти команди, закриття прогалів у вимогах та керування змінами.

Фаза Development характеризується

відносно низькою активністю бізнес-аналітика, порівняно із двома попередніми. Протягом цієї фази бізнес-аналітик зобов'язаний підтримувати команду, закривати пробіли у вимогах, а також керувати змінами в проекті, оскільки зміни є його невід'ємною частиною. Успішне керування змінами включає в себе оцінку змін, оцінку складності імплементації цих змін, визначення доцільності змін, їх цінності та користі, яку вони принесуть у процесі досягнення поставлених бізнес-цілей.

Development фаза проекту є ключовим етапом, на якому відбувається активна розробка програмного продукту чи реалізація визначених рішень. Програмісти пишуть код відповідно до встановлених технічних вимог та специфікацій, включаючи розробку функціональності та інтерфейсів. Тестування, що відбувається паралельно з розробкою, включає функціональне та інтеграційне тестування для перевірки коректності та відповідності вимогам. Головними завданнями бізнес аналітика на Development фазі проекту є створення та підтримка списку завдань - беклогу (Backlog), управління змінами, а також підтримка команди.

На сьогоднішній день одним із найкращих інструментів створення, підтримки та відслідковування прогресу беклогу являється сервіс Jira, розроблена компанією Atlassian. Він широко використовується для ведення проектів, відстеження задач, співпраці

команд та керування циклом розробки програмного забезпечення.

Після створення та заповнення беклогу, бізнес-аналітику залишається підтримувати його в оновленому стані, вносити корективи за наявності змін та слідкувати за його виконанням. Протягом решти Development фази бізнес-аналітик слідкує за беклогом, комунікує із командою і стейкхолдерами, керує змінами. У кінці фази, бізнес аналітик перевіряє чи були досягнуті поставлені цілі та чи були задоволені потреби бізнесу. Після цього проект переходить на фазу Support, тобто фактично вважається закінченим.

Для бізнес-аналітика завдання та обов'язки під час фази Support є дуже подібними до фази Development. Основним заняттям на цій фазі також є керування змінами, пов'язаними із новими запитами від клієнта.

Висновки. Отже, робота бізнес-аналітика є необхідною на кожній фазі розробки програмного забезпечення. Під час різних фаз циклу розробки програмного продукту обсяг завдань бізнес-аналітика та їх характер також є різними: від отримання початкової інформації від клієнта, складання вхідної документації та визначення потреб і цілей до організації та підтримки роботи команди і керування змінами.

Варто зазначити що основні активності бізнес-аналітика і розподіл часу між ними можуть відрізнитися від компанії до компанії, однак загальні обов'язки та завдання є, у більшості випадків, однаковими, і становлять невід'ємну частину успішної реалізації ІТ проекту.

Список використаної літератури

1. Бруханський Р., Спільник І. Бізнес-аналітика vs. бізнес-аналіз: сучасний дискурс, модель професійної компетенції ініціатора позитивних змін. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2022. Випуск 1-2. С. 7-21.
2. Сидорова А. В., Біленко Д. В., Буркіна Н. В. Бізнес-аналітика: навчально-методичний посібник. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса. 2019. 104 с.
3. Дмитришин Б. В., Боровий М. В. Бізнес-аналітика та її роль в управлінні конкурентоспроможністю підприємства. Центральноукраїнський науковий вісник. 2020. № 5. С.214-220.
4. Гафіяк А. М. ІТ-технології та бізнес-аналітика. Економіка і суспільство. 2018. Вип. 15. С. 933-937.
5. Кохановський К. Д. Інформаційні системи та технології для бізнес-аналітики. Бізнесаналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 17 березня 2021 року. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2021. С. 167-171.
6. What is Business Intelligence (BI). URL: <https://www.igi-global.com/dictionary/businessintelligence-bi/3044>
7. Lonoff, J. 8 Ways Business Intelligence Software Improves the Bottom Line. CIO FEATURE. URL: <https://www.cio.com/article/288957/enterprise-software-8-ways-businessintelligence-software-improves-the-bottom-line.html>

JEL Classification M40, C81, A23

FUNCTIONS AND TASKS OF A BUSINESS ANALYST IN THE PROCESS OF PROJECT IMPLEMENTATION IN IT FIELD

STADNYK Yulianna*PhD in Economics, Associate Professor,**Associate Professor of the department of Digital Economics and Business Analytics**Ivan Franko National University of Lviv**ORCID ID: 0009-0008-2417-6664*

Abstract. *This article is devoted to the analysis of the role, functions and tasks of a business analyst in the process of developing IT projects. The work describes the main stages of project development in the field of information technologies, defines and characterizes the tasks and responsibilities of a business analyst at each of these phases and his contribution to the organization of the development process.*

Keywords: *IT project, business analysis, RACI matrix, competitor analysis, Use Cases, Use Case Diagram.*

In today's world, business analysis plays a key role in ensuring the sustainability and competitiveness of companies, helping them understand and solve complex market challenges. It provides an opportunity to effectively interact with customers, determine development strategies and adapt to changes in the business environment.

Since business analysis has acquired an important role in modern economic processes, the interest in researching its aspects and methods has increased among foreign and Ukrainian scientists. Scientists define business analysis as a process of collecting, analyzing, interpreting and using data for the purpose of effective management of business processes in an organization. If we talk about business analysis in the IT industry, it is directly related to the phases of the Software Development Life Cycle (SDLC), a standard process used to

develop, improve and maintain software.

In the Client Engagement phase, the business analyst is directly involved in working with the client. His main task is to estimate and understand the scope of the project, its complexity and duration, prepare the necessary documents and information for the evaluation team and find out as many details about the project as possible in order to achieve the maximum accuracy of the estimation.

The Discovery phase is the main field of work for business analyst. During this phase, the business analyst should define business requirements, business needs, and business goals as broadly as possible. The business analyst prepares the basic documentation of the project (so-called functional specification), explains the main functionality of the software and the peculiarities of its operation, creates the corresponding artifacts (models and diagrams) that are noted in the specification and used in the development

process.

The Development and Support phases are characterized by lower activity of the business analyst, compared to the previous two. During this phase, the business analyst is responsible for supporting the team, closing gaps in requirements, and managing changes in the project.

The work of a business analyst is necessary at every phase of software development. The main activities of a business analyst and the distribution of time between them may differ from company to company, but the general duties and tasks are in most cases the same, and they are the significant part of the successful implementation of IT project.

References

1. Brukhanskyi R., Spilnyk I. Biznes-analytyka vs. biznes-analiz: suchasnyi dyskurs, model profesiinoi kompetentsii initsiatora pozytyvnykh zmin. Instytut bukhhalterskoho obliku, kontrol ta analiz v umovakh hlobalizatsii. 2022. Vypusk 1-2. S. 7-21.
2. Sydorova A. V., Bilenko D. V., Burkina N. V. Biznes-analytyka: navchalno-metodychnyi posibnyk. Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa. 2019. 104 s.
3. Dmytryshyn B. V., Borovyi M. V. Biznes-analytyka ta yii rol v upravlinni konkurentospromozhnistiu pidpryiemstva. Tsentralnoukrainskyi naukovyi visnyk. 2020. № 5. S.214-220.
4. Hafiiak A. M. IT-tekhnologii ta biznes-analytyka. Ekonomika i suspilstvo. 2018. Vyp. 15. S. 933-937.
5. Kokhanovskyi K. D. Informatsiini systemy ta tekhnologii dlia biznes-analytyky. Biznesanalytyka v upravlinni zovnishnoekonomichnoiu diialnistiu: Materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 17 bereznia 2021 roku. Kyiv: DP «Informatsiino-analytychne ahentstvo», 2021. S. 167-171.
6. What is Business Intelligence (BI). URL: <https://www.igi-global.com/dictionary/businessintelligence-bi/3044>
7. Lonoff, J. 8 Ways Business Intelligence Software Improves the Bottom Line. CIO FEATURE. URL: <https://www.cio.com/article/288957/enterprise-software-8-ways-businessintelligence-software-improves-the-bottom-line.html>

ОЦІНКА ВПЛИВУ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ НА РІВЕНЬ КОРУПЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ: АНАЛІЗ ЗА РОЗМІРОМ ПІДПРИЄМСТВ

КВАСНІЙ Марія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри безпеки інформації та бізнес-комунікацій

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1856-3904>

ЧЕМЕРИС Роман Віталійович

здобувач освітнього рівня «магістр»,

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-4896-7181>

Анотація. Розглянуто невизначеність та корупцію як основні чинники економічного зростання в Україні. Запропоновано концепцію аналізу та моделювання впливу корупції та невизначеності на розвиток бізнесу за розміром підприємств. Для оцінювання корупції застосовано показник CPI (*corruption persistence index*), а для невизначеності – ОВДП (облігації внутрішньої державної позики. Встановлено залежності, побудовано моделі та проведено аналіз.

Ключові слова: економічне зростання, малий, середній та великий бізнес, рівень корупції, невизначеність, облігації внутрішньої державної позики, економетричне моделювання, інтегрування моделей.

Постановка проблеми. Вплив корупції та інформаційних ризиків на підприємництво є важливою, але достатньо не дослідженою проблемою в сучасному суспільстві. Корупція та недостатність інформації створюють перешкоди для економічного зростання, підтримки інновацій та підвищення ефективності. Тим самим впливають на його розвиток.

Малий та середній бізнес (МСБ) є основою багатьох успішних світових економік, основним джерелом створення робочих місць та генерування більше половини валового внутрішнього продукту у країнах ЄС, будучи достойним

конкурентом транснаціональних корпорацій. Проте, бізнес зазнає значного негативного впливу в Україні від корупції та інформаційних загроз. Дані ризики створюють небезпеку для стабільності та рентабельності компанії, ускладнюють доступ до західного фінансування та партнерських програм. Одним із основних негативних наслідків є втрата довіри до бізнесу, держави та інституцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У дослідженні сучасних проблем малого та середнього бізнесу в Україні, а також впливу на нього корупційних ризиків, накопичено значний досвід. Зокрема, питанням малого та середнього бізнесу займалися: Т.

Ткаченко, І. Коляденко [1], І. Гнатенко [2], В. Марченко, Д. Харитоненко [3], Р. Бившев, Р. Кондратенко та В. Вечірко [4]. Феномен корупції та її вплив вивчено у працях Ю. Дмитрієва [5], К. Бугайчука [6] та Я. Погорілого [7]. Комплексність поняття інформаційних ризиків та різні його прояви досліджували: О. Дзьобань [8], Д. Поліщук, М. Захарова, М. Люта [9], В. Борозніченко, С. Левадний [10], А. Ропасєва [11], Н. Кузнєцова [12], Ф. Найт [13], Н. Таллеб [14] та інші. Проте питання оцінювання впливу корупції на розвиток підприємництва в умовах невизначеності потребує подальшого вивчення.

Метою статті є дослідження впливу невизначеності на корупцію та розвиток підприємництва в Україні у розрізі розміру підприємств.

Виклад основних результатів дослідження. Малий та середній бізнес в Україні не є конкурентним по відношенню до ЄС. Значна частина сировинного експорту припадає на великий бізнес, який в умовах війни доволі сильно зруйнований. МСБ, як основна альтернатива великим компаніям, повинен створювати серйозну додану вартість для підтримки життєздатності економіки. Більшість вчених, які досліджували цю проблему, сходяться на думці щодо високого рівня ризикованості МСБ в нинішніх умовах і необхідності підтримки держави, як майже безальтернативного інструменту його розвитку. Ряд факторів негативно впливають на МСБ, зокрема, такі як недосконале законодавство, низькі рівні освіти та управлінців, концентрація на швидкому поверненні коштів, перекіс його структури в

сторону торгівлі (~26% серед компаній та 43% серед фопів). Проте ключовим елементом пригнічення МСБ в Україні є корупційна складова та невизначеність зовнішнього середовища.

Корупція є негативним явищем в соціально-економічній системі, тоді як корупційний ризик – це ймовірність передання неправомірної вигоди (хабаря) в умовах низької якості систем моніторингу, контролю, широких повноважень державних службовців. Джерелом таких ризиків може бути як недосконалість самої системи, так і організаційні слабкості, жадібність та інші моральні вади суб'єктів системи. Проте найбільш сприятливими щодо корупції системами розглядають державний сектор, упускаючи з огляду дане явище у приватному. Корупція характеризується негативним впливом на підприємницьку діяльність [15]. На основі кореляційно-регресійного аналізу емпіричних даних та економетричного моделювання встановлено, що чим вищий рівень опору до корупції, виражений у вигляді комплексного індексу, що включає якісні, кількісні та експертні оцінки (corruption persistence index (CPI)), тим більші показники обсягу реалізованої продукції (рис. 1).

Більше того, як видно на рисунку 1, із коефіцієнтів детермінації слідує, що залежність між великим бізнесом і корупцією майже відсутня (~20%), тоді як у малого та мікропідприємництва доволі висока (~77%).

Дані процеси соціально-економічної системи, як і будь які інші, варто розглядати в контексті зовнішнього середовища. Зовнішнє середовище має безпосередній вплив на систему, яка на перший погляд доволі проста і прямолінійна. У даному дослідженні як фактор впливу зовнішнього

середовища розглянуто невизначеність. Невизначеність – є специфічним проявом інформаційного ризику, де джерелом збитків є не певна інформація, а її відсутність. У цьому напрямку ґрунтовно працювали Ф. Найт та Н. Талеб. Зокрема, Ф. Найт у своїй праці [13] розглянув поняття ризику та невизначеності, визначаючи ризик як ситуації з відомими ймовірностями результатів, а невизначеність – як ситуації без

відомих або вимірних ймовірностей через відсутність інформації. Він стверджує, що дохід виникає від невизначеності, оскільки ризики можуть бути вимірні та застраховані, у той час як невизначеність – ні. Н. Талеб у книзі «Чорний лебідь» розрізняв невизначеність та випадковість у бізнесі. Невизначеність (ймовірність появи «Чорного лебедя») може аналізуватись виключно ретроспективно, а наше розуміння події як явище причина-наслідок – ілюзія [14].

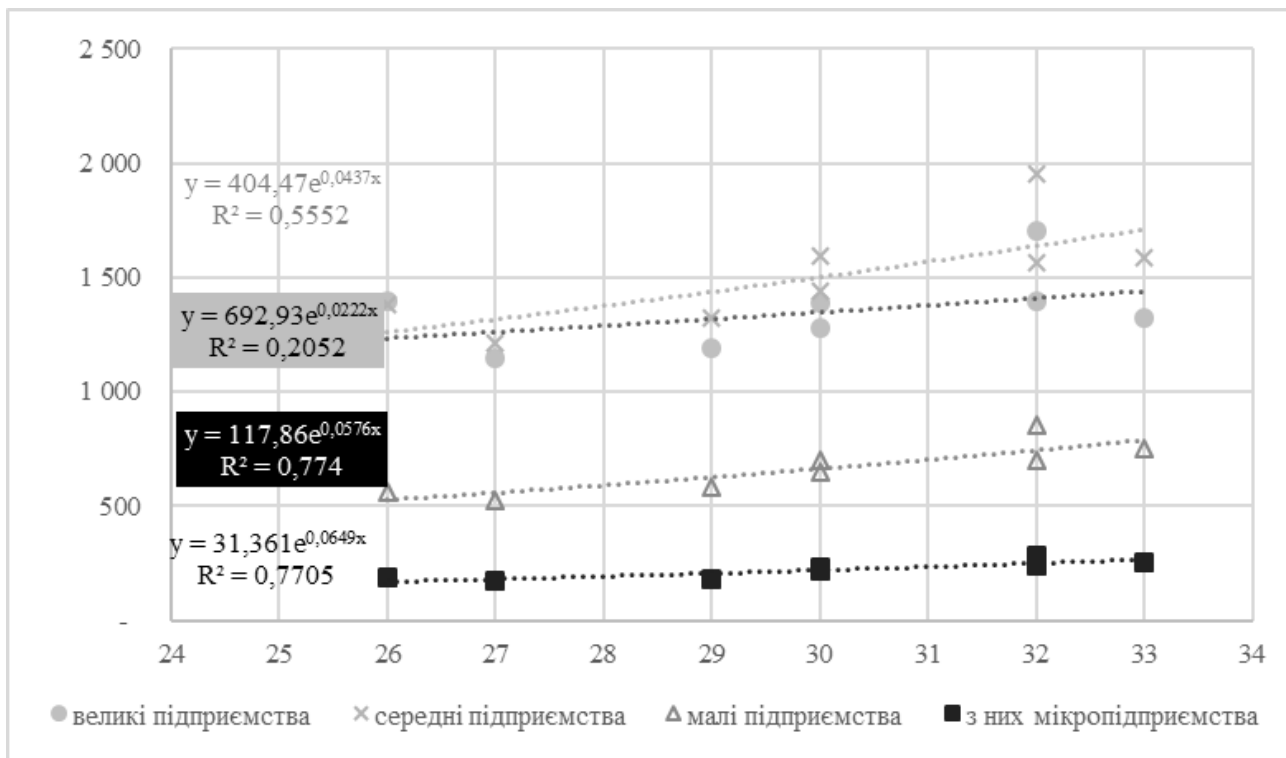

Рис. 1. Моделі залежності обсягу реалізації продукції та СРІ в розрізі розміру підприємств

Джерело: розроблено авторами на основі [16]

Невизначеність, через свою комплексність, не можливо виміряти. Існуючі методи та інструменти вимірювання, які використовували різні вчені (С. Бейкер, Н. Блум, С. Девіс [17], Дж. Кадджіано, Е. Кастельнуово та Н. Грошенні [18]), спрямовані на оцінку ознак збільшення / зменшення невизначеності, тобто напрямом. У дослідженні, як один з доступних

методів, запропоновано вимірювання невизначеності на основі сили коливання дохідності на ринку капіталів. Оскільки, в Україні слабо розвинутий ринок цінних паперів, неможливо коректно оцінити коливання на ринку акцій. Альтернативно запропоновано аналізувати коливання дохідності українських облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). Поняття дохідності тісно пов'язане з

вартістю облігацій. Країни з високим ризиком пропонують високу дохідність для продажу власних облігацій. Окрім того, в моменти кризових явищ, якщо ще не випущено в обіг нові ОВДП, старі продають з дисконтом, що збільшує реальну дохідність покупця.

Облігації та їх коливання цікаві тим, що відображають так званій базовий показник ризику в країні. Згідно моделі CAPM В. Шарпа довгострокові облігації державного запозичення є основою для розрахунку дохідності та ризикованості будь яких активів [19]. Будь яка компанія в межах України, на практиці, є більш ризикованим гравцем, ніж сама держава. Як правило, всі активи компанії, які вона не встигла вивести з країни при її дефолті / інших надзвичайних обставинах (наприклад війна), втрачають цінність, перетворити їх у готівку стає майже неможливо. Тому ставка ОВДП – це базовий ризик, а її коливання можна сприймати як базовий рівень невизначеності. Іншими словами, якщо ставка – це базовий ризик, який підлягає страхуванню за Ф. Найтом, то коливання ставки – це непрямий показник ризику, що не підлягає страхуванню, або є сигналом потенційної можливості появи чорного лебедя за Н. Талебом [14].

Для оцінки коливання ОВДП розглянуто два індикатори: дисперсію та відношення дисперсії до розмаху. Варто звернути увагу, що дисперсія – абсолютний показник, враховує не лише коливання, але і розмірність. Другий показник, відношення дисперсії до розмаху, є відносним та дозволяє не тільки ідентифікувати зв'язок з невизначеністю, але і розрізнити чи наявний зв'язок стосується виключно ризику, чи ризику і невизначеності разом. У випадку, якщо дисперсія корелює з цільовим показником, а дисперсія

поділена на розмах ні, можна стверджувати, що невизначеність не є причиною кореляції. У випадку кореляції обох показників з досліджуваним явищем можна стверджувати про вплив невизначеності на кореляцію.

Припустимо, що невизначеність негативно впливає на розвиток МСБ в Україні. Тому знаходимо кореляцію за допомогою інструментів програми MS Excel (табл. 1). У роботі для розрахунків використано дисперсію, оскільки цей показник давав вищі коефіцієнти детермінації, тому більш придатний для оцінки. Кореляційний аналіз показника невизначеності з різними за розмірами підприємствами показав, що присутній негативний вплив невизначеності на економічний ріст. Згідно матриці кореляцій (табл. 1) видно, що найтісніший зв'язок є між облігаціями з короткостроковим погашенням та малим і середнім бізнесом.

Зокрема, по-перше встановлено, що зв'язок є усюди проте нерівномірний. Великі підприємства менш піддаються впливу, МСБ – більше. По-друге, чим довший період погашення, тим менша залежність. Довгі періоди погашення несуть в собі більш систематичні ризики, які напрямлені далеко вперед в часі та не захоплюють поточні, швидкоплинні чинники. Отримані результати є підтвердженням тез українських дослідників про характер швидких вкладень в український бізнес. Бізнесмени реагують лише на поточні загрози і нестабільність, а отже зв'язок з короткостроковими облігаціями тісніший. Короткострокові облігації більш динамічніші, швидше показують зміни в дохідності та відображають оперативну картину на ринку. Отже в аналізі будемо використовувати показники облігацій з терміном погашення 1 рік.

Таблиця 1

Кореляційна матриця зв'язку дисперсії доходності ОВДП з різними термінами погашення та обсягів реалізації бізнесу в розрізі його розміру

Термін погашення ОВДП	Коефіцієнти кореляції			
	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства	З них мікропідприємства
1	-60,5%	-70,8%	-77,4%	-74,7%
2	-59,7%	-69,7%	-76,1%	-73,3%
3	-61,6%	-71,0%	-77,2%	-75,0%
4	-62,9%	-71,4%	-77,0%	-75,2%
5	-63,7%	-71,1%	-75,9%	-74,1%
6	-64,4%	-70,8%	-74,4%	-72,3%
7	-65,1%	-70,3%	-72,6%	-70,0%
8	-65,6%	-69,5%	-70,3%	-67,2%
9	-65,6%	-68,1%	-67,3%	-63,6%
10	-64,8%	-65,7%	-63,2%	-59,1%

Джерело: розроблено авторами на основі [16,20,21]

У результаті економетричного моделювання залежності обсягів виробництва та дисперсії отримано логарифмічні моделі (рис. 2). На графіку рис. 2 видно, як невизначеність негативно впливає на будь який бізнес.

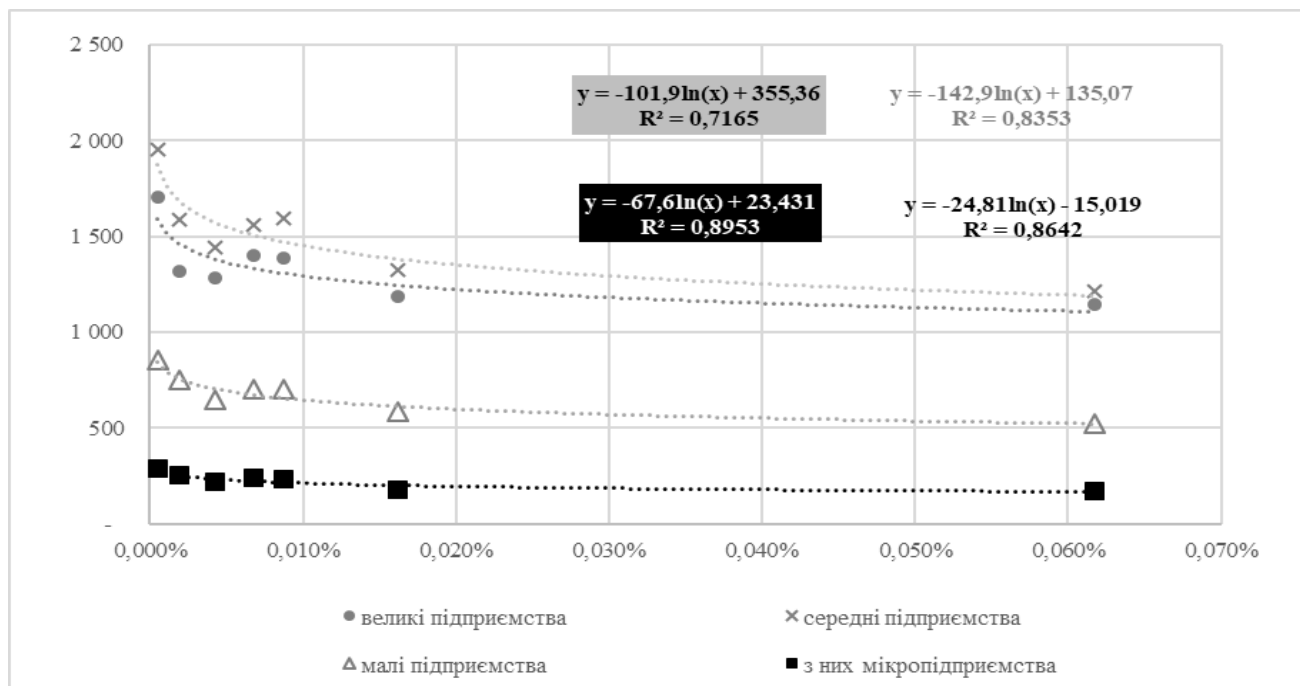

Рис. 2. Моделі залежності обсягів реалізації підприємств від дисперсії доходності облігацій як індикатора невизначеності

Джерело: розроблено авторами на основі [16,20,21]

Дана залежність добре відображає характер реальності: невизначеність ніколи не може досягти нуля; при наближенні невизначеності до нуля, обсяги реалізації є максимально високими. Крім того, як і у залежності зі CPI, нелінійний зв'язок дозволяє не обмежувати обсяги на якомусь певному невисокому рівні при мінімальних/максимальних показниках факторної змінної. Варто підкреслити, що МСБ мають більш тісний зв'язок з невизначеністю, а сама невизначеність здійснює найбільший вплив на середній бізнес (це характеризує коефіцієнт при логарифмі, рис. 2).

Дослідивши характер впливу корупції та невизначеності на підприємництво, об'єднаємо їх моделі в одну засобом лінійного інтегрування. Отримана модель матиме вигляд:

$$y = \beta_1 e^{\lambda x_1} + \beta_2 \cdot \ln(x_2) + \beta_0 + \varepsilon \quad (1)$$

де x_1 – CPI,

x_2 – дисперсія 1-річної облігації,

λ – коефіцієнт при x_1 , який для кожного класу підприємства змінюється в залежності до описаної моделі (рис. 1).

Після тестувань моделі (1) на адекватність та надійність виявлено наявність в ній мультиколінеарності. Це повністю змінює розуміння зв'язку між змінними, адже виходить, що одна із змінних впливає на іншу тим самим здійснюючи непрямий вплив на економічний ріст. Для розуміння того, яка із змінних являється результуючою, а яка факторною змінною потрібно поглибитись у суть обох показників.

CPI – це набір експертних думок фахових організацій, впорядкований і

систематизований в розрізі країн. Дані про корупцію збираються протягом року і в кінці надається нормалізована оцінка. Оцінка коливання ОВПД – це оцінка проявів уже існуючої невизначеності, початки якої відбулись раніше. Варто вказати, що автори не вважають, що невизначеність виникає на один чи більше періодів раніше, ніж її прояв. Скоріше сама невизначеність присутня в тому ж періоді з невеликим зсувом в минуле. Новини щодо скупчення військ були ще у жовтні, при цьому в грудні були відносно помітні зміни в доходності, а різке зростання відбулось після початку самого вторгнення. З іншого боку під час корупційних скандалів різких стрибків невизначеності не було, а ситуація навколо закону США про допомогу Україні мала набагато більший вплив навіть на саму можливість оцінки. Прогнозувати хоча б приблизно перебіг ситуації загалом в Україні можна за умови, якщо цей закон проголосують.

В результаті створення оновленої моделі виявлено, що між невизначеністю та супротивом корупції є негативна степенева залежність. Це дозволяє судити про наступне:

- велика невизначеність здійснює тиск на корупційний супротив та більше суб'єктів будуть залучені до корупційної взаємодії;

- зв'язок є нелінійним, а отже для серйозного негативного впливу на супротив корупції необхідно кризовий момент (наприклад війна, епідемія, обвали ринків, тощо);

- невизначеність ніколи не досягне повного нуля в реальному світі.

У результаті отримано модель взаємодії, де невизначеність впливає на рівень корупції і в свою чергу непрямом на економічний ріст. За отриманим прогнозом видно, що фактичні показники

є доволі оптимістичними (рис. 3), не в останню чергу завдяки допомоги партнерів та великого вливання

грошей через державні виплати (пенсії, стипендії, зарплати чиновникам та робітникам держпідприємств, тощо).

Таблиця 1

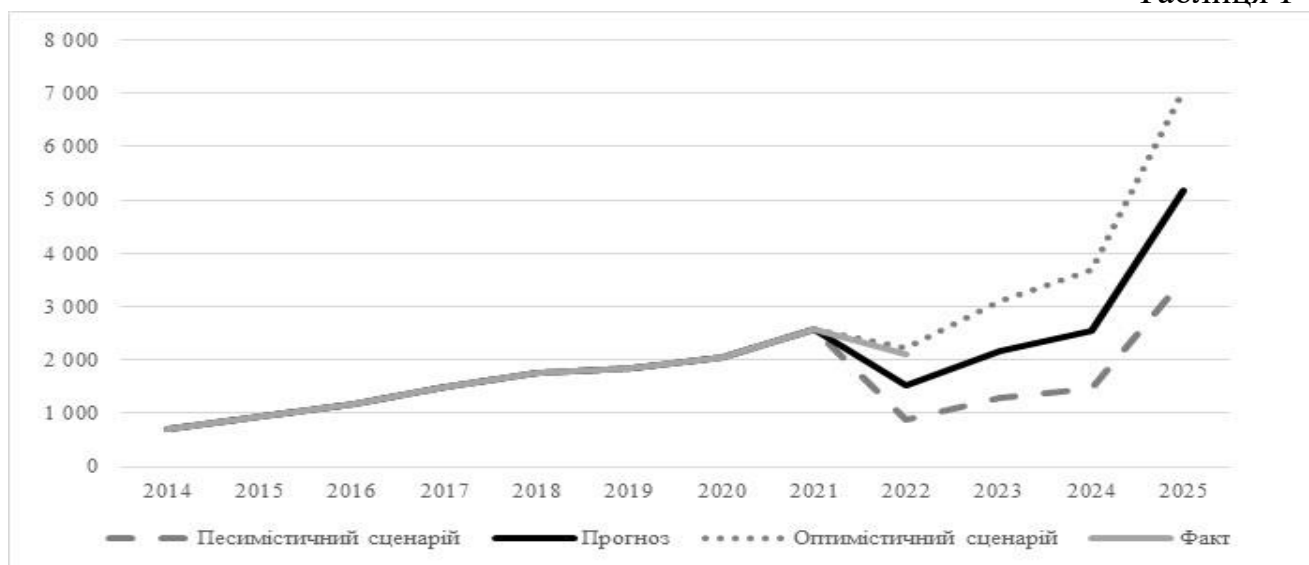

Рис. 3. Моделі оцінки динаміки росту реалізації малих підприємств в залежності від CPI

Джерело: розроблено авторами на основі [16, 20]

З іншого боку, велика невизначеність в першій половині 2022 року разом з падінням кількості відкритих корупційних проваджень НАЗК та зниженням рівня засуджень за подібними справами згідно спостережень антикорупційних ЗМІ говорить про невідповідність отриманої оцінки transparency та реальних очікувань. Невизначеність та найгучніші корупційні справи говорять, як мінімум про негативний тренд, в той же час transparency international ідентифікувало покращення супротиву корупції.

Висновки. Український малий та середній бізнес стикаються з труднощами та ризиками в контексті української економічної ситуації. Дослідники послідовні в ідеї державної підтримки МСБ, вважаючи це важливим інструментом. Основні фактори, що негативно впливають на розвиток МСБ, включають: недоліки в законодавстві,

низький рівень освіти та управлінської ефективності, а також перекося структури МСБ у сферу торгівлі. Важливо враховувати вплив війни в 2022 році, яка не тільки погіршила існуючі проблеми, але й вплинула на позитивні тенденції: піднято питання з корупцією, висвітлено та наявні певні позитивні тенденції. Відсутність статистичних даних через воєнний конфлікт ускладнює аналіз, проте є ймовірність, що після війни економічна ситуація погіршиться, що підтверджується дефіцитним бюджетом та зростанням еміграції.

В ході дослідження виявлено, що корупція негативно впливає на економічний ріст, при цьому цей вплив набагато сильніший для малих та мікропідприємств, ніж для великого бізнесу. Невизначеність та корупція мають однакову негативну природу впливу на економічний ріст. Цю думку підтверджено наявністю

мультиколінеарності в загальній моделі (1). У кризові моменти невизначеність зростає та здійснює додатковий тиск на корупцію, чим провокує її активізацію. У випадку високої невизначеності корупційні агенти, як і звичайні підприємці, намагаються максимально швидко капіталізувати свою поточну позицію та отримати якнайбільші переваги. Сила впливу залежить не тільки від ступені невизначеності, але і стану економіки, адже дисперсія враховує не тільки коливання але і розмірність. Невеликі коливання ОВДП у країнах з низькими ризиками дають невеликі значення дисперсії, тоді як незначні коливання ОВДП у країнах із високими ризиками дають вищі результати дисперсії. Це вказує на те, що стабільність економіки теж має значення.

Список використаної літератури

1. Ткаченко Т. П., Коляденко І. І. Особливості розвитку малого підприємництва в Україні. *Сучасні проблеми економіки і підприємство*. 2017. № 18. С. 152-158. URL: <http://sb-keip.kpi.ua/article/view/81016>
2. Гнатенко І. А. Особливості функціонування сучасного малого підприємництва як органічного елементу ринкової економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. Т. 1, № 2. С. 214-217. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/VKNU-ES-2015-N2-Volume1_222.pdf#page=214
3. Марченко В. М., Харитоненко Д. В. Сучасні тенденції розвитку малого підприємництва в Україні. *Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут"*. 2021. № 19. С. 82–88. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/225854>
4. Бившев Р.О., Кондратенко О.О., Вечірко В.В. Особливості розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в сучасних умовах. *Управління економікою: теорія та практика*: зб. матеріалів доп. учасн. наук.-практ. конф. Київ, 2018. С. 138-149. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/159917>
5. Дмитрієв Ю. В. Причини виникнення корупційних ризиків у системі державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 4. С. 92-95. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2016/23.pdf
6. Бугайчук, К. Л. Корупційні ризики: поняття, класифікація, методологія оцінки, заходи усунення. *Кримінально правові та кримінологічні засади протидії корупції*: зб. матеріалів доп. учасн V Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2017. С. 39-40. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/63548b21-4516-49ae-a508-ec40811c0b2d>
7. Погорілий Я. А. Корупційні ризики в системі державного управління: теоретичне впорядкування. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: зб. матеріалів доп. учасн VI наук.-практ. конф. Київ, 2021. С. 438-441. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/14978/1/materialy_konf_korup_081221.pdf#page=439
8. Дзьобань О. П. Інформаційні ризики, небезпеки і загрози: до питання про усвідомлення соціальної сутності. *Сучасна війна: гуманітарний аспект*: зб. матеріалів доп. учасн IV Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2020. С. 13-15. URL:

<https://www.hups.mil.gov.ua/assets/doc/science/stud-conf/suchasna-viyna-gumanitarniy-aspekt-05-2020/4.pdf>

9. Поліщук Д., Захарова М., Люта М. Модель оцінки ризиків інформаційної системи. *Сучасні електромеханічні та інформаційні системи*: монографія. Київ: КНУТД, 2021. С. 102-106. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/19919/1/SEIS_mono_2021.pdf

10. Борозніченко В., Левадний С. Забезпечення заходів безпеки від ІТ-ризиків: веб-сайт. URL: http://www.rusnauka.com/21_SEN_2014/Informatica/4_174676.doc.htm

11. Ропасєва А. Г. Моделювання оцінювання ризиків інформаційної безпеки : Магістерська робота. Суми: СумДУ Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС», 2018. 80 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324279058.pdf>

12. Кузнєцова Н. В. Деякі аспекти мінімізації інформаційних ризиків у банківській діяльності. *Системні дослідження та інформаційні технології*. 2014. №1. С. 7-19. URL: <http://journal.iasa.kpi.ua/article/view/33496/30042> (дата звернення: 11.06.2023).

13. Найт Ф. Н. Ризик, невизначеність та прибуток [Risk, Uncertainty, and Profit]. Айова-сіті. 1921. 375 с. URL: <https://fraser.stlouisfed.org/files/docs/publications/books/risk/riskuncertaintyprofit.pdf>

14. Талєб Н. Чорний лебідь: Вплив надзвичайно непередбачуваного [The black swan: The impact of the highly improbable]. 2-ге вид. Нью-Йорк: *Random House Trade Paperbacks*. 2010. 444 с.

15. Дудинець Л.А., Квасній М.М., Чемерис Р.В. Моделювання та розрахунок рівня впливу корупції на економічних суб'єктів. *Інноваційна економіка*. 2021. № 4. С. 49- 55.

16. Структурні зміни в економіці. *Державна служба статистики*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm

17. Бейкер С. Р., Блум Н., Дейвіс С. Вимірювання невизначеності економічної політики [Measuring Economic Policy Uncertainty]. *Щоквартальний економічний журнал університету Гарвард - The quarterly journal of economics of Harvard College*. 2016. №. 131(4). С. 1593-1636. URL: <https://www.policyuncertainty.com/media/BakerBloomDavis.pdf>

18. Кадджіано Г., Кастельнуово Е., Грошенні Н. Шок невизначеності та динаміка безробіття під час рецесій в США [Uncertainty Shocks and Unemployment Dynamics in U.S. Recessions]. *Журнал монетарної економіки - Journal of Monetary Economics*. 2014. №67. С. 78-92. URL: https://fbe.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0020/1434431/1195EFREMunclabmkt_jme_final_MelbourneDeptEcon.pdf

19. Кентон У. Що таке CAPM модель?. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/terms/c/capm.asp>

20. Справедлива вартість облігацій. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/ovdp/fair-value>

21. Постанова Правління Національного банку України від 26 жовтня 2015 року № 732 "Про схвалення деяких розпорядчих актів Національного банку України". *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_26102015_732

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF UNCERTAINTY ON THE LEVEL OF CORRUPTION AND ECONOMIC GROWTH: ANALYSIS BY THE SIZE OF ENTERPRISES

KVASNIY Mariya

PhD in Economics, Associate Professor

Associate Professor of the Department of Information Security and Business Communications

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1856-3904>

CHEMERYS Roman

Student of Magister's degree,

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-4896-7181>

Abstract. *Uncertainty and corruption are considered as the main factors of economic growth in Ukraine. The concept of analysis and modeling of the influence of corruption and uncertainty on business development by the size of enterprises is proposed. The corruption persistence index (SRI) indicator was used to assess corruption, and OVDP (domestic state loan bonds) was used for uncertainty. Dependencies were established, models were built and analysis was carried out.*

Keywords: *economic growth, small, medium and large business, level of corruption, uncertainty, domestic government loan bonds, econometric modeling, integration of models.*

The impact of corruption and information risks on entrepreneurship is an important, but insufficiently researched issue in modern society. Corruption and information deficiency create obstacles to economic growth, innovation support, and efficiency improvement. Therefore, the research aims to develop a concept for analyzing the influence of uncertainty and corruption on entrepreneurship development in Ukraine and to build econometric models based on enterprise size segmentation.

The research methodology is built on the integration of mathematical and

statistical methods: correlation-regression analysis and economic dynamic modeling. An analysis of the impact of corruption on entrepreneurship has been conducted, and an econometric model of dependency has been constructed. For the study, datasets of production volumes segmented by enterprise size and the Corruption Perception Index (CPI) have been considered. The analysis of the models showed that an increase in resistance to corruption increases production volumes exponentially.

To evaluate the impact of uncertainty on enterprise development, a measure of dispersion of domestic government bond yields (DGBY) has been proposed. A

correlation-regression analysis has been conducted, models of dependency of enterprise sales volumes on yield dispersion as an uncertainty indicator have been constructed, and a logarithmic dependence has been established.

To account for the influence of both factors, an integration of models has been proposed. As a result of model creation, it has been revealed that there is a negative exponential dependency between uncertainty and corruption resistance. Considering this fact, a model of interaction has been obtained, where uncertainty affects the level of corruption

and, in turn, indirectly affects economic growth.

As a result of the research, the methodology for evaluating the impact of uncertainty and corruption on economic growth in Ukraine, segmented by enterprise size, has been improved. Further development has been achieved in the analysis and evaluation of the dynamics of enterprise sales growth depending on corruption and uncertainty. The obtained results and factor dependencies have practical significance and can be used for modeling and calculating the level of corruption impact on economic entities.

References

1. Tkachenko T. P. & Koliadenko I. I. (2017). Osoblyvosti rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini [Features of small business development in Ukraine]. *Suchasni problemy ekonomiky i pidpriemstvo - Modern problems of economics and entrepreneurship*, 18, 152-158 Retrieved from: <http://sb-keip.kpi.ua/article/view/81016> [in Ukrainian]
2. Hnatenko I. A. (2015). Osoblyvosti funktsionuvannia suchasnoho maloho pidpriemnytstva yak orhanichnoho elementu rynkovoï ekonomiky [Features of functioning of modern small business as an organic element of market economy]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu - Bulletin of Khmelnytskyi National University*, 2, (Vol. 1), 214-217 Retrieved from: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/VKNU-ES-2015-N2-Volume1_222.pdf#page=214 [in Ukrainian]
3. Marchenko V. M. & Kharitonenko D. V. (2021). Suchasni tendentsii rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini [Modern Trends in the Development of Small Business in Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk NTUU "Kyivs'kyi politekhnichnyi instytut" - Economic Bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute"*, 19, 82–88 Retrieved from: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/225854> [in Ukrainian]
4. Bivshev R.O., Kondratenko O.O. & Vechirko V.V. (2018). Osoblyvosti rozvytku maloho ta serednoho biznesu v Ukraini v suchasnykh umovakh [Features of Small and Medium Business Development in Ukraine in Modern Conditions]. *Upravlinnia ekonomikoiu: teoriia ta praktyka: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii - Proceedings of the Scientific and Practical Conference: Economic management: theory and practice*. (p. 138-149). Kyiv Retrieved from: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/159917> [in Ukrainian]
5. Dmytriiev Yu. V. (2016). Prychyny vynyknennia koruptsiinykh ryzykiv u systemi derzhavnoho upravlinnia [Causes of Corruption Risks in the System of Public Administration]. *Investytsii: praktyka ta dosvid - Investments: Practice and Experience*, 4, 92-95 Retrieved from: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2016/23.pdf [in Ukrainian]

6. Buhaychuk, K. L. (2017). Koruptsiini ryzyky: ponyattia, klasyfikatsiia, metodolohiia otsinky, zakhody usunennia [Corruption Risks: Concept, Classification, Assessment Methodology, Measures for Elimination]. *Kryminalno pravovi ta kryminolohichni zasady protydyi koruptsii: materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi – Proceedings of the 5-th International Scientific and Practical Conference: Criminal Law and Criminological Foundations of Counteracting Corruption*. (pp. 39-40). Kharkiv Retrieved from: https://dspace.univd.edu.ua/items/63548b21-4516-49ae-a508_ec40811c0b2d [in Ukrainian]

7. Pohorilyi Ya. A. (2021). Koruptsiini ryzyky v systemi derzhavnoho upravlinnia: teoretychne vporiadkuvannia [Corruption Risks in the System of Public Administration: Theoretical Structuring]. *Realizatsiia derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky v mizhnarodnomu vymiri: materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi - Proceedings of the 6-th International Scientific and Practical Conference: Implementation of State Anti-Corruption Policy in the International Dimension*. (pp. 438-441). Kyiv Retrieved from:

http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/14978/1/materialy_konf_korup_081221.pdf#page=439 [in Ukrainian]

8. Dzioban O. P. (2020). Informatsiini ryzyky, nebezpeky i zahrozy: do pyttannia pro usvidomlennia sotsialnoi sutnosti [Information Risks, Hazards, and Threats: On the Issue of Awareness of Social Essence]. *Suchasna viina: humanitarnyi aspekt: materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi - Proceedings of the 4-th International Scientific and Practical Conference: Modern Warfare: Humanitarian Aspect*. (pp. 13-15). Kharkiv Retrieved from: <https://www.hups.mil.gov.ua/assets/doc/science/stud-conf/suchasna-viina-gumanitarniy-aspekt-05-2020/4.pdf> [in Ukrainian]

9. Polishchuk D., Zakharova M. & Liuta M. (2021). Model otsinky ryzykiv informatsiinoi systemy [Model of Information System Risks Assessment]. *Suchasni elektromekhanichni ta informatsiini systemy - Modern Electromechanical and Information Systems* (pp. 102-106). Kyiv: KNUST Retrieved from: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/19919/1/SEIS_mono_2021.pdf [in Ukrainian]

10. Boroznychenko V. & Levadnyi S. (2014). Zabezpechennia zakhodiv bezpeky vid IT-ryzykiv [Providing Security Measures against IT Risks]. *rusnauka.com*. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/21_SEN_2014/Informatica/4_174676.doc.htm [in Ukrainian]

11. Ropaieva A. G. (2018). Modeliuvannia otsiniuvannia ryzykiv informatsiinoi bezpeky: Mahisterska robota [Modeling of information security risks assessment]. Sumy: SumDU Navchalno-naukovyi instytut biznes-tekhnologii "UABS" Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/324279058.pdf>

12. Kuznietsova N. V. (2014). Deiaki aspekty minimizatsii informatsiinykh ryzykiv u bankivskii diialnosti [Some Aspects of Information Risks Minimization in Banking Activities]. *Systemni doslidzhennia ta informatsiini tekhnologii - Systems Research and Information Technologies*, 1, 7-19 Retrieved from: <http://journal.iasa.kpi.ua/article/view/33496/30042>

13. Knight F. H. (1921). Risk, Uncertainty, and Profit. Iowa City, 375 p Retrieved from: <https://fraser.stlouisfed.org/files/docs/publications/books/risk/riskuncertaintyprofit.pdf>

14. Taleb N. (2010). The black swan: The impact of the highly improbable. 2nd ed. New York: *Random House Trade Paperbacks*, 444 p.

15. Dudynets L.A., Kvasnii M.M. & Chemerys R.V. (2021). Modeliuvannia ta rozrakhunok rivnia vplyvu koruptsii na ekonomichnykh subiektiv [Modeling And Calculation Of The Level Of Corruption Influence On Economic Entities]. *Innovatsiina ekonomika - Innovative economy*, 4, 49- 55.

16. Structural changes in the economy. *State Statistical service of Ukraine*. Retrieved from: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm

17. Baker S. R., Bloom N. & Davis S. J. (2016) Measuring Economic Policy Uncertainty. *The quarterly journal of economics of Harvard College*, vol. 131(4), 1593-1636 Retrieved from: <https://www.policyuncertainty.com/media/BakerBloomDavis.pdf>

18. Caggiano G, Castelnuovo E. & Groshenny N. (2014). Uncertainty Shocks and Unemployment Dynamics in U.S. Recessions. *Journal of Monetary Economics*, 67, 78–92 Retrieved from: https://fbe.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0020/1434431/1195EFREMunclabmkt_jme_final_MelbourneDeptEcon.pdf

19. Kenton W. What Is the Capital Asset Pricing Model (CAPM)?. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/terms/c/capm.asp> (date of access: 17.11.2023).

20. Fair value of the bonds. *National bank of Ukraine* Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/markets/ovdp/fair-value>

21. Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated October 26, 2015, No. 732 " Pro skhvalennia deiakykh rozporiadchykh aktiv Natsionalnoho banku Ukrainy ". *National bank of Ukraine*. Retrieved from: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_26102015_732

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.2\(50\).2023.506566](https://doi.org/10.30970/fp.2(50).2023.506566)

УДК 336.7:004.9

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР

ВІЛЬЧИНСЬКА Оксана Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри статистики,

Львівського національного університету Імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4544-4751>

ПРОКОПОВИЧ-ПАВЛЮК Ірина Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри статистики,

Львівського національного університету Імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8316-0127>

Анотація. *Цифрова економіка перетворюється на основний драйвер економічного зростання в усьому світі, і в цьому контексті електронна комерція виконує ключову роль. Становлення цифрової роздрібної торгівлі неможливе без ефективних механізмів безготівкових розрахунків. Зростання обсягів електронної комерції прямо корелює з поширенням мобільних пристроїв, таких як смартфони, та поліпшенням доступу до мережі Інтернет.*

Смартфони та інші гаджети стають невід'ємною частиною повсякденного життя для мільйонів людей по всьому світі. Зокрема, за допомогою цих пристроїв споживачі можуть здійснювати покупки в будь-який час і в будь-якому місці, користуючись електронними платіжними системами та безпосередньо переходячи до оплати через мобільні додатки або онлайн-платформи.

Необхідно враховувати, що зміна економічних умов, таких як пандемія та збройні конфлікти та війна, суттєво впливає на споживчу поведінку. В умовах невизначеності та ризиків люди зазвичай переходять до консервативних стратегій управління фінансами, активно використовуючи готівку та обмежуючи витрати. Проте, ті ж самі умови змушують споживачів шукати альтернативні шляхи здійснення покупок, зокрема віддаючи перевагу електронним каналам замовлення та оплати.

В межах цієї роботи плануємо дослідити особливості споживчої поведінки та функціонування економіки на основі аналізу даних банківського сектору та сегменту електронної комерції. Це дозволить нам отримати глибше розуміння того, як змінюється споживча поведінка в умовах цифрової економіки та як це впливає на економічні процеси, а також змодельювати зміну валового внутрішнього продукту залежно від обсягів безготівкових коштів.

Ключові слова: *цифрова економіка, електронна комерція, безготівкові розрахунки, споживча поведінка.*

Постановка проблеми. Цифрова економіка швидко розвивається, але важливо визначити, як цей розвиток впливає на банківський сектор. Однією з ключових складових цього розвитку є електронна комерція. Зростання цифрової роздрібною торгівлі пов'язане зі збільшенням користувачів смартфонами та поліпшенням доступу до Інтернету. Проте різні фактори, такі як пандемія та війна, впливають на споживчу поведінку, що може мати наслідки для банківського сектору. Дані з цих сегментів допоможуть краще зрозуміти, як цифрова економіка впливає на споживчу поведінку та економічні процеси, а також як банківський сектор може адаптуватися до цих змін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний світ вже не можна собі уявити без цифрових технологій. Економіка не стала винятком у лавинному потоці цифровізації, більше того, на сьогодні з кожним разом все важче стає процес розмежування традиційної та цифрової економік. Як і в традиційній економіці, основними продуктами в цифровій економіці залишаються ті самі товари і послуги. Головною перевагою такої цифрової системи є підвищення доступності для пересічних користувачів до ринків товарів чи послуг, а не лише для великих компаній, а також зниження витрат, підвищення конкурентоспроможності і ефективності, не лише фірми, а й економіки загалом. [23] Основними компонентами цифрової економіки вважається електронний бізнес, електронна комерція та підтримуюча інфраструктура. Зазначимо, що не існує єдиного підходу до визначення поняття «цифрова економіка» серед

науковців та практиків. Проте, більшість визначень доволі схожі, і під поняттям «цифрової економіки» розуміють таку економіку, яка заснована на електронних товарах і послугах та домінуючому застосуванні цифрових технологій. Тобто, дана економіка передбачає, що всі економічні процеси відбуваються незалежно від процесів у реальному світі [24]. Особливістю цифрової економіки є її зв'язок з так званою «економікою на вимогу» (on-demand economy), яка передбачає не продаж товарів і послуг, а отримання доступу до них саме в той момент, коли це потрібно [25]

Теоретико-методологічними питаннями розроблення, впровадження та реалізації електронної комерції та банківських послуг присвячено роботи Л. З. Кіт, Т. І. Батракова, А. В. Кузнецова та ін.

Вагомий внесок у розробку теоретичних положень та методологічних підходів розвитку банківських послуг у сфері безготівкових розрахунків зробили провідні вчені-економісти: О.Д. Вовчак, І.Я. Карчева, І.С. Кравченко, Л.С. Співак, В. Прушківський, І.О. Трубін, Т.С. Шалига та ін.

Мета статті поглиблення теоретичних і практичних знань у напрямі розвитку цифрової економіки, її впливу на електронну комерцію, безготівкові розрахунки і вміння використовувати їх у практичній діяльності.

Виклад основних результатів. Цифрова економіка у світі набирає шалених обертів, і однією з рушійних сил є зростання електронної комерції, що неможливо без розвитку безготівкових розрахунків. Компанія Statista спеціалізується на ринкових і споживчих даних та надає інформацію про роздрібну торгівлю електронною комерцією у всьому світі з 2014 року по 2023 прогнозний рік. Зобразимо на рисунку динаміку цих даних (рис.1).

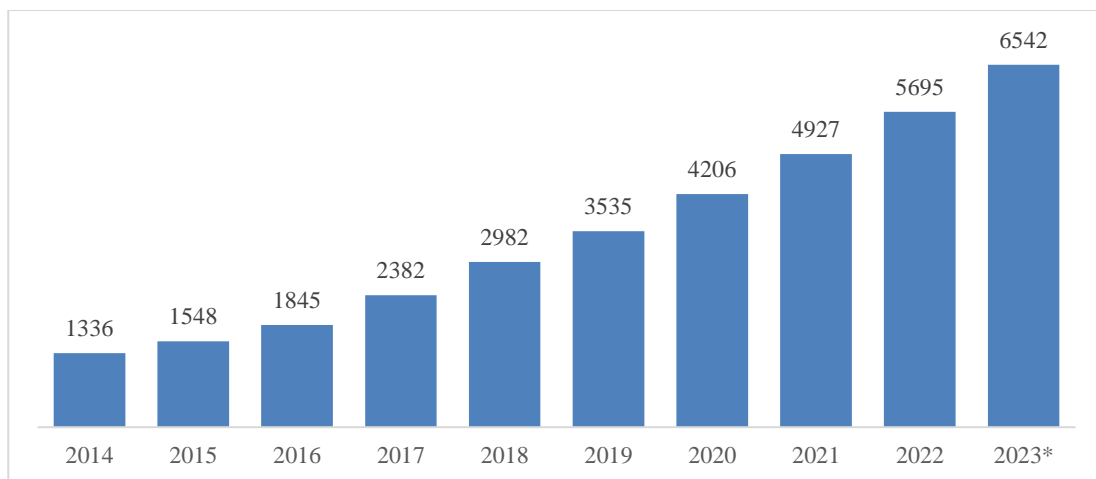

Рис. 1. Роздрібна торгівля електронною комерцією у всьому світі з 2014 по 2023 роки, млрд. дол.США

Джерело: побудовано за [6]

За даними, поданими на рис.1, отримуємо розуміння того, що електронна комерція, а відтак і безготівкові розрахунки у світі зростають стрімкими темпами і, за прогнозними значеннями компанії Statista, у 2023 році її обсяги досягнуть 6542 млрд дол США, що на 15% більше за відповідні показники 2022 року.

Розвиток цифрової роздрібно торгівлі напряму пов'язують з кількістю користувачів смартфонами та вдосконаленням доступу до інтернету. Смартфони стають більшою частиною повсякденного життя для багатьох людей по всьому світу. Динаміку кількості користувачів смартфонів у світі подано на рисунку (рис.2) :

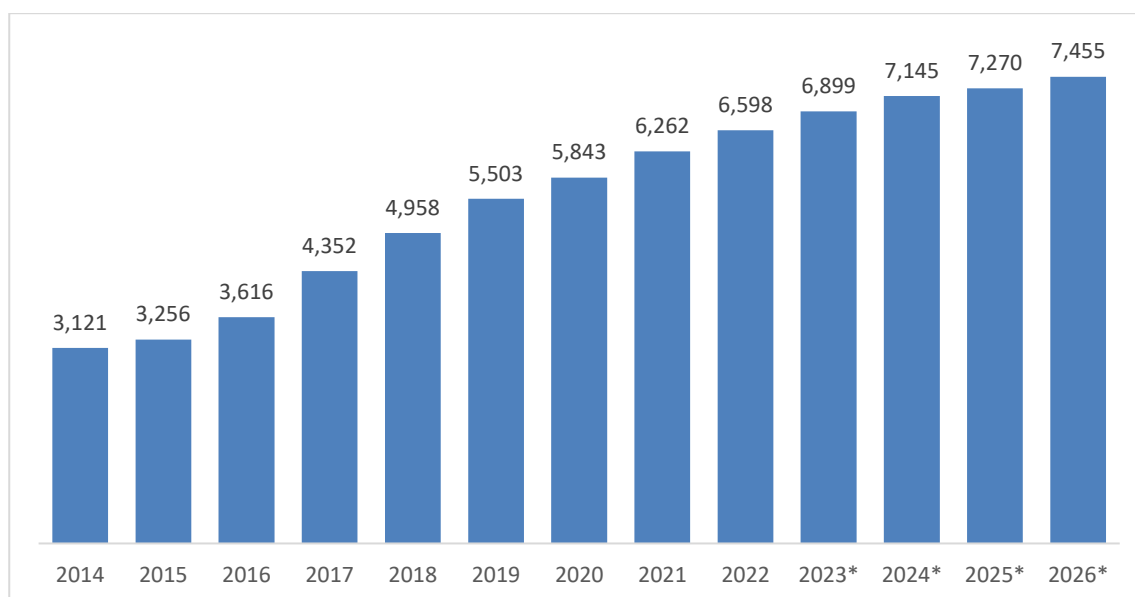

Рис. 2. Кількість користувачів смартфонів у світі з 2014 по 2022 рік та їх прогнозні значення, млрд осіб

Джерело: побудовано за [6]

Кількість користувачів смартфонів у 2022 році перевищила 6,5 млрд осіб, і ця кількість, як очікується, зростатиме протягом найближчих кількох років. Оскільки взаємозв'язок між цими даними теоретично існує, то перевіримо гіпотези:

H0: між кількістю користувачів смартфонів та обсягами електронної комерції статистично істотного зв'язку не має.

H1: між кількістю користувачів смартфонів та обсягами електронної

комерції існує статистично істотний зв'язок.

Для перевірки такої гіпотези побудуємо парну регресійну модель на основі цих даних і перевіримо чи істотною буде модель. Результуючою змінною обираємо електронну комерцію, а чинниковою буде кількість користувачів смартфонів (припускаємо, що більшість он-лайн платежів здійснюють за допомогою смартфона). Візуалізовану модель подано на рис.3.

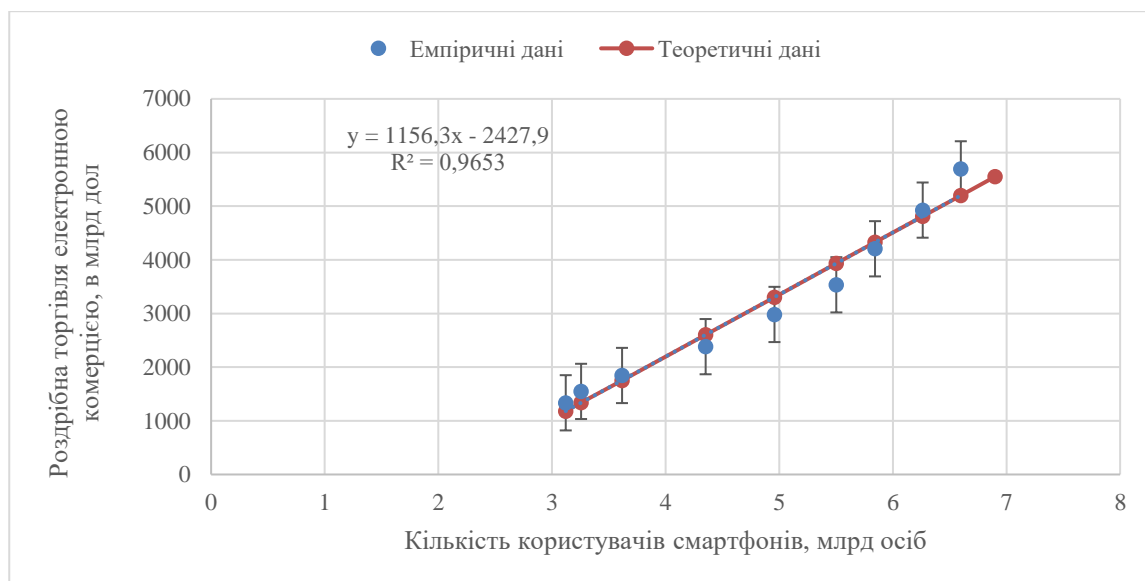

Рис. 3. Регресія, що описує залежність електронної комерції від кількості користувачів смартфонів у світі
Джерело: розроблено за [2, 6]

Виявлену залежність, з огляду на розрахунки подані у табл.1, можна описати рівнянням:

$$Y = 1156,3 * x - 2427,9$$

Коефіцієнт кореляції дорівнює 0,982, що свідчить про прямий сильний зв'язок між змінними і означає, що зі збільшенням кількості користувачів смартфонів роздрібна торгівля електронною комерцією буде збільшуватися, що неможливо без

збільшення кількості безготівкових розрахунків.

Емпіричний коефіцієнт детермінації становить 0,965, а це означає, що в середньому протягом досліджуваного періоду аж 96,5% зміни роздрібною торгівлі електронною комерції пояснюються зміною кількості користувачів смартфонів, і досліджувана модель якісно описує вхідні дані. Оскільки і множинний і нормований R є більшими за 0,7, то можна говорити про точність

побудованої моделі. Здійснимо експрес-діагностику моделі за допомогою F-критерію Фішера. Розрахункове значення F-критерію Фішера дорівнює 194,5. Критичне значення при ступенях свободи 1 і 7 та рівні істотності 0,05 становить 5.59. Оскільки за даного рівня істотності критичне значення є меншим за розрахункове (що дає нам право відхилити нульову гіпотезу), то

побудована парна лінійна кореляційно-регресійна модель відповідає дійсності, тобто адекватно описує кореляційну залежність. Параметри при коефіцієнтах є статистично значущі, оскільки при рівні істотності 0,05 та ступенях свободи 7 критичне значення *t*-критерію Стьюдента становить 2,36, що менше за розрахункові значення даних параметрів.

Таблиця 1.

Показники для регресійного та дисперсійного аналізу

<i>Regression Statistics</i>	
Multiple R	0,982478
R Square	0,965263
Adjusted R Square	0,960301
Standard Error	307,6657
Observations	9

<i>ANOVA</i>					
	<i>Df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>
Regression	1	18412332	18412332	194,5139	2,3E-06
Residual	7	662607,1	94658,16		
Total	8	19074940			

	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	-2427,93	413,7005	-5,86882	0,000619	-3406,18	-1449,69
X Variable 1	1156,253	82,90437	13,94683	2,3E-06	960,2151	1352,29

Джерело: розраховано за [2, 6]

За даними дослідження компанії EVO ринок електронної комерції у 2022 році за період з січня по листопад 2022 року склав 76 млрд грн, що на 17% більше ніж у попередньому році. За прогнозами компанії в 2023 році ринок електронної комерції буде складати 87,2 млрд грн. Розглянемо декілька найкращих сайтів для електронної комерції та покупок в Україні:

- Prom – 27% користувачів у 2022 році, що на 8% більше, ніж у 2021 році;
- Rozetka – 35% користувачів у 2022 році, у 2021 році було 30%;

- OLX – 49% користувачів у 2022 році, на 5 % більше за 2021 рік.

Дедалі популярнішими в Україні стають продажі через соціальні мережі. Згідно дослідження компанії Plusone [3], в Україні загальна кількість користувачів Facebook становить 13 млн. у вересні 2022 р., що більше на 1 млн за вересень 2021 року. А кількість користувачів Instagram становить 11 млн станом на вересень 2022 р., що на 2 млн користувачів більше, ніж у серпні 2021 р. В Україні порівняно з іншими державами, більш рівномірне

проникнення даних соціальних мереж. Отже, чим більша кількість користувачів соціальних мереж, тим більша ймовірність збільшення електронних продаж, а отже, розвитку можливостей для безготівкових розрахунків в Україні [3].

Згідно з даними ecommerceDB у 2022 році Україна є 67-м за величиною ринком електронної комерції, що випереджає Анголу та Хорватію. Зі збільшенням е-комерції український ринок eCommerce сприяв зростанню світової економіки на 16% в 2022 році. Доходи від електронної торгівлі продовжують зростати. З'являються нові ринки, і існуючі ринки також мають потенціал для подальшого розвитку. А в умовах пандемії і з початком повномасштабного вторгнення ринок електронної комерції має всі сприятливі можливості до зростання [7].

Одною з необхідних умов для збільшення електронної комерції в Україні (як і в усьому світі) є наявність смартфона або іншого гаджета, а також підключення до інтернету. В Україні за останні декілька років зростає частка користувачів смартфонів, і за різними джерелами на 2022 рік складав 60% населення і ця кількість має тенденцію до зростання. Також цікавою є статистика за період пандемії, оскільки карантин вносить корективи у вільний час, вибір професії та рішення щодо купівлі споживачів. Відтак, на серйозні покупки впливатиме не споживча поведінка, а бізнес-поведінка. За 2020-2022 рр. продаж стаціонарних комп'ютерів зменшився на 20%, а от продажі ноутбуків зросли приблизно на 30%. Отже, суспільство зацікавлене в тому, щоб розвиватися у напрямку розвитку цифрової економіки. Стосовно

підключення до інтернету, то його мають люди, незалежно від того, який пристрій вони використовують.

Згідно з даними Державної служби статистики в Україні станом на 1 січня 2022 року є 26066,8 тисяч користувачів Інтернету. У 2021 році користувачів Інтернету було 23632,8 тисяч, що на 9% менше, ніж у 2022 році. З кожним роком дана кількість збільшується, при чому що і питома вага надання широкопasmового доступу в цій кількості користувачів теж щороку зростає і у 2022 році становить 97% усіх абонентів. Станом на початок 2022 року 7 із 10 домогосподарств мали підключення до високошвидкісного Інтернету, а близько 70–80% території України мало покриття мережею Інтернет. Також варто зауважити, що вже більше п'яти років українці мають доступ до 4G-інтернету.

Важливим для аналізу є розподіл населення за частотою користування послугами Інтернету у міській та сільській місцевостях. Відповідні дані за 2020 - 2022 рр. подано на рисунку 4:

Частка міського населення користувались інтернетом не менше ніж раз в день зростала як у міській, так і у сільській місцевості: з 79,4% у 2020 році до 84,2% та з 73,3 у 2020 році до 84,2% у 2022 році, відповідно. Натомість, частка домогосподарств, які не менше, ніж раз на тиждень, але не кожен день користувались інтернетом знижувалась: з 17,4% у 2020 році до 11,6% у 2022 році для міського населення та з 22,1% у 2020 році до 14,3% у 2022 для сільського населення. Тільки 0,9% міського населення користувались послугами інтернету менше, ніж раз на тиждень у 2022 році, для сільського населення частка знизилась до 1,5% користувачів.

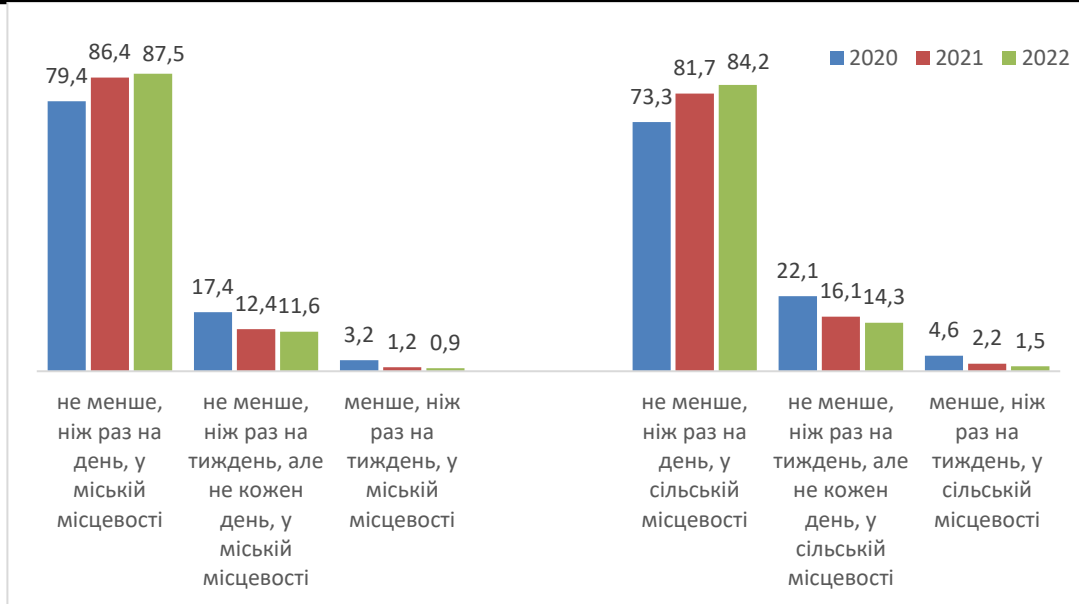

Рис. 4. Розподіл населення за частотою користування послугами Інтернету у міській та сільській місцевостях у 2020-2022 рр.

Джерело: побудовано за [20]

Зі зростанням кількості користувачів інтернету зростає кількість безготівкових розрахунків. За статистичними даними Національного банку України [15] загальна кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, за 2022 р. становила 7,04 млрд шт, а їх обсяг – 3099,1 млрд грн. Порівняно з 2021 роком кількість зазначених операцій зросла на 35,1%, а сума – на 40,3. Відтак, можемо говорити, що безготівкові операції з використанням платіжних карток стають все популярнішими серед українців.

На наш погляд, така динаміка використання безготівкових платежів для споживачів є дуже хорошою стратегією. Однак слід пам'ятати, що для багатьох людей готівка все ще має багато переваг, позаяк вважається, що готівкові операції дешевші, ніж карткові, та використання готівки забезпечує кращий контроль витрат [4].

Проаналізуємо тенденцію щодо кількості безготівкових платежів з

використанням платіжних карток згідно зі статистичними даними Національного банку України. Рівняння тренду, побудоване на цих даних, має вигляд: $y = 1,23 \cdot t - 0,831$ з коефіцієнтом детермінації $R^2 = 0,93$, що вказує на високу апроксимацію даних. Істотність коефіцієнта детермінації з ймовірністю 95% підтверджується розрахунковим значенням F-критерію Фішера ($F=54.89 > Ft = 5.98$).

За побудованою моделлю лінійного рівняння тренду можна отримати точковий прогноз: $y(2023) = 7,78$ млрд транзакцій. Відповідно до побудованого прогнозу кількість транзакцій за незмінної тенденції з кожним роком буде зростати.

З огляду на те, що на період бази прогнозування зараз припали дані, за період COVID-19, де люди вимушено меншою мірою користувалися безготівковим розрахунком, а з початком повномасштабного вторгнення РФ люди навпаки старались мати в наявності більше готівкових коштів, прогноз може не справдитись.

Не виключено, що після закінчення пандемії показники безготівкових розрахунків будуть знижуватись, оскільки люди повертатимуться до звичного стилю життя й будуть надалі користуватися готівкою, оплачуючи товари та послуги. Більшою мірою це стосується людей старшого віку, оскільки їх більшість вважає, що зберігання готівки вдома є надійнішим способом, ніж електронні гроші на банківських рахунках. Крім того масовані атаки на енергосистему України також спричинили двоякий вплив на кількість безготівкових розрахунків: з однієї сторони люди стараються володіти певною сумою готівкових коштів, з іншої – багато молоді почали використовувати мобільні телефони в якості терміналу. Зважаючи на те, що технології йдуть

вперед, а суспільство для зручності, економності свого часу все ж таки віддаватиме перевагу безготівковим платежам.

Загальна кількість платіжних карток в Україні станом на 1 січня 2023 р. зросла на 16%, якщо порівнювати з початком 2022 р. Майже дві третини від цієї кількості – це активні платіжні картки (61,2%). Якщо проаналізувати кількість карток у розрізі карткових платіжних систем, то в Україні перше місце посідає Mastercard (47,2 млн. шт., 68,5%), а за нею йде Visa (21,0 млн. шт., 30,5%). Проте у багатьох країнах світу лідируючу позицію займає платіжна система Visa з ринковою капіталізацією у 352,57 млрд. дол., за нею йде Mastercard (256,88 млрд. дол.), а потім – PayPal (128,95 млрд. дол.).

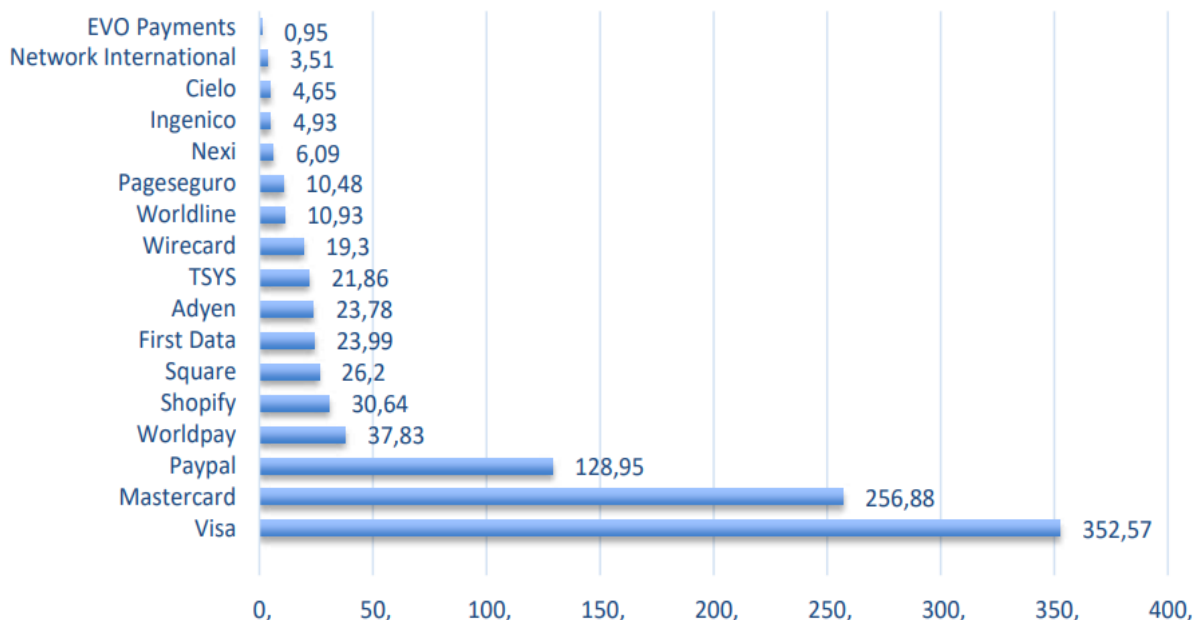

Рис. 5. Ринкова капіталізація платіжних систем на початок 2023 р. (млрд дол.)

Джерело: побудовано за [2]

Розподіл безготівкових операцій за видами операцій свідчить про те, що в минулому році найбільша кількість операцій із використанням карток припадала на розрахунки в торговельних мережах, а саме 51,2%, за обсягами домінували перекази з картки на картку, становлячи 42,4%.

Результати наукових досліджень [8, 9] показують, що в економічно розвинених країнах частка готівки у загальному обсязі грошової маси не перевищує 3–9% і їм притаманна тенденція до подальшого зменшення обсягів готівки в грошовому обігу.

Для грошової системи України обсяг обігу готівки є набагато більшим, і на початок 2023 року становив 28,05% від загального грошового обігу. Зауважмо, що зараз в Україні сформувалась тенденцією з вкрай негативним

явищем для банківської системи: більше чверті грошових коштів не контролюється банківською системою, тобто обертається поза банками, що свідчить про втрату довіри до банківської системи.

З 2010 року частка готівкових коштів у грошовій масі характеризувалась поступовим зменшенням щороку і на кінець 2013 року порівняно з 2010 роком знизилась на 4,5 в.п. і становила 26,2 % від загального грошового обігу. Однак, після соціально-політичної кризи (революція Гідності, анексія Криму, окупація частини Донецької і Луганської областей, повномасштабне вторгнення) частка готівки в грошовому обігу знову почала зростати і впродовж 2014-2022 рр. коливалась від 29,6% у 2014 році до 26,7% у 2019 році. Досить висока частка готівки є відносно виправданою у сьогоднішніх політичних та соціальних реаліях.

Рис. 6. Динаміка частки готівкових коштів в грошовій масі та її відсоткова зміна впродовж 2010 -2022 рр.

Джерело: побудовано за [20]

Якщо розглянути темпи зростання готівкових коштів (M0) та безготівкових (M1-M0) коштів за попередні роки, то можна говорити про значні коливання у темпах зростання грошової маси за агрегатами: у 2022 році обсяг готівки зріс на 12,58% порівняно з 2021 роком і у 3,2 рази

порівняно з 2010 роком. В середньому за 2010-2022 рр. обсяг обігу готівки зростає на 11,1% щороку. Середньорічний приріст обороту безготівкових коштів за 2010-2022 рр. становив 18,6%. Обсяг обігу безготівкових коштів (M1-M0) у 2022 році порівняно з 2010 роком зріс у 4,4 рази (з 106,9 млрд грн до 700,2 млрд грн) та на

31,14% порівняно і попереднім, 2021 роком.

Порівняльний аналіз темпів приросту готівкових та безготівкових коштів в показує, що обидва грошові агрегати зростали, але зростання безготівкових коштів відбувалось швидшими темпами.

В Україні розвиток безготівкових розрахунків визначений пріоритетним напрямком, що підтверджується змістом Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025

року, яка була схвалена і затверджена Рішенням №797 Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 27 грудня 2019 року [19]. Згідно Стратегії, в Україні має максимально можливо розвиватись система безготівкових розрахунків, щоб у 2025 році обсяг готівки в обігу відносно ВВП не перевищував 7,5%.

Для виявлення зв'язку між обсягом ВВП та обсягом безготівкових коштів побудуємо рівняння регресії.

Таблиця 2

Показники для регресійного та дисперсійного аналізу

<i>Regression Statistics</i>						
Multiple R	0,969					
R Square	0,939					
Adjusted R Square	0,933					
Standard Error	365,857					
Observations	12					
<i>ANOVA</i>						
	<i>Df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>	
Regression	1	20586008	20586008	153,79	2,14E-07	
Residual	10	1338512	133851,2			
Total	11	21924520				
	<i>Standard</i>					
	<i>Coefficients</i>	<i>Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	627,96	192,10	3,27	0,01	199,94	1055,99
М1-М0, млрд грн	7,36	0,59	12,40	0,00	6,04	8,68

Джерело: розраховано автором за [20]

З поданих у таблиці 2 показників, бачимо, що з ймовірністю 95% існує прямий тісний істотний зв'язок між обсягом безготівкових коштів у грошовому обігу та ВВП України. Протісноту і напрям виявленого зв'язку свідчить високе значення лінійного кореляційного відношення - 0,969, а істотність зв'язку підтверджується значенням $Sig. F = 0,0000002 < 0,05$.

Виявлений зв'язок обсягу безготівкових коштів та ВВП

аналітично можемо подати у вигляді рівняння регресії:

$$ВВП = 627,96 + 7,35(M1 - M0).$$

Параметри побудованого рівняння з ймовірністю 95% є істотними, про що засвідчують значення $P\text{-value}$ (a) = 0,01 та $P\text{-value}$ (b) = 0,000, що не перевищують 0,05. Емпіричні значення та рівняння регресії подано на рис.7.

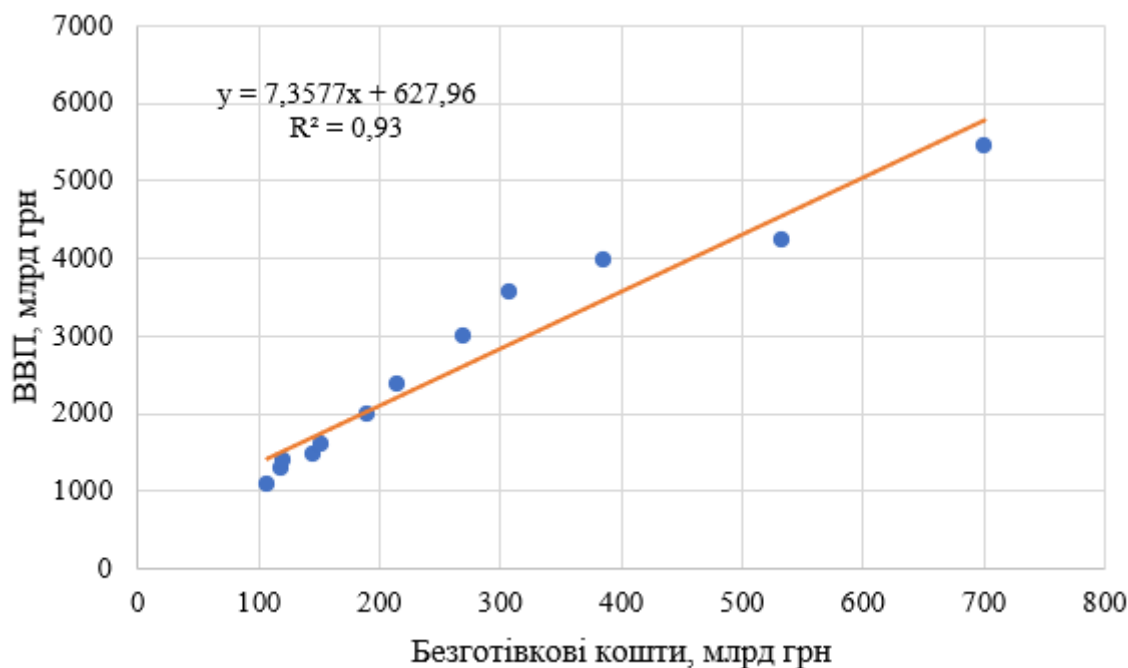

Рис. 7. Взаємозв'язок обсягу безготівкових коштів та ВВП України
Джерело: побудовано за [20]

При зміні обсягу безготівкових коштів в обігу (чинника) на 1 млрд грн Обсяг ВВП зростає на 7,36 млрд грн. Для середнього значення – середнє значення коефіцієнта еластичності дорівнює 0,76. Це означає, обсягу безготівкових коштів на 1%, зумовить зростання ВВП на 0,76 %.

Висновки.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що в світі під впливом зростання кількості користувачів смартфонів стрімко зростають обсяги електронної комерції, а відтак і безготівкових розрахунків. Україна не стала винятком у загальносвітовому тренді і вона впевнено крокує в напрямку цифровізації своєї економіки, що, в свою чергу сприятиме розвитку електронної комерції, що стане передумовою до зростання безготівкових розрахунків.

Нами продемонстровано, що втілення Стратегії Національним банком України стосовно політики на поступове

зниження частки готівкового обігу на користь безготівкового шляхом забезпечення доступу до ринку систем Інтернет-розрахунків, а також створення умов щодо збільшення безготівкових розрахунків через впровадження інноваційних платіжних продуктів, розвитку електронної комерції може принести позитивні результати за умови зростання рівня довіри у населення України до банківських установ, щоб українці активно були залучені до систем безготівкових розрахунків та платежів. Ми показали, що розвиток безготівкових платежів сприяє прискоренню економічного зростання країни та зменшення тіньової економіки, позитивно впливає на фінансову систему, дозволяє скоротити готівковий обіг і операційні витрати банківської системи і держави, а також має величезне значення для розвитку цифровізації економіки та електронної комерції.

Список використаної літератури

1. Ajmera, H.; Bhatt, V. (2020) Factors affecting the consumer's adoption of E-wallets in India: An empirical study. *Alochana Chakra J.* 2020, 9, 1081–1093.
2. Financial Inclusion. [Electronic resource] - Access mode:: www.worldbank.org
3. Plusone соціальний вплив. [Electronic resource] - Access mode: <https://plusone.ua/>
4. Roozbahani, F.S., Hojjati, S.N., & Azad.R.(2015). The Role of E-Payment Tools and Ebanking in Customer Satisfaction Case Study: Pasargad Bank E-Payment Company. *Int. J. Advanced Networking and Application*, vol. 7. URL: https://www.researchgate.net/publication/318654329_The_Role_of_E-Payment_Tools_and_E-Banking_in_Customer_Satisfaction_Case_Study_Pasargad_Bank_E-Payment_Company
5. Soodan, V.; Rana, A.(2020) Modeling customers' intention to use e-wallet in a developing nation: Extending UTAUT2 with security, privacy and savings. *J. Electron. Commer. Organ.* 2020, 18, 89–114.
6. Statista [Electronic resource] - Access mode: <https://www.statista.com>
7. Statista McKinsey. Unlocking Ukraine's Digital Opportunity. 2022. Available online: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/the-rise-of-quantum-computing>
8. Божанова О. В. Аналіз стану грошової маси в Україні / О. В. Божанова // *Молодий вчений*. – 2016. – № 3(30). – С. 19-23.
9. Ігнатова О. М. Статистичний аналіз готівкового обігу в Україні та його вплив на вартість національної грошової одиниці / О. М. Ігнатова, О. В. Касьян // *Економіка та держава*. – 2013. – №6. – С. 53 – 56.
10. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04e>
11. Іщук Л.І., Ніколаєва А.М., Пиріг С.О. Забезпечення динамічного розвитку безготівкових розрахунків в сфері комунальних послуг. *Економічний форум*. 2018. №2. С.310–315.
12. Квак С. А. Економічний механізм стимулювання інноваційної діяльності промислових підприємств України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Львів, 2020. 289 с.
13. Кіт Л. З. Еволюція мережевої економіки / Л. З. Кіт // *Вісник Хмельницького національного університету*. – Економічні науки. – 2014. – № 3. – Т. 2. – С. 187-194.
14. Особливості цифрової економіки в Україні та у світі / Т. І. Батракова, А. В. Кузнецова // *Вісник Запорізького національного університету*. Економічні науки. - 2018. - № 2. - С. 84-89. - Режим доступу: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/623580.pdf>
15. Офіційний Веб-сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/>
16. Панченко О.В. Аналіз та умови забезпечення ефективності діяльності банків в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. №10 URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2019/51.pdf
17. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: постанова Правління Національного банку України: від 21.01.2004 р. № 22. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29.03.2004 р. за № 377.

18. Про затвердження Положення про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України (Форма N 377-І). Постанова НБУ z0152-01. Чинна (ост. ред.16.07.2020) / <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0152-01#Text>

19. Рішення від 27.12.2019 № 797, «Про затвердження Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року»

20. Сайт Державної Служби статистики України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>

21. Україна 2030E – країна з розвинутою економікою [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>

22. Фіщук В. Цифрова економіка – це реально /В. Фіщук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://biz.nv.ua/ukr/>

23. Ефективність та конкурентоспроможність банківської системи України / (Г.Т. Карчева, Т.С. Смовженко, В.І. Міщенко та ін.) ; за заг. ред. д-ра екон. наук Г.Т. Карчевої. – Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. – 276 с.

24. Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі / С. В. Коляденко. // Економіка. Фінанси. Менеджмент. – 2016. – № 6. – С. 106–107.

25. Шарко, В.В., Ткаченко І.С. Конкурентоспроможність підприємства в умовах цифрової економіки // Науковий журнал ВІСНИК Хмельницького національного університету. 2022., вип. 302 Т. 1. С. 43-48.

JEL Classification C19, G21

STUDYING THE IMPACT OF THE DIGITAL ECONOMY ON THE BANKING SECTOR

VILCHYNSKA Oksana

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Statistics,
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4544-4751>*

PROKOPOVYCH-PAVLIUK Iryna

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Statistics,
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8316-0127>*

Abstract. *The digital economy is becoming a major driver of economic growth worldwide, and e-commerce plays a key role in this context. The development of digital retail trade is impossible without effective cashless payment mechanisms. The growth of e-commerce is directly correlated with the spread of mobile devices, such as smartphones, and improved access to the Internet.*

Smartphones and other gadgets are becoming an integral part of everyday life for millions of people around the world. With the help of these devices, consumers can make purchases anytime, anywhere, using electronic payment systems and directly proceeding to payment through mobile applications or online platforms.

It must be considered that changing economic conditions, such as pandemics, armed conflicts, and war, significantly affect consumer behavior. In the face of uncertainty and risk, people tend to adopt conservative financial management strategies, actively using cash and limiting spending. However, the same conditions force consumers to look for alternative ways of making purchases, particularly preferring electronic ordering and payment channels.

Within the framework of this work, we plan to investigate the peculiarities of consumer behavior and the functioning of the economy based on the analysis of data from the banking sector and the e-commerce segment. This will allow us to gain a deeper understanding of how consumer behavior changes in the digital economy and how it affects economic processes and model the change in gross domestic product depending on the volume of non-cash funds.

Keywords: *digital economy, electronic commerce, cashless payments, consumer behavior.*

This article delves into the profound impact of consumer behavior in complex scenarios on the digital economy, a pivotal driver of global economic growth. In this landscape, e-commerce assumes a crucial role. The evolution of digital retail trade hinges on the efficacy of cashless payment mechanisms. The surge in e-commerce is inextricably linked to the proliferation of mobile devices like smartphones and the subsequent increase in Internet accessibility.

The lines between the digital and traditional economies, which are expanding annually, are increasingly blurred. The digital economy is a complex amalgamation of e-business, e-commerce, and supporting infrastructure.

Smartphones and other gadgets are rapidly integrating into the daily lives of millions worldwide. These devices empower consumers to use electronic payment systems to purchase at their convenience, anytime, anywhere. The convenience of direct payment through mobile applications or online platforms underscores the need to explore the statistical relationship between the number of smartphone users and the volume of e-commerce.

An assessment of the dynamics of

registered users on online sales platforms indicates a rapid trade transition into the digital space, with an additional increase in its volume due to social networks.

Changes in economic conditions, be it pandemics, armed conflicts, or war, significantly influence consumer behavior. In the face of uncertainty and risk, people tend to adopt conservative financial management strategies, actively using cash and limiting spending. However, these conditions compel consumers to seek alternative ways of purchasing, particularly favoring electronic channels of order and payment. With a consumer-centric approach, businesses focus on developing and enhancing the supporting infrastructure.

According to the National Bank's strategy, the share of cash in circulation is expected to decrease. This is due to the advantages of payment cards, the ability to make purchases and other payments online, and the rapid development of e-commerce.

The studies revealed a direct relationship between GDP volumes and the amount of non-cash funds, outlined positive trends of increasing the role of e-commerce in the country's macro indicators and confirmed the correct policy of the National Bank regarding the reduction of cash circulating funds.

References

1. Ajmera, H.; Bhatt, V. (2020) Factors affecting the consumer's adoption of E-wallets in India: An empirical study. *Alochana Chakra J.* 2020, 9, 1081–1093. [[Google Scholar](#)]
2. Financial Inclusion. [Electronic resource] - Access mode: www.worldbank.org
3. Plusone соціальний вплив. [Electronic resource] - Access mode: <https://plusone.ua/>
4. Roozbahani, F.S., Hojjati, S.N., & Azad.R. (2015). The Role of E-Payment Tools and Ebanking in Customer Satisfaction Case Study: Pasargad Bank E-Payment Company. *Int. J. Advanced Networking and Application*, vol. 7. URL: https://www.researchgate.net/publication/318654329_The_Role_of_E-Payment_Tools_and_E-Banking_in_Customer_Satisfaction_Case_Study_Pasargad_Bank_E-Payment_Company
5. Soodan, V.; Rana, A. (2020) Modeling customers' intention to use e-wallet in a

developing nation: Extending UTAUT2 with security, privacy and savings. J. Electron. Commer. Organ. 2020, 18, 89–114.

6. Statista [Electronic resource] - Access mode: <https://www.statista.com>
7. Statista McKinsey. Unlocking Ukraine's Digital Opportunity. 2022. Available online: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/the-rise-of-quantum-computing> (20.09.2023).
8. Bozhanova O. V. (2016)/ Analysis of the state of the money supply in Ukraine / O. V. Bozhanova // Young scientist. – 2016. – No. 3(30). - pp. 19-23. [in Ukrainian]
9. Ignatova O. M. (2013) Statistical analysis of cash circulation in Ukraine and its influence on the value of the national currency / O. M. Ignatova, O. V. Kasyan // Economy and state. – 2013. – No. 6. - P. 53 - 56. [in Ukrainian]
10. Instructions on non-cash payments in Ukraine in the national currency: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated January 21, 2004 No. 22. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04> [in Ukrainian]
11. Ishchuk L.I., Nikolayeva A.M., Pyrig S.O. (2018) Ensuring the dynamic development of non-cash payments in the field of communal services. Economic Forum. 2018. No. 2. P.310–315. [in Ukrainian]
12. Kvak S. A. (2020) The economic mechanism of stimulating innovative activity of industrial enterprises of Ukraine: dissertation. ... candidate economy Sciences: 08.00.03 - economics and management of the national economy. Lviv, 2020. 289 p. [in Ukrainian]
13. Kit L. Z. (2014) Evolution of the network economy / L. Z. Kit // Bulletin of the Khmelnytskyi National University. - Economic sciences. - 2014. - No. 3. - Vol. 2. - P. 187-194. [in Ukrainian]
14. Batrakova T. I. (2018) Peculiarities of the digital economy in Ukraine and the world / T. I. Batrakova, A. V. Kuznetsova // Bulletin of the Zaporizhzhya National University. Economic sciences. - 2018. - No. 2. - P. 84-89. - Access mode: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/623580.pdf> [in Ukrainian]
15. Official Website of the National Bank of Ukraine URL: <https://bank.gov.ua/> (access date 01.21.2021). [in Ukrainian]
16. Panchenko O.V. (2019) Analysis and conditions for ensuring the effectiveness of banks in Ukraine. Efficient economy. 2019. No. 10 URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2019/51.pdf
17. On the approval of the Instructions on cashless payments in Ukraine in the national currency: resolution of the Board of the National Bank of Ukraine: No. 22 dated 01.21.2004. Registered in the Ministry of Justice of Ukraine on 03.29.2004 under No. 377. [in Ukrainian]
18. On the approval of the Regulation on the procedure for transactions with checks in foreign currency on the territory of Ukraine (Form N 377-I). Resolution of the NBU z0152-01. / <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0152-01#Text>
19. Decision No. 797 dated 27.12.2019, "On approval of the Financial Sector Development Strategy of Ukraine until 2025" [in Ukrainian]
20. Website of the State Statistics Service of Ukraine URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian]
21. Ukraine 2030E – a country with a developed economy [Electronic resource] - Access mode: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-forovolotoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> [in Ukrainian]

22. Fishchuk V. The digital economy is real /V. Fishchuk [Electronic resource]. – Access mode: <http://biz.nv.ua/ukr/> [in Ukrainian]

23. Efficiency and competitiveness of the banking system of Ukraine (2016) / (G.T. Karcheva, T.S. Smovzhenko, V.I. Mishchenko, etc.) ; in general ed. Dr. Econ. of Science G.T. Karcheva - Kyiv: University of Banking, 2016. - 276 p. [in Ukrainian]

24. Kolyadenko S. V. (2016) Digital economy: prerequisites and stages of development in Ukraine and the world / S. V. Kolyadenko. // Economics. Finances. Management. – 2016. – No. 6. – P. 106–107. [in Ukrainian]

25. Sharko, V.V., Tkachenko, I.S. (2022) Competitiveness of the enterprise in the conditions of the digital economy // Scientific journal VISNYK of the Khmelnytskyi National University. 2022., issue 302 T. 1. P. 43-48. [in Ukrainian]

ОСОБЛИВОСТІ ТА УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

НАЗАРКЕВИЧ Ігор Богданович

доктор економічних наук, доцент,

професор кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5856-531X>

ДРАГОМИРЕЦЬКА Анастасія Андріївна

здобувач освітнього рівня «магістр»,

Львівського національного університету імені Івана Франка

ІВАНУС Юрій Анатолійович

здобувач наукового ступеня доктора філософії

Львівського національного університету імені Івана Франка

Анотація. У статті розглянуто ключові фактори, які впливають на функціонування українського бізнесу в умовах війни. Здійснено комплексний огляд особливостей та стратегій оптимізації фінансового стану підприємств у воєнних умовах. Запропоновано практичні заходи управління фінансовим станом, що є важливим аспектом забезпечення успішної діяльності підприємств у сучасних реаліях.

Ключові слова: *фінансовий стан, оптимізація фінансового стану.*

Постановка проблеми. Суб'єкти господарювання в процесі своєї діяльності регулярно стикаються з економічною, політичною та фінансовою нестабільністю, яка утруднює процес планування та управління виробничими процесами; спричиняє кризи платоспроможності та ліквідності. Втрати капіталу та ринків збуту, розрив логістичних ланцюжків, падіння інвестиційної активності, ускладнення ситуації на ринку праці, зниження купівельної спроможності та зростання темпів інфляції підривають фінансову безпеку

підприємств. Низка суттєвих проблем дестабілізує український бізнес і можливість його подальшого існування залежить від пошуку та формування ефективних підходів до оптимізації його фінансового стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджували фінансову безпеку підприємств Варналій З. С., Бондаренко С. М. та інші. Вчені виокремили руйнування виробничого, технологічного, науково-технічного і кадрового потенціалу підприємства як найбільшу небезпеку для бізнесу в умовах війни та відзначили вплив даних факторів

на фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Вагомий вклад в дослідження фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану внесли Сайко В. В. та Бугас Н. В. Науковці висвітлили проблему зниження рівня платоспроможності суб'єктів підприємництва. Вчені розглянули довоєнні й актуальні моделі фінансування господарської діяльності і зробили висновки про перехід багатьох підприємств на самофінансування, в тому числі за рахунок збільшення внутрішньої заборгованості.

На проблемі платоспроможності українського бізнесу наголошувала і Захарова Н. Ю., зокрема акцентуючи увагу на тенденціях зменшення рівня кредитоспроможності.

Крім того, варто відзначити Дудчик О. та Межуєву М., які проаналізували вплив війни на основні показники діяльності суб'єктів господарювання. Науковиці відзначили взаємозв'язок між погіршенням економічних процесів, фінансового стану підприємств та зростанням кількості компаній-банкротів.

Томчук О. В., Трегубов О. С., Андронік О. Л. виокремили фінансовий менеджмент та програми державної підтримки бізнесу як основні інструменти управління платоспроможністю малого та середнього бізнесу в умовах війни.

Мета статті. Метою статті є аналіз фінансового стану підприємств в умовах війни та пошук шляхів його оптимізації.

Виклад основних результатів.

За своєю суттю стійкий фінансовий стан передбачає наявність достатньої ліквідності для покриття

короткострокових зобов'язань, ефективне управління активами та пасивами, прибутковість і перспективи сталого зростання.

Сучасна специфіка ведення бізнесу в Україні передбачає адаптацію до роботи в умовах постійної нестабільності. З необхідністю переформатування зіткнулося близько 50% підприємств України, які в умовах війни були вимушені мігрувати в інші райони України, диверсифікувати повністю власну лінійку продукції та перейти до нових бізнес-моделей, які передбачають зміну фінансової системи підприємства, формування нових видів грошових потоків тощо. [1, с. 182-183] Невизначеність ускладнює процес планування господарської діяльності, що разом з втратою капіталу та ринків збуту, розривом логістичних ланцюжків і відтоком робочої сили критично погіршує фінансовий стан підприємств.

В грудні 2022 - січні 2023 рр. проводилось експертне опитування, респондентами якого були керівники та працівники підприємств усіх регіонів України. Згідно з результатами дослідження: більша половина опитаних респондентів (53%) оцінюють фінансово-економічне становище їхніх підприємств як «задовільно». Разом з тим 18% оцінюють становище підприємств «погано», 10% - добре, а 15% - не можуть визначитись і потребують уточнення (рис. 1.) [2, с. 111].

Попри нестабільність, на фінансовий стан бізнесу впливає і низка інших факторів, як вже зазначалось вище – проблема комплексна.

Метою провадження бізнесу є отримання прибутку, що неможливо за відсутності споживача або його низької платоспроможності. За даними Operational Data Portal, станом на 19 квітня 2024 року

на території Європи перебуває 5 930 400 українських біженців [3]. Згідно з даними розміщеними на порталі Statista, за період з 24 лютого 2022 року по 15 лютого 2024 року було поранено 19 875 осіб та вбито 10 582 особи серед цивільного населення, з них 1 298 та 587 дітей відповідно [4]. Притому, купівельна спроможність на внутрішньому ринку знизилась до рекордних позначок. Відповідно до даних Центру економічної стратегії, у грудні 2023 року рівень безробіття становив 16,1%, тоді як у грудні 2021 року показник дорівнював 9,4% (пік безробіття припав на травень 2022 року

- 30,7%). Згідно з результатами вищезазначеного дослідження, у грудні 2023 року 23,1% населення економило на їжі, в той час як у грудні 2021 року - 13,6% українців (пік припав на травень 2022 року - 0,3%) [5]. У Світовому банку заявили, що Україну через повномасштабне вторгнення росії було відкинуто на 15 років назад у досягненні своїх цілей щодо скорочення рівня бідності. Бідністю у Світовому банку вважають ситуацію, за якої населення проживає менш ніж на 5,5 доларів на день. За підсумками 2022 року рівень бідності в Україні зріс майже в 5 разів порівняно з 2021 роком і становив 24,1% [6].

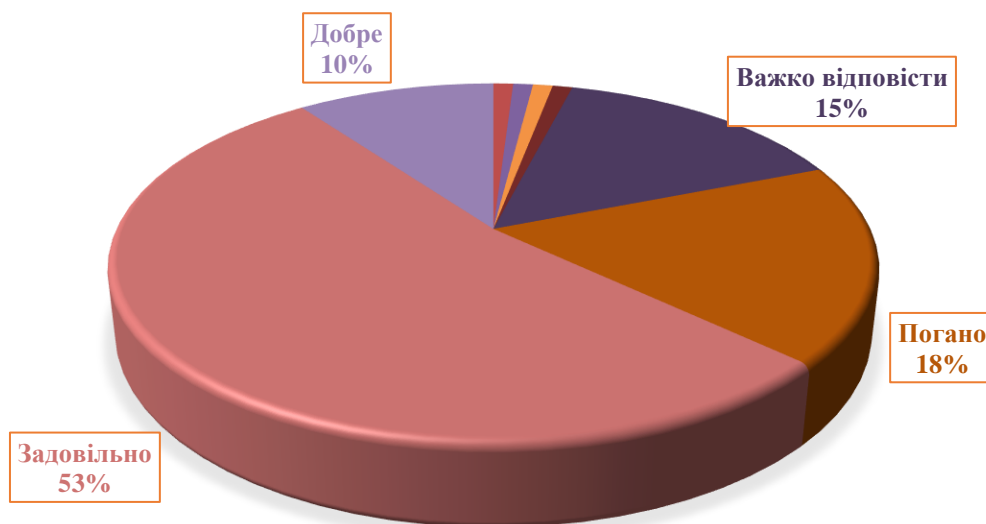

Рис.1. Експертна оцінка фінансово-економічного становища підприємств
Джерело: складено на основі [2]

Окрім зменшення доходів, проблемою стало і збільшення витрат. Значно зросли ціни на сировину та матеріали: зміна індексу цін виробників (ІЦВ) у грудні 2023 року становила 117,5% до грудня 2022 року та 138,2% у грудні 2022 року до грудня 2021 року [7].

Падіння рівня прибутковості є серйозною перешкодою для ведення підприємницької діяльності, оскільки

функціонування у воєнних умовах потребує стабільного фінансування, яке все важче забезпечити шляхом банківського кредитування на фоні зниження платоспроможності боржників. Так, станом на 01.07.2023 р., кредитний портфель банківської системи України, сформований корпоративними та роздрібними позичальниками скоротився до 928

млрд. грн, а частка проблемних кредитів у цьому портфелі зросла до 38,9% [8, с. 246]. Деякі з підприємств, не маючи можливості залучити фінансові ресурси ззовні, переходять на самофінансування, в тому числі на збільшення внутрішньої заборгованості, зокрема за заробітною платою. Проте, така модель фінансування є ризиковою з огляду на тенденцію відтоку кадрів.

Регулярні виплати заробітної плати та торгівля на умові повної передоплати, з метою уникнення міграції робочої сили та втрати постачальників, потребують великої кількості фінансових ресурсів, яких у багатьох суб'єктів господарювання бракує: відповідно до результатів дослідження, 82% респондентів вважають брак фінансових ресурсів серйозною перешкодою для ведення підприємницької діяльності в Україні, 10% респондентів не відчують труднощів і 7% опитаних не визначились з відповіддю.

Вказує на фінансові труднощі і значне збільшення кількості справ щодо банкрутства. В 2023 році спостерігається збільшення справ про банкрутство на 44,4% до 14 046 розглянутих справ, тоді як в 2022 році цей показник становив 9 728 справ [9, с. 55].

За таких умов усім суб'єктам підприємництва варто приділяти якомога більше уваги фінансовому плануванню та управлінню ризиками. Підприємствам необхідно терміново проводити аналіз своїх фінансових можливостей, визначати пріоритетні напрямки діяльності, зменшувати витрати та здійснювати раціоналізацію бізнес-процесів. У фінансовому аспекті важливим є забезпечення ефективного управління потоками фінансових

ресурсів та контролю за рухом коштів [10].

Окрім традиційних методів управління фінансовим станом, суб'єкти господарювання можуть вжити додаткових заходів і залучити альтернативні джерела фінансування: з метою підтримки бізнесу, держава впровадила цілий комплекс програм, який дає змогу суб'єктам господарювання стабілізувати ведення підприємницької діяльності.

Внаслідок загострення проблеми з фінансуванням суб'єктів господарювання, продовжує функціонувати державна програма 5-7-9%. З даною програмою ММСП та ФОПи мають змогу отримати кредит чи відкрити кредитну лінію на поповнення оборотних коштів чи інвестиційні цілі під 5, 7 та 9% з повною або частковою компенсацією державою процентних витрат фінустановам. Учасниками цієї ініціативи є такі фінансові інституції як ПриватБанк, Правекс Банк, ПУМБ, Укресімбанк, Ощадбанк, KredoBank, Укргазбанк, Банк Львів, банк «Глобус», ALTBANK, Банк Інвестицій та Заощаджень, Rwsbank тощо [3]. За час дії воєнного стану в Україні у межах цієї програми укладено 36191 кредитний договір на загальну суму 139,8 млрд грн (у тому числі банками державного сектору – 27 657 кредитних договорів на суму 74,4 млрд грн), з яких: 6,79 млрд грн – на інвестиційні цілі, 7,93 млрд грн – як антикризові кредити, 4,07 млрд грн – як рефінансування попередньо отриманих кредитів, 33,9 млрд грн – кредити для сільськогосподарських товаровиробників та 57,82 млрд грн – на антивоєнні цілі [11].

Держава продовжує підтримувати бізнес через грантову систему, завдяки якій ФОПи або юридичні особи можуть

отримати кошти на розвиток господарської діяльності. Програма «Робота передбачає: «Грант на власну справу», «Грант на сад», «Грант на теплицю», «Грант на переробне підприємство», «Грант для ветеранів та членів їхніх сімей» [12].

Важливим етапом управління фінансовою безпекою підприємства є утримання балансу між обсягом власних та позикових коштів. Офіс з розвитку підприємництва та експорту запустив низку ініціатив, які допоможуть у воєнний період суб'єктам господарювання підтримувати рівень генерованих грошових потоків:

– «The Supply Chain Resilience platform». Платформа була створена, зокрема з метою підтримки громадян, компаній та економіки України для подолання зривів ланцюгів постачання спричинених відкритим воєнним

нападом росії на територію та народ України [13];

– Ukrainian Food Platform. Перший український маркетплейс, що орієнтований на продаж готового продовольства на іноземні ринки;

– Do Business With Ukrainians. Сутність даної ініціативи полягає в просуванні українського малого та середнього бізнесу за кордоном. Платформа шукає та пропонує міжнародним замовникам верифіковані українські компанії та допомагає вітчизняним підприємцям знаннями, зв'язками, навчанням, менторством.

Загалом умови оптимізації фінансового стану підприємства в період війни варто розглядати крізь призму управлінського інструментарію регулювання господарських процесів (табл. 1).

Таблиця 1

Типи важелів оптимізації фінансового стану підприємства

Важелі	Зміст
Фінансове планування та складання бюджету	Встановлення реалістичних фінансових цілей, прогнозування доходів і витрат та ефективний розподіл ресурсів. Якісний фінансовий план дає змогу підприємствам визначити потенційні фінансові вузькі місця та вжити профілактичних заходів для їх вирішення.
Стратегічне управління витратами	Оптимізація процесів або інвестиції в технології для автоматизації завдань, крім цього здійснюється перегляд контрактів з постачальниками,
Управління оборотним капіталом	Підтримка ліквідності та виконання короткострокових зобов'язань. Це включає в себе управління рівнями запасів, оптимізацію процесів розрахунків з дебіторами та кредиторами та мінімізацію циклу перетворення готівки. Скорочуючи час, необхідний для перетворення запасів і дебіторської заборгованості в готівку, одночасно подовжуючи умови оплати з постачальниками, підприємства можуть покращити свої грошові потоки та загальний фінансовий стан.
Диверсифікація потоків доходу	Здійснюється шляхом виходу на нові ринки, впровадженням нових продуктів чи послуг або націлювання на різні сегменти клієнтів може допомогти зменшити цей ризик. Диверсифікувавши потоки доходів, підприємства можуть підвищити свою стійкість до коливань ринку та скористатися новими можливостями зростання.
Інвестиції в технології та інновації	Інвестиції в технології можуть підвищити ефективність роботи, підвищити продуктивність і знизити витрати. Подібним чином розвиток культури інновацій спонукає співробітників генерувати нові ідеї та рішення, які можуть сприяти зростанню та конкурентоспроможності. Інвестування у технології та інновації,

	забезпечують кращі можливості адаптації до мінливої динаміки ринку та підтримки конкурентних переваг.
Управління ризиками	Включає виявлення та оцінку ризиків, впровадження стратегій зменшення ризиків і наявність планів на випадок надзвичайних ситуацій. Розуміючи ризики та ефективно керуючи ними, підприємства можуть захистити свої фінансові активи та підтримувати стабільність у невизначені часи.
Прозора фінансова звітність і управління	Дотримання стандартів і правил бухгалтерського обліку передбачає своєчасне і точне відображення фінансової інформації, а також підтримку цілісності і прозорості своєї ділової практики. Зміцнюючи довіру між зацікавленими сторонами, підприємства можуть отримати кращий доступ до капіталу та підвищити свою репутацію на ринку.
Моніторинг і оцінка ефективності	Контроль та оцінка фінансових показників за попередньо визначеними індикаторами і контрольними значеннями дає змогу визначати сфери для удосконалення, приймати обґрунтовані рішення та коригувати стратегії за потреби.

Джерело: розроблено авторами

Складові фінансового менеджменту мають бути скориговані на збільшені ризики. У сфері управління активами варто орієнтуватись на виведенні оптимальної структури збережених активів. Управління прибутком має передбачати одержання максимального прибутку за рахунок скорочення неопераційних витрат. Важливим є управління грошовими потоками, які попри можливу кризу ліквідності мають забезпечити достатній обсяг коштів для продовження ведення підприємницької діяльності. Однією з найважливіших складових фінансового менеджменту у воєнних реаліях є управління фінансовими ризиками. Управління фінансовими ризиками передбачає їх уникнення та створення резервів, які пом'якшать вплив у випадку їх настання.

Отже, у сучасному динамічному бізнес-середовищі підтримка здорового фінансового стану має вирішальне значення для стійкості та зростання підприємств. Незалежно від розміру чи галузі, компанії повинні постійно прагнути оптимізувати свій фінансовий стан, щоб залишатися конкурентоспроможними та стійкими

на ринку. Оптимізація фінансового стану підприємств вимагає поєднання стратегічного планування, ефективного управління ресурсами, зниження ризиків, а також впровадження інновацій і прозорих систем обліку. Зосереджуючись на цих ключових умовах, підприємства можуть покращити свій фінансовий стан, зменшити ризики і налаштуватися на стійке зростання та успіх у довгостроковій перспективі.

Висновки. З початком війни український бізнес зіткнувся з втратою капіталу та ринків збуту, розривом логістичних ланцюжків, падінням інвестиційної активності, ускладненням ситуації на ринку праці, зниженням купівельної спроможності та зростанням темпів інфляції; економічною, політичною та фінансовою нестабільністю, що підриває фінансову безпеку підприємств. Для ефективного управління фінансовим станом в умовах війни, суб'єкти господарювання мають враховувати підвищений рівень ризику. Постійний моніторинг інформації, проведення аналізу власних фінансових можливостей, визначення пріоритетних

напрямок діяльності, зменшення витрат та раціоналізація бізнес-процесів – першочергові заходи стабілізації фінансового стану. Коригування складових фінансового менеджменту, таких як, управління активами, капіталом, прибутком, грошовими потоками, фінансовими ризиками на збільшені ризики, які несе війна, є

важливим етапом управління фінансовою безпекою підприємства. Залучення фінансових ресурсів через програми державної підтримки також допомагають підвищити рівень фінансової стійкості в умовах зовнішньої та внутрішньої нестабільності і попередити виникнення кризових ситуацій.

Список використаної літератури

1. Сайко В. В., Бугас Н. В. Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. Домінанти соціально-економічного розвитку України у нових реаліях : Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених та студентів : Київський національний університет технологій та дизайну, 2023. С. 182-184.
2. Варналій З. С., Бондаренко С. М. Фінансова безпека підприємств України в умовах війни та повоєнного відновлення. Економічний вісник університету : збірник наукових праць учених та аспірантів. Переяслав, 2023. Вип. 56. С. 106-113.
3. Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. Retrieved from: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> [in Ukrainian] .
4. Number of civilian casualties in Ukraine during Russia's invasion verified by OHCHR from February 24, 2022 to February 15, 2024. Statista. Retrieved from: <https://www.statista.com/statistics/1293492/ukraine-war-casualties/> [in Ukrainian]
5. Трекер економіки України під час війни. Центр економічної стратегії : веб-сайт. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
6. Як змінювався рівень бідності в Україні. Слово і Діло. 2023. 4 травня. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/05/04/infografika/ekonomika/yak-zminyuvavsya-riven-bidnosti-ukrayini>
7. Динаміка зміни індексу цін виробників промислової продукції (ІЦВ). Rail.insider : веб-сайт. URL: <https://www.railinsider.com.ua/dynamika-zminy-indeksu-czin-vyrobnykiv-promyslovoyi-produkcziyi-iczv/>
8. Захарова Н. Ю. Особливості управління фінансовою безпекою підприємства в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми менеджменту: теоретичні і практичні аспекти : матеріали шостої міжнар. наук.–практ. конф. : Одеса. 28-29 вересня 2023 р. С. 245-247.
9. Дудчик О., Межуєва М. Вплив війни на основні показники діяльності підприємств України. чи варто очікувати масового банкрутства? XV International scientific and practical conference «Innovative Development: Synthesis of Scientific Approaches in Various Fields of Research» (March 20-22, 2023) Tallinn, Estonia. International Scientific Unity, 2023. 173 p., С. 51-55.
10. Томчук О. В., Трегубов О. С., Андронік О. Л. Фінансові аспекти управління платоспроможністю малого та середнього бізнесу в умовах війни. Економіка і суспільство. 2023. Вип. 50. URL: <https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:LN82JU11TwwJ:scholar.google.co>

m/+%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%96+%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8+%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8E&hl=uk&as_sdt=0,5

11. Маркетплейс фінансових можливостей для бізнесу. Дія Бізнес : веб-сайт. URL: <https://business.diia.gov.ua/marketplace/5-7-9-program#marketplace>

12. ЄРобота. Дія : веб-сайт. URL: <https://diia.gov.ua/services/categories/biznesu/yerobota> (дата звернення: 24.04.2024).

13. Експорт в умовах війни. Дія Бізнес : веб-сайт. URL: https://export.gov.ua/business_during_war

JEL Classification G 30

FEATURES AND CONDITIONS OF OPTIMIZATION THE ENTERPRISES'S FINANCIAL STATE IN THE TERMS OF WAR

NAZARKEVYCH Ihor

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Financial Management,
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5856-531X>*

DRAGOMYRETSKA Anastasiia

*Student of Magister's degree,
Ivan Franko National University of Lviv*

IVANUS Yurii

*recipient of the Doctor of Philosophy degree
Ivan Franko National University of Lviv*

Abstract. *The article examines key factors affecting the operation of Ukrainian businesses in times of war. It provides a comprehensive overview of the peculiarities and strategies for optimizing the financial state of enterprises in wartime conditions. Practical measures for managing the financial condition are proposed, which are an important aspect of ensuring successful business operations in modern realities.*

Keywords: *financial condition, optimization of financial condition.*

The modern specificity of conducting business in Ukraine entails adaptation to operating in conditions of constant instability. Uncertainty complicates the process of economic activity planning. Despite instability, the financial condition of a business is influenced by a number of other factors: loss of capital and markets, disruption of logistic chains, decrease in investment activity, labor market complications, reduced purchasing power, and inflation rate growth.

In such conditions, all business entities should devote as much attention as possible to financial planning and risk management. Enterprises need to urgently

analyze their financial capabilities, determine priority areas of activity, reduce costs, and rationalize business processes. In terms of finance, it is important to ensure effective management of financial flows and control over cash movement.

Components of financial management should be adjusted for increased risks. In the field of asset management, the focus should be on optimizing the structure of retained assets. Profit management should involve maximizing profits by reducing non-operating expenses. Cash flow management is crucial, as it should ensure an adequate amount of funds to continue entrepreneurial activities despite possible liquidity crises. One of the

most important components of financial management in wartime realities is risk management. Financial risk management involves avoiding risks and creating reserves to mitigate their impact in case of realization.

In addition to traditional methods of managing financial condition, business entities can take additional measures and utilize alternative sources of funding in the form of government assistance. Thanks to the 5-7-9% program, SMEs and individual entrepreneurs have the opportunity to obtain loans or open credit lines for working capital replenishment or investment purposes at 5, 7, and 9% interest rates with full or partial compensation of interest expenses by the state to financial institutions. The state continues to support businesses through a grant system, allowing individual

entrepreneurs or legal entities to receive funds for business development. The YeRobota program includes grants for 'Own Business', 'Garden', 'Greenhouse', 'Processing Enterprise', and 'Grants for Veterans and Their Families'. The Office for Entrepreneurship and Export Development has launched a series of initiatives to help business entities maintain the level of generated cash flows during wartime: 'The Supply Chain Resilience platform' (the platform was created to overcome supply chain disruptions caused by Russia's open military), 'Ukrainian Food Platform' (the first Ukrainian marketplace oriented towards selling prepared food to foreign markets), 'Do Business With Ukrainians' (the platform seeks and offers international customers verified Ukrainian companies and assists domestic entrepreneurs with knowledge, connections, training, and mentoring).

References

1. Sayko, V. V., Buhas, N. V. (2023). Analiz finansovoyi stiykosti pidpryyemstva v umovakh voyennoho stanu. [Analysis of the financial stability of the enterprise in the conditions of martial law]. *Dominanty sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrayiny u novykh realiyakh : Vseukrayinska naukovo-praktychna konferentsiya molodykh uchennykh ta studentiv - All-Ukrainian scientific and practical conference of young scientists and students: Dominants of social and economic development of Ukraine in new realities*. (pp. 182-184). Kyivskyi natsionalnyi universytet tekhnolohiy ta dizaynu [in Ukrainian].
2. Varnaliy, Z. S., Bondarenko, S. M. (2023). Finansova bezpeka pidpryyemstv Ukrayiny v umovakh viyny ta povoyennoho vidnovlennya. [Financial security of Ukrainian enterprises in the conditions of war and post-war recovery]. *Ekonomichnyy visnyk universytetu - Economic Bulletin of the University*, 56, 106-113 [in Ukrainian].
3. Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. Retrieved from: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> [in Ukrainian].
4. Number of civilian casualties in Ukraine during Russia's invasion verified by OHCHR from February 24, 2022 to February 15, 2024. Statista. Retrieved from: <https://www.statista.com/statistics/1293492/ukraine-war-casualties/> [in Ukrainian].
5. Treker ekonomiky Ukrayiny pid chas viyny [Ukraine war economy tracker]. *Tsentr ekonomichnoyi stratehiyi - Centre for economic strategy*. Retrieved from: <https://ces.org.ua/en/tracker-economy-during-the-war/> [in Ukrainian].
6. Yak zminyuvavsya riven bidnosti v Ukrayini [How the level of poverty in Ukraine changed]. *Slovo i Dilo - Word and Deed*. Retrieved from:

<https://www.slovoidilo.ua/2023/05/04/infografika/ekonomika/yak-zminyuvavsya-riven-bidnosti-ukrayini> [in Ukrainian].

7. Dynamika zminy indeksu tsin vyrobnykiv promyslovoyi produktsiyi (ITsV) [Dynamics of changes in the index of prices of manufacturers of industrial products (ICV)]. *Rail.insider*. Retrieved from: <https://www.railinsider.com.ua/dynamika-zminy-indeksu-czin-vyrobnykiv-promyslovoyi-produktsiyi-iczv/> [in Ukrainian].

8. Zakharova, N. Yu. (2023). Osoblyvosti upravlinnya finansovoyu bezpekoyu pidpryyemstva v umovakh voyennoho stanu [Peculiarities of managing the financial security of the enterprise in the conditions of martial law]. *Aktualni problemy menedzhmentu: teoretychni i praktychni aspekty : materialy shostoyi mizhnar. nauk.–prakt. konf. - Actual problems of management: theoretical and practical aspects: materials of the sixth international science and practice conf.* (pp. 247-247). Odesa [in Ukrainian].

9. Dudchuk O., Mezhuieva M. Vplyv viiny na osnovni pokaznyky diialnosti pidpryyemstv Ukrainy. chy varto ochikuvaty masovoho bankrutstva? XV International scientific and practical conference «Innovative Development: Synthesis of Scientific Approaches in Various Fields of Research» (March 20-22, 2023) Tallinn, Estonia. International Scientific Unity, 2023. 173 p., (pp. 51-55).

10. Tomchuk, O. V., Trehubov, O. S., Andronik, O. L. (2023). Finansovi aspekty upravlinnya platospromozhnistyu maloho ta serednoho biznesu v umovakh viyny [Financial aspects of managing the solvency of small and medium-sized businesses in wartime conditions]. *Ekonomika i suspilstvo-Economy and society*, 50. Retrieved from: https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:LN82JU1TwwJ:scholar.google.com/+%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%96+%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8+%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8E&hl=uk&as_sdt=0,5 [in Ukrainian].

11. Marketpleys finansovykh mozhlyvostey dlya biznesu [Marketplace of financial opportunities for business]. *Diia Biznes – Diia Business*. Retrieved from: <https://business.diia.gov.ua/marketplace/5-7-9-program#marketplace> [in Ukrainian].

12. YeRobota [IsWork]. *Diia*. Retrieved from: <https://diia.gov.ua/services/categories/biznesu/yerobota> [in Ukrainian].

13. Eksport v umovakh viyny [Export in conditions of war]. *Diia Biznes – Diia Business*. Retrieved from: https://export.gov.ua/business_during_war [in Ukrainian].

УДК 336

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ БАНКІВСЬКОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ

ВОВЧАК Ольга Дмитрівна

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансових технологій та консалтингу,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0002-8858-5386*

КУСТРИН Андрій Богданович

*здобувач наукового ступеня доктора філософії
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: 0009-0008-4269-9522*

Анотація. *Стаття присвячена обґрунтуванню сутнісних характеристик та різновидів банківської підтримки малого підприємництва у контексті його впливу на розвиток економіки. Представлено функціональну характеристику інституційних учасників перерозподілу ресурсів фінансової підтримки малого підприємництва. Доведено, що банківську підтримку необхідно розглядати у розрізі розрахунково-касової, кредитної, депозитної, сервісної, гарантійної, технологічної та консультативної діяльності банку.*

Ключові слова: *мале підприємництво, фінансова підтримка, банківська підтримка.*

Постановка проблеми. Рівень ефективності функціонування сектору малого підприємництва має безпосередній прямий вплив на розвиток економіки країни, зважаючи на типові характерні закономірності його позиціонування особливо в умовах сталої невизначеності. Малі підприємства демонструють здатність швидко адаптуватися до змін у економічному середовищі, реалізуючи свою спроможність швидко реагувати на зміни та виклики. Крім того, типові для сьогодення зовнішні виклики стимулюють підприємців до пошуку нових ідей та прийняття інноваційних технологічних рішень, які дозволяють

зберегти/поширити набуті ринкові позиції. Діяльність малих підприємств суттєво вирізняється підвищеним рівнем динамічності, гнучкості, інноваційної активності, здатністю до створення нових виробництв та робочих місць. Враховуючи таку властиву адаптивну здатність до відновлення/розвитку в сучасних умовах господарювання, мале підприємство генерує важливі фактори розвитку й регіональних економік, особливо в сучасних умовах нерівномірного регіонального розподілу ризику втрат. Отже, мале підприємство має великий потенціал для стимулювання економічного розвитку та актуалізує питання пошуку нових наукових підходів

до виявлення резервів для підвищення рівня ефективності його функціонування. Крім того, варто зауважити, що важливу роль при цьому відіграють банківські установи, виступаючи професійними учасниками на ринку фінансових послуг та створюючи передумови для забезпечення комплексної повноцінної організаційно-фінансової підтримки, що і обумовлює обраний напрям наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ефективність розвитку малого підприємництва багато у чому залежить від якості взаємодії з банками та слугує беззаперечною передумовою формування потужного потенціалу для розвитку економіки країни. Беручи до уваги класичні наукові положення, варто виокремити такі досліджувані взаємозалежні напрями впливу діяльності банківських установ на формування тенденцій економічного росту, зокрема через взаємодію із розвитком реального сектору економіки. Так, Т. Гудзь [1] виділяє основні два джерела факторів розвитку банківського кредитування підприємництва в Україні, серед яких окремо розглядається інституційна трансформація фінансового сектору та економічна криза, посилена наслідками впливу зовнішніх обмежувальних факторів впливу. Крім того, науковиця справедливо відмічає, що сучасний етап розвитку кредитних відносин між банками та економічними агентами малого підприємництва формується під впливом низки обмежувальних/стримуючих факторів та унеможливорює спроможність банків самотужки впливати на діяльність економічних агентів без належного

державного регулювання фінансового та реального секторів економіки шляхом запровадження спеціальних державних програм, податкових стимулів, інструментів макрохеджу тощо.

Наукові доробки авторів А. Герасименка [2], І. Гончар [3], О. Вовчак [4] містять ґрунтовне узагальнення поточних проблемних аспектів, що характеризують сучасний стан розвитку кредитних відносин між банками та корпоративними клієнтами, в тому числі й суб'єктами малого підприємництва. Також окремі віхи макроструктурних диспропорцій, що уповільнюють процеси поширення банківської підтримки суб'єктів підприємницької діяльності, об'єктивно обґрунтовані у працях С. Кисіль [5]; К. Ковтуненко, О. Нестеренко, К. Орехової [6].

Проблематика обмеженості фінансового забезпечення сучасної економіки розкривається у праці І. Данилишина [7], де автором узагальнено напрями сформованого ресурсного розриву та обґрунтовано напрями його нівелювання в умовах геополітичних загроз та викликів.

Мета статті є обґрунтування сутнісних характеристик та різновидів банківської підтримки малого підприємництва у контексті його впливу на розвиток економіки.

Виклад основних результатів. Досить важливою передумовою успішного економічного розвитку країни, що базується на умовах оптимальної фінансової підтримки за рахунок недорогих наднаціональних фінансових ресурсів розвитку є її членство в економічних союзах. Тому для країни, яка є обмеженою значущим напрямом суттєвого розвитку економіки, важливою є координація зусиль на формуванні

ефективного внутрішнього ринку, що, своєю чергою, продукує підтримку внутрішнього попиту. Саме така стратегія в даному випадку є дієвою і дозволяє забезпечити процес створення та відтворення доходів в економіці, та, таким чином, формування стійкого фінансового ресурсу, спроможного забезпечити реалізацію економічної стратегії сталого розвитку.

Забезпечення економічного зростання є можливим унаслідок реалізації заходів щодо стимулювання розвитку таких основних сфер: 1) внутрішнього ринку, який базується на

стимулюванні відновлення та розбудови внутрішньої інфраструктури; 2) державних фінансів та державної політики; 3) інституту фінансового посередництва, в складі якого саме банки відіграють важливу роль та виконують функції професійних учасників; мають монопольне право на розрахунково-касове обслуговування економічних агентів, чим і підтверджують свою функціональну значимість; 4) поліпшенні інвестиційного клімату в країні, що сприяє поширенню спроможностей ефективного використання зовнішніх джерел цільового фінансування, в тому числі й розвитку малого підприємництва (рис. 1).

Сфера впливу	Характеристика потенційних спроможностей як базових передумов ефективного розвитку економіки країни
Внутрішній ринок	Платоспроможний внутрішній попит та розгалужена інфраструктура внутрішнього ринку слугують мотивами для потенційного інвестора, посилюючи гарантії та рівень очікуваних доходів на вкладені кошти
Державна політика	Державна політика, що стимулює економічне зростання. Державні фінанси країни, як ефективний інститут фіскальної політики, забезпечують ефективне виконання основних функцій: макроекономічної стабілізації, перерозподілу доходів та алокації ресурсів для стимулювання економічного зростання і соціального розвитку
Інститут фінансового посередництва	Ефективна трансформація національних заощаджень в нові інвестиції. Пропозиція доступних джерел фінансової підтримки підприємництва
Інвестиційний клімат	Об'єктивна спроможність державних інститутів щодо захисту прав інвесторів обмежує можливості, яка базується на принципах ринкової взаємодії економічних агентів. Якісні структурні реформи як індикатори для надання доступу до фінансових ресурсів міжнародних організацій

Рис. 1. Напрями реалізації заходів впливу на розвиток економіки

Джерело: сформовано автором.

Отже, розвиток економіки багато в чому залежить від впливу низки факторів, які, своєю чергою, формують основні властиві параметри взаємодії відповідно до особливостей функціонування як внутрішнього, так і зовнішнього економічного середовища, сучасний стан якого характеризується невизначеністю та нестабільністю. Така реальність продукує відповідні наслідки впливу на розвиток малого підприємництва та обґрунтовує необхідність наукового усвідомлення новітніх підходів до ідентифікації та оцінки впливу поточних викликів з метою обґрунтування ефективних напрямів його відновлення та функціонування.

Посеред вагомих передумов ефективного функціонування інституту фінансового посередництва особливе місце посідає професійна діяльність банківських установ, формування основних інструментальних параметрів якої суттєвою мірою залежить від багатьох аспектів розвитку банківської системи в цілому. Так, діяльність економічних агентів малого підприємництва апіорі передбачає її тісну систематичну взаємодію з банками на умовах надання професійної організаційно-фінансової банківської підтримки та супроводу.

Важливими аспектами розвитку, що передбачають надання банківської підтримки суб'єктам малого підприємництва, варто виділити такі: створення сприятливих умов для розвитку та підтримки нових/діючих видів підприємницької діяльності; підвищення рівня конкурентоспроможності економічних агентів/продуктів; розширення/підтримка мережевої

інфраструктури; стимулювання росту рівня продуктивної зайнятості населення в тому числі його соціально незахищеної верстви, шляхом створення нових робочих місць (в тому числі за рахунок розширення діючих потужностей) та активізації процесу поширення самозайнятості; методичне, інформаційне, консультаційне, освітнє, юридичне супроводження підприємницької діяльності; професійна участь у процесі перерозподілу цільових державних/міжнародних фінансових ресурсів, спрямованих на розвиток та підтримку малого підприємництва тощо.

Окрім банків суттєвими генераторами різного виду підтримки малого підприємництва виступають й інші інституції. З метою їх ідентифікації першочергово варто зауважити, що сучасні наукові аспекти та діючі організаційно-правові засади регулювання діяльності суб'єктів малого підприємництва базуються на застосуванні комплексного підходу, що враховує спільні риси та тенденції розвитку малого та середнього підприємництва. Таким чином, загалом під інфраструктурою підтримки малого та середнього підприємництва вважають сукупність інституцій, які провадять діяльність, спрямовану на розвиток таких економічних агентів, їх інвестиційної та інноваційної активності, просування вироблених ними товарів/робіт/послуг, результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки [8]. В зазначеному контексті до інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва відносять інституції, основним завданням яких є організаційне та фінансове сприяння

розвитку малого і середнього підприємництва (науково-технологічні бізнес-центри, інноваційні інкубатори, лізингові компанії, консультаційні центри тощо).

Зазначена інституційна інфраструктура підтримки малого підприємництва передбачає й досить диверсифікований перелік її видів, посеред яких саме фінансова має

найвищий рівень вагомості та потенційної спроможності сприяння до розвитку. Враховуючи це, доцільним вважаємо описати функціональну характеристику замкнутого циклу взаємодії різних інституційних учасників з приводу перерозподілу ресурсів фінансової підтримки малого підприємництва (табл. 1).

Таблиця 1

Функціональна характеристика інституційних учасників перерозподілу ресурсів фінансової підтримки малого підприємництва

Інституційні учасники	Характеристика заходів, спрямованих на стимулювання, реалізацію та освоєння фінансової підтримки
Урядова інфраструктура	проведення стимулюючої фіскальної політики; поширення кола державних зобов'язань, в тому числі й методом поширення дії пільгових кредитних програм та компенсації процентних ставок за сформованими цільовими кредитними пропозиціями
Центральний банк	проведення стимулюючої монетарної політики; удосконалення банківської інфраструктури шляхом розбудови та запровадження нових об'єктивно важливих елементів, спроможних забезпечити безперебійне функціонування банків другого рівня (кредиторів) в умовах зовнішніх викликів; стимулювання до активного використання вільних кредитних ресурсів в рамках реалізації державних цільових програм стимулювання підприємництва, в тому числі й за рахунок розширеного рефінансування; сприяння диверсифікації діючих інструментів з фінансової підтримки підприємництва
Банки-кредитори	дослідження цільового ринку; вивчення попиту; об'єктивна ідентифікація/врахування клієнтського досвіду; розширення клієнтської бази; формування якісних кредитних активів; професійне обслуговування процесу задоволення кредитних вимог у відповідності до параметрів досягнутих договірних домовленостей; диверсифікація кредитних інструментів з фінансової підтримки підприємництва; задоволення попиту на цільові кредитні ресурси
Фонди підтримки малого підприємництва	проведення професійної діяльності в цілях сприяння розвитку малого підприємництва, шляхом надання грантової підтримки організаційно-фінансового характеру та реалізації державних програм кредитування
Економічні агенти малого підприємництва	освоєння фінансових ресурсів цільового призначення, започаткування/відновлення/модернізація/господарської діяльності; її адаптація до зовнішніх викликів; сприяння розвитку економіки

Джерело: сформовано автором.

Професійна діяльність банків стимулює функціонування сприятливого середовища для надання фінансової підтримки та поширення господарських відносин між економічними агентами малого підприємництва, а її ефективна розбудова та удосконалення є важливою передумовою ефективного розвитку й економіки країни в цілому. Питання якісної організації діяльності банків, зокрема кредитної, набуває особливої актуальності у період тривалої невизначеності, спровокованою геополітичними викликами, адже все це обумовлює гостру потребу в реалізації налагодженого механізму ресурсного забезпечення розширеного відтворення та, відповідно, стійкого розвитку економіки, в тому числі й за рахунок надання фінансової підтримки суб'єктам малого підприємництва.

Так, наприклад, внаслідок впливу зовнішніх безпрецедентних викликів та у випадку вимушеної релокації потужностей економічного агента малого підприємництва формується об'єктивна необхідність освоєння ресурсів банківської підтримки для нівелювання/мінімізації втрат: компенсація вартості втраченого майна, відновлення підприємницької інфраструктури, започаткування нового підприємництва та підтримка діючих підприємств, Важливим також є нове усвідомлення рейтингу пріоритетності галузей/видів економічної діяльності; механізмів перерозподілу фінансових ресурсів, в тому числі тих, що сплачуються в результаті реалізації заходів з репарації та реституції. Роль банків як посередників, так і професійних генераторів цільової кредитної пропозиції на ринку є

надзвичайно важливою та передбачає відповідного їх активного прояву з позиції достатньо високого рівня капіталізації, ліквідності та фінансової стабільності банківської системи в цілому.

Банківська підтримка малого підприємництва передбачає розробку та реалізацію різноманітних організаційно-фінансових заходів, програм та ініціатив, які банківські установи провадять з метою задоволення потреб клієнта, в тому числі і в сегменті малого бізнесу. Результат узагальнення різновидів банківської підтримки економічних агентів малого підприємництва представлено у табл. 2.

Охарактеризований комплекс видів банківської підтримки дозволяє економічним агентам малого підприємництва підтримувати доступ до доступних та об'єктивно необхідних фінансових та інших видів ресурсів, планово застосовувати їх у відповідності до реалізації поточних/стратегічних цілей, сприяючи тим самим розвитку та зростанню власного бізнесу та економіки країни в цілому.

З огляду на наведений перелік видів банківської підтримки та її змістову характеристику за напрямками реалізації, економічний зміст поняття «банківська підтримка малого підприємництва» пропонуємо тлумачити як продаж/надання банками професійно/спеціально сформованого комплексу взаємодоповнюючих організаційно-фінансових продуктів/послуг та реалізація індивідуальних заходів, спрямованих на забезпечення/супроводження вирішення поточних господарських завдань економічних агентів малого підприємництва, націлених на зміцнення

рівня їх фінансової стабільності, інноваційного росту в умовах стимулювання розвитку та невизначеності.

Таблиця 2

Види банківської підтримки та змістова характеристика напрямів її реалізації

Банківська підтримка	Змістова характеристика напрямів реалізації підтримки в контексті фінансування цілей підприємницької діяльності	Наслідки впливу на розвиток підприємництва
Розрахунково-касова	Організація та проведення безготівкових розрахунків, маючи монополіне право на відкриття та ведення поточних рахунків	Забезпечує унікальну можливість здійснення розрахункових операцій
Кредитна	Формування спеціальних кредитних умов обслуговування: реалізація кредитних програм підтримки стартапів, зниження процентних ставок на цільові кредити для окремих категорій підприємців-позичальників (новостворених підприємств; підприємств, що розвиваються або обґрунтовують інвестиційні цілі кредиту)	Сприяє поширенню/росту підприємницької діяльності за рахунок кредитної експансії (не передбачає втрати контролю над частиною підприємства-позичальника)
Депозитна	Формування спеціальних депозитних умов обслуговування: застосування підвищених процентних ставок для окремих категорій підприємств-депонентів (зберігання значних сум на депозитних рахунках, фіксація терміну розміщення коштів тощо)	Створює можливості для отримання додаткового доходу в короткостроковій перспективі (не стимулює розвитку виробничих потужностей)
Сервісна	Застосування програм лояльності, бонусних програм (кешбек, знижки на комісії та інші переваги в обмін на активність використання послуг), що створює передумови для максимальної долученості клієнта до комплексу додаткових/нетипових умов обслуговування	Забезпечує підвищення рівня якості обслуговування та адаптивності банківських продуктів до потреб ринку (врахування клієнтського досвіду)
Гарантійна	Надання гарантії щодо здійснення платежів на користь бенефіціара за рахунок кредитних ресурсів, в тому числі при обслуговуванні розрахункових операцій за акредитивами, що передбачає професійне супроводження документарних аспектів	Стримує необхідність вилучення значних сум з обороту підприємства, сприяє активізації використання кредитних ресурсів
Технологічна	Впровадження сучасних інноваційних цифрових рішень та автоматизованих систем обслуговування, націлених на підвищення рівня конкурентоспроможності банківського продукту та відповідності його параметрів до вимог клієнта	Сприяє інноваційному розвитку системи обслуговування клієнтів на умовах цифрового розвитку параметрів продукту
Консультаційна	Надання безкоштовних/пільгових консультацій (фінансового, юридичного, аудиторського змісту тощо), менторської підтримки, сприяння реалізації освітніх програм	Продуктує консультаційне обслуговування клієнта, супроводження угод, представлення інтересів клієнта

Джерело: сформовано автором.

Зауважимо, що укріплення синергії зусиль економічних агентів малого підприємництва та банківських установ є можливим за умови активного сприяння з боку державних органів влади методом провадження ефективної державної політики. Наявність ефективних механізмів захисту прав і інтересів суб'єктів малого бізнесу

сприяє поширенню практики надання банківської підтримки на умовах оптимізації кредитного ризику. Узагальнення комплексу видів підтримки малого підприємництва при взаємодії потенціалу банківських спроможностей та державної підтримки зображено на рис. 2.

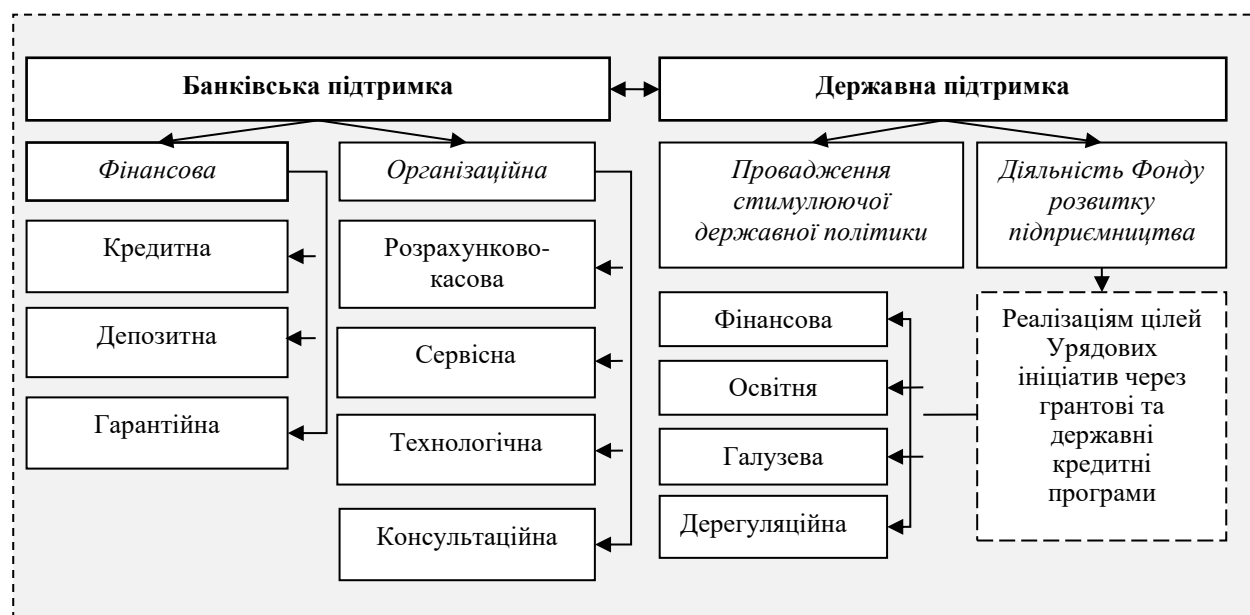

Рис. 2. Види підтримки малого підприємництва

Джерело: сформовано автором.

Так, державні програми підтримки малого підприємництва набувають сьогодні особливої актуальності. Найбільш поширеною програмою цільового фінансування залишається державна програма доступних кредитів «5-7-9». Упродовж двох років повномасштабної військової агресії в Україні було укладено 39466 кредитних угод, обсяг фінансування склав 153,7 млрд грн. [9]. При цьому банки виступають активними професійними учасниками перерозподілу цільових фінансових ресурсів. Наразі, укладено угоди з 45 вітчизняними уповноваженими банками, що

виконують функцію експертів та посередників здійснюючи при цьому вагомий вплив на процес надання організаційно-фінансової підтримки суб'єктам малого підприємництва у взаємодії з державною підтримкою.

Таким чином, державні програми цільового або галузевого фінансування економічних агентів малого підприємництва, що знаходять свою реалізацію через призму інструментів професійної діяльності банківських установ, дозволяють посилити рівень купівельної спроможності на кредитні ресурси, що пропонуються на ринку за оптимальною ціною. Крім того,

ефективно діючі системи податкових пільг і дотацій, що передбачені для окремих категорій економічних агентів, здатні створювати додаткові джерела самофінансування для представників малого підприємництва на етапі його започаткування та первинного розвитку. Розширення банківського цільового кредитування суб'єктів малого бізнесу переважним чином залежить від рівня активності впровадження державних програм, що обумовлюють процеси непрямого субсидування вартості кредитних ресурсів за рахунок коштів державного бюджету. Крім того, забезпечення сталих темпів економічного зростання та мінімізація ризиків подальшого послаблення рівня стійкості економіки України до впливу, в тому числі, зовнішніх потрясінь потребує посилення координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової державної політики.

Висновки. Отже, подальший розвиток малого підприємництва в сучасних умовах цілковитої

невизначеності, потребує створення адаптивних сприятливих умов для започаткування/відновлення/здійснення господарської діяльності, що об'єктивно передбачає необхідність розширення доступу до фінансових та інших видів ресурсів, здатних забезпечити безперерйне функціонування підприємств. Посилення рівня спроможності економічних агентів щодо повноцінного володіння такими ресурсами є можливим лише за умови практичної реалізації досліджених видів банківської підтримки за умови її повноцінної відповідності цілям та параметрам діючої на практиці державної підтримки/політики. Такий взаємодоповнюючий підхід до надання комплексної підтримки суб'єктам малого підприємництва дозволяє оптимізувати вартість затребуваного ресурсу, розширити його видову характеристику та отримати якісний професійний супровід процесу вирішення виробничих завдань.

Список використаної літератури

1. Гудзь Т. П. Фактори розвитку банківського кредитування підприємств в Україні. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2021. Вип. 7-8 (284-285). С. 24–32. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2021/284-285/pdf/24-32.pdf>.
2. Герасименко А. В. Сучасні особливості банківського кредитування промислових підприємств. *Вісник Університету банківської справи*. 2020. № 2. С. 35–42.
3. Гончар І. Сучасне корпоративне кредитування комерційними банками: статистичний аспект. *Статистика та суміжні галузі досліджень*. 2013. № 3. С. 66–73.
4. Вовчак О. Д., Гальків Л. І., Демчишин М. Я. Стан і проблеми розвитку банківського кредитування сільськогосподарських підприємств України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 3 (26). С. 30–37. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i26.143846>.
5. Кисіль С. С. Механізм банківського кредитування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2019. № 2. URL: http://www.economy.ua/UJRN/efek_2019_2_57

6. Ковтуненко К. В., Нестеренко О. В., Орехова К. В. Сучасний стан та умови банківського кредитування підприємств. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 1. С. 45–52.

7. Данилишин Б. Де взяти фінансові ресурси для підтримки воєнної економіки і оборони. *Економічна правда*. 2022. 16 травня. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/16/687087/>

8. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України № 4618-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 3. Ст. 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>.

9. Які державні програми та гранти існують для українського бізнесу. *УС.Market*. 2024. 22 лютого. URL: <https://blog.youcontrol.market/iaki-dierzhavni-proghrami-ta-ghranti-isnuiut-dlia-ukrayinskogho-bizniesu//>

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.2\(50\).2023.788990](https://doi.org/10.30970/fp.2(50).2023.788990)

JEL Classification: G21, M21, F63.

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF BANKING SUPPORT OF SMALL BUSINESSES AND ITS IMPACT ON ECONOMIC DEVELOPMENT

VOVCHAK Olha,

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Professor of the Department of Financial Technologies and Consulting,

Lviv Ivan Franko National University

ORCID ID: 0000-0002-8858-5386

KUSTRYN Andrii

recipient of the Doctor of Philosophy degree,

Lviv Ivan Franko National University

ORCID ID: 0000-0002-8858-5386

Abstract. *The article is devoted to substantiating the essential characteristics and types of bank support for small businesses in the context of its impact on the development of the economy. The functional characteristics of the institutional participants in the redistribution of resources for financial support of small business are presented. Banking support for small businesses should be considered in terms of settlement and cash, credit, deposit, service, guarantee, technological and consulting activities of the bank.*

Key words: *small business, financial support, banking support.*

Small business has great potential for stimulating economic development and actualizes the issue of finding new scientific approaches to identifying reserves to increase the level of efficiency of its functioning. In addition, it is worth noting that banking institutions play an important role in this, acting as professional participants in the market of financial services and creating prerequisites for providing comprehensive organizational and financial support, which determines the chosen direction of scientific research.

The article is devoted to substantiating the essential characteristics and types of bank support for small businesses in the context of its impact on the development

of the economy. The functional characteristics of institutional participants in the redistribution of resources for financial support of small businesses are presented. It is proven that banking support should be considered in terms of settlement and cash, credit, deposit, service, guarantee, technological and consulting activities of the bank.

Ensuring economic growth is possible as a result of the implementation of measures to stimulate the development of the following main areas: 1) the domestic market, which is based on stimulating the restoration and development of domestic infrastructure; 2) state finances and state policy; 3) the institute of financial intermediation, in which banks play an important role and perform the functions of

professional participants; have a monopoly right to settlement and cash service of economic agents, thereby confirming their functional significance; 4) improvement of the investment climate in the country, which contributes to the expansion of the capacity for effective use of external sources of targeted financing, including the development of small entrepreneurship.

The functional characteristics of institutional participants in the redistribution of resources for financial support of small business are presented, which include: government infrastructure, the central bank, creditor banks, small business support funds, economic agents of small business. Banking support for small businesses involves the

development and implementation of various organizational and financial measures, programs and initiatives that banking institutions carry out in order to meet the needs of the client, including in the small business segment. It is substantiated that it is appropriate to interpret bank support for small business as the sale/provision by banks of a professionally/specially formed complex of complementary organizational and financial products/services and the implementation of individual measures aimed at ensuring/supporting the solution of current economic tasks of economic agents of small business, aimed at strengthening the level their financial stability, stimulation of development and innovative growth in conditions of uncertainty.

References

1. Hudz, T. (2021). Faktory rozvytku bankivs'koho kredytuvannya pidpryyemstv v Ukraini [Factors in the development of bank lending to enterprises in Ukraine]. *Naukovyy visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu – Scientific Bulletin of Odessa National Economic University*, 7-8, 284-285. [in Ukrainian].
2. Herasymenko, A. V. (2020). Suchasni osoblyvosti bankivs'koho kredytuvannya promyslovykh pidpryyemstv [Modern features of bank lending to industrial enterprises]. *Visnyk Universytetu bankivs'koyi spravy – Bulletin of the University of Banking*, 2, 35–42. [in Ukrainian].
3. Honchar, I. (2013). Suchasne korporativne kredytuvannya komertsyynomy bankamy: statystychnyy aspekt [Modern corporate lending by commercial banks: statistical aspect]. *Statystyka ta sumizhni haluzi doslidzhen – Statistics and related fields of research*, 3, 66–73. [in Ukrainian].
4. Vovchak, O. D., Halkiv, L. I., & Demchyshyn, M. Ya. (2018). Stan i problemy rozvytku bankivs'koho kredytuvannya sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv Ukrainy [The condition and problems of Ukraine's agricultural enterprises banking crediting development]. *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii ta praktyky – Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(26), 29–37. [in Ukrainian].
5. Kysil, S. S. (2019). Mekhanizm bankivs'koho kredytuvannya innovatsiynoho rozvytku sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv [The mechanism of bank lending for innovative development of agricultural enterprises]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 2. [in Ukrainian].
6. Kovtunencko, K. V., Nesterenko, O. V., & Oryekhova, K. V. (2018). Suchasnyy stan ta umovy bankivs'koho kredytuvannya pidpryyemstv [Current state and conditions of bank

lending to enterprises]. *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii ta praktyky – Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 1, 45–52. [in Ukrainian].

7. Danylyshyn, B. (2022). De vzyaty finansovi resursy dlya pidtrymky voyennoyi ekonomiky i oborony [Where to get financial resources to support the military economy and defense]. *Ekonomichna pravda – Economic truth*. [in Ukrainian].

8. On the development and state support of small and medium-sized enterprises in Ukraine. Law of Ukraine. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>. [in Ukrainian].

9. Yaki derzhavni prohramy ta hranty isnuyut' dlya ukrayins'koho biznesu [What state programs and grants exist for Ukrainian business]. (2024). *YC.Market*. URL: <https://blog.youcontrol.market/iaki-dierzhavni-prohrami-ta-ghranti-isnuiut-dlia-ukrayinskogho-bizniesu//>. [in Ukrainian].

УДК 336

ПОДАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (ДИНАМІКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ)

ЛОБОДА Наталія Олександрівна*кандидат економічних наук, доцент**доцент кафедри обліку, аналізу і контролю**Львівський національний університет імені Івана Франка**ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0003-3522-8139>***ПЕТРИШИН Людмила Петрівна***доктор економічних наук, професор**кафедри обліку, аналізу і контролю**Львівський національний університет імені Івана Франка**ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0002-1871-2837>*

Анотація. *Обрана тема даної наукової статті передбачає висвітлення сутності податкового контролю в Україні, аналіз теоретико-методологічних аспектів його розвитку. У роботі, для того щоб оцінити ефективну діяльність податкового контролю який є ефективним інструментом при формуванні дохідної частини бюджету держави, досліджено аналіз обсягів і динаміки податкових надходжень до державного бюджету України та проаналізовано динаміку результатів контроль-перевірочної роботи Державної податкової служби України. Окреслено головні проблеми податкового контролю в Україні. Запропоновано шляхи вдосконалення з урахуванням вимог сьогодення.*

Ключові слова: *податковий контроль, податки, бюджет, податкове надходження, система оподаткування, податкова перевірка, комунікаційна податкова платформа, Державна податкова служба України, мораторій, Е-кабінет, Єдине вікно подання електронної звітності.*

Постановка проблеми. У нинішній складній економічній ситуації, що склалася в Україні, а саме повномасштабна військова агресія Російської Федерації, призвела до значних економічних та фінансових втрат. В результаті війни Україна зіткнулася з багатьма проблемами: руйнування інфраструктури, обстріли, окупація, зупинка підприємств, міграція, логістичні збої, гуманітарні

кризи, закриття бізнесу, і багато з цих проблем торкаються як усієї країни, так і окремих її територій. Усе це негативно впливає на сталий розвиток регіонів країни [1]. У таких нестабільних ринкових умовах перед контрольними органами нашої держави постала серйозна проблема – посилення контролю за правильністю, періодичністю та повною сплатою податків та інших обов'язкових

платежів. У зв'язку з цим, вибором контролюючими органами правильних форм і методів податкового контролю сприяє не тільки стабільному поповненню бюджету, а й дотриманню законодавчо встановлених прав і свобод платників податків. З огляду на це, вагому роль відводиться створенню ефективної податкової системи як інструменту стабілізації економіки, а також як один із головних чинників економічного зростання держави. Це пов'язано з тим, що механізм справляння податків має залежати від процесу формування дохідної частини відповідного бюджету, який є основною та важливою фіскальною основою держави. Система оподаткування має сприяти постійному, стабільному та достатньому надходженню фінансових ресурсів до бюджету. Тому в цьому контексті, в умовах постійної кризи та соціально-економічної трансформації, особливо актуальним є аналіз формування та функціонування основ сучасної податкової системи.

На даному етапі розвитку внутрішньої фінансової політики України питанням ефективності податкового контролю приділялася значна увага. Це пояснюється тим, що податкові надходження, які вони забезпечують, є єдиним з основних дохідних статей українського бюджету і серйозно впливають не тільки на економіку нашої країни, а й на загальну безпеку країни. У зв'язку з цим, реалізація державної ефективної податкової політики, а саме створення дієвих механізмів податкового контролю суб'єктів податкових правовідносин (підприємств і громадян (фізичних осіб)), сприятиме системному поповненню фондів грошових коштів бюджетної системи держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Особливості функціонування, розвитку та організації податкового контролю були предметом дослідження багатьох учених, праці яких, безперечно, мають свою цінність. Варто зазначити, що окремі аспекти аналізу податкового контролю, проблеми його сучасного стану, а також ряд перспектив і недоліків, зокрема, висвітлено в наукових працях таких дослідників як: С.Ф. Голов, Ф.Ф. Бутинець, П.О. Куцик, М.П. Кучерявенко, Г.В. Дмитренко, О.М. Чабанюк та інші. Високо оцінюючи внесок визначних науковців, слід зазначити, що питання становлення та розвитку напрямків податкового контролю в Україні є недостатньо висвітленими та потребують подальшого дослідження. В умовах сьогодення залишаються невирішеними питання вкрай низького наповнення дохідної частини державного бюджету, низької податкової культури. Також в державі присутня гостра необхідність розробки сучасних концепцій побудови вітчизняної системи оподаткування, включно зі стратегією її наступного розвитку, яка, на сьогоднішній стадії функціонування, не забезпечує відповідного рівня фінансової дисципліни через ряд проблемних питань, які їй характерні. Вирішення цих питань можливе за допомогою удосконалення методів і форм податкового контролю за правильністю нарахування та своєчасністю сплати податкових зобов'язань, тобто створення дієвого механізму податкового контролю.

Мета статті. Метою дослідження є висвітлення сутності податкового контролю в Україні, аналіз теоретико-методологічних аспектів його розвитку,

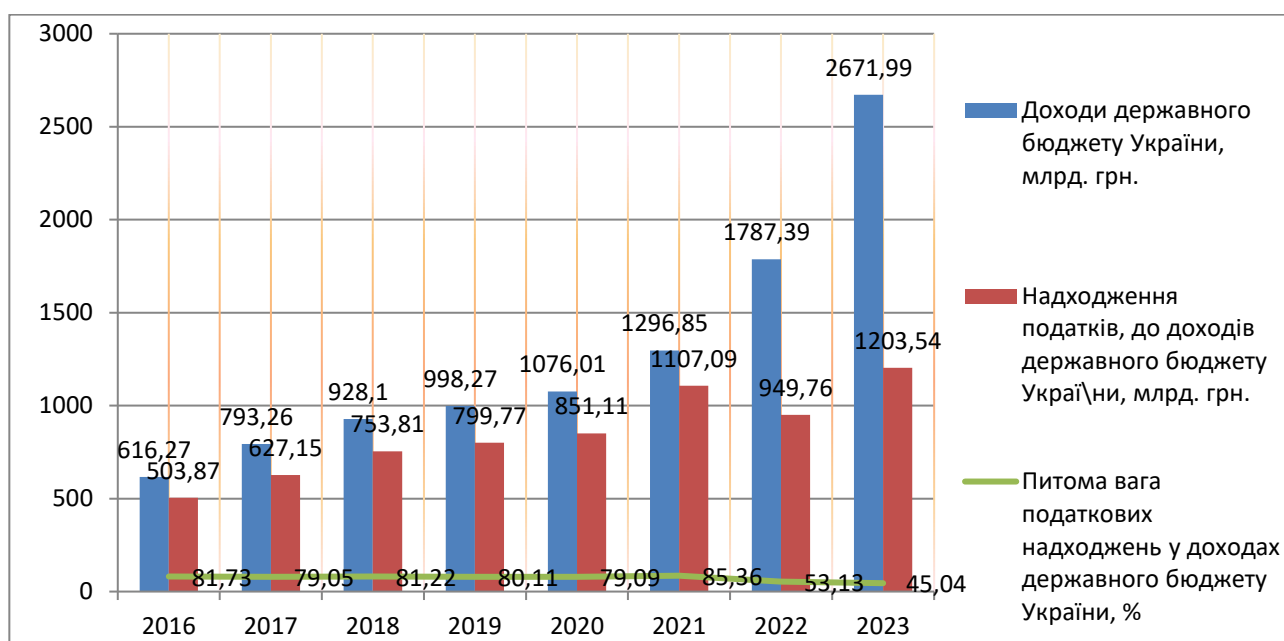
дослідження сучасного стану і визначення головних проблем та перспектив податкового контролю в Україні, а також розробка пропозицій щодо шляхів його вдосконалення з урахуванням вимог сьогодення у цій сфері відносин.

Виклад основних результатів. В умовах сьогодення, на одному із основних етапів розвитку внутрішньої фінансової політики України ефективності податкового контролю приділяється важлива увага.

Економічний розвиток та процвітання будь-якої держави у переважній більшості залежить від надходжень до бюджету (податки, збори та інші обов'язкові платежі). Враховуючи

своєчасну сплату відповідних податків, зборів та інших обов'язкових платежів залежить на пряму наповнення дохідної частини бюджетів, а також фінансування різноманітних сфер життєдіяльності країни. Ваговим прийомом забезпечення надходження податкових платежів до бюджету країни є податковий контроль.

Для того щоб оцінити ефективну діяльність податкового контролю який є ефективним інструментом при формуванні дохідної частини бюджету держави, в дослідженні пропонуємо здійснити аналіз обсягів і динаміки податкових надходжень до державного бюджету України (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка податкових надходжень у доходах державного бюджету України за період 2016-2023 рр.

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [2, 3, 4, 5]

Аналізуючи дані рис. 1 можна зазначити, що ДПС України в 2023 році тримає під контролем близько 45,04% усіх доходів державного бюджету України. Даний відсоток вказує на невисокий рівень податкових надходжень і свідчить про незначну

ефективність роботи працівників Державної податкової служби України. Найбільший відсоток питомої ваги податкових надходжень у доходах державного бюджету України становив 85,36% у 2021 році. Даний показник суттєво почав знижуватися з 2022 року

(в нашій державі розпочалася повномасштабна військова агресія, яка призвела до надзвичайно великих економічних та фінансових втрат. Іншими факторами зменшення надходжень стали збільшення питомої ваги податкових правопорушень, що пов'язані із тінізацією економіки та виникнення правових форм ухилення від сплати податків). В 2023 році даний показник знизився та становив - 45,04%, що майже в 2 рази менше ніж у 2016-2021 роках.

В Україні на соціально-економічний стан має великий вплив податкова система. Економіка нашої держави, аналізуючи останні роки, функціонує в умовах надзвичайно великої економічної кризи, безробіття серед населення держави та високого незбалансованого податкового тиску. До повномасштабного військового вторгнення Україні так і не вдалося збудувати потужну податкову систему, яка б сприяла економічному розвитку бізнесу. Але все ж таки необхідно зазначити, що податкова система зазнала не так багато позитивних змін, а саме: кількість податків та база оподаткування зменшилася, відбулися деякі покращення щодо контролю за справленням податків та зборів.

Для того щоб проаналізувати ефективність функціонування податкової системи України необхідно дослідити її з різних площин. Наприклад необхідно дослідити:

1) величину податкових надходжень та загальну їх частку у зведеному бюджеті країни;

2) відсоток підприємств які працюють в тіні та ухиляються від сплати податків, а також діяльності контрольно-перевірочної роботи ДПС України;

3) проаналізувати адміністрування податкових надходжень;

4) кількість великих платників податків.

Податкові надходження – це доходи, що залучаються до складу державного бюджету у формі загальнодержавних і місцевих податків, зборів та інших обов'язкових платежів, а також є першою й основною групою доходів бюджету [6].

Отже, відповідно до оприлюднених даних у річних планах наповнення доходів зведеного бюджету Державної Казначейської служби України, здійснимо аналіз податкових, у розрізі трьох основних бюджетоутворюючих джерел, та неподаткових надходжень до бюджету, дослідивши їх розміри для забезпечення результативної діяльності системи оподаткування та здійснювання країною основних її функцій та завдань (табл. 1).

Акцентуючи увагу на питанні ефективності функціонування податкової системи України, зокрема, здійснюючи аналіз обсягів податкових та неподаткових надходжень у розрізі трьох останніх років, варто зазначити, що не кожен, із запропонованого переліку елементів наповнення бюджету України, повністю задовольняє планові показники формування державного бюджету [7].

Аналізуючи показники таблиці 1 можна відзначити, що загальна сума доходів зведеного бюджету України за 2023 рік становила 3104,3 млрд. грн., що на 908,03 млрд. грн., або на 41% більше ніж за аналогічний період 2022 року. Питома вага податкових надходжень в загальному обсязі надходжень до зведеного бюджету України становить: 52,77% (у 2023 році), 61,16% (у 2022 році), 87,46% (у 2021 році) та 82,57% (у 2020 році). Питома вага неподаткових надходжень становить: 33,12% (у 2023 році), 16,77% (у 2022 році), 12,18% (у 2021 році) та 17,03% (у 2020 році).

Аналіз доходів зведеного бюджету України
за статтями доходів у 2020-2023 роках у млрд. грн.

Показники	2020 р.		2021 р.		2022 р.		2023 р.	
	Доходи	%	Доходи	%	Доходи	%	Доходи	%
УСЬОГО ДОХОДІВ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА СТАТТЯМИ ДОХОДІВ	1376,66	100,00	1662,24	100,00	2196,27	100,00	3104,30	100,00
Податкові надходження:	1136,68	82,57	1453,80	87,46	1343,22	61,16	1638,08	52,77
<i>Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості</i>	413,57	30,04	513,63	30,90	551,23	25,10	655,63	21,12
- податок на доходи фізичних осіб	295,1	21,44	349,78	21,04	420,67	19,15	496,34	15,99
- податок на прибуток підприємств	118,47	8,61	163,84	9,86	130,56	5,94	159,29	5,13
<i>Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів</i>	57,11	4,15	89,31	5,37	94,10	4,28	66,31	2,14
<i>Внутрішні податки на товари та послуги</i>	554,45	40,27	716,78	43,12	582,43	26,52	770,54	24,82
- акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	82,31	5,96	85,04	5,12	61,12	2,78	94,32	3,04
- акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	64,36	4,68	87,01	5,24	44,08	2,01	81,38	2,62
- ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування	1264,86	9,19	155,77	9,37	213,94	9,74	214,63	6,91
- ПДВ з імпортованих товарів	274,11	19,91	380,07	22,90	253,05	11,52	366,15	11,8
<i>Місцеві податки та збори</i>	75,68	5,50	89,89	5,41	84,30	3,84	100,00	3,22
<i>Інші податки та збори</i>	5,39	0,39	5,99	0,36	4,89	0,22	5,02	0,16
Неподаткові надходження	234,4	17,03	202,54	12,18	368,36	16,77	1028,11	33,12
Доходи від операцій з капіталом	3,55	0,26	3,79	0,23	2,88	0,13	3,72	0,12
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	1,17	0,09	1,32	0,08	481,31	21,92	433,60	13,96
Цільові фонди	0,83	0,05	0,78	0,05	0,47	0,02	0,78	0,03

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [2, 3, 4, 5]

Найбільшу питому вагу серед надходжень в загальному обсязі доходів зведеного бюджету України становить такі надходження:

1. *Податкові надходження:*

- податок на доходи фізичних осіб - 15,99% (у 2023 році); 21,44% (у 2020 році);
- ПДВ з імпортних товарів - 11,8% (у 2023 році); 19,91% (у 2020 році);
- ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування - 6,91% (у

2023 році); 9,19% (у 2020 році);

- податок на прибуток підприємства - 5,13% (у 2023 році); 8,61% (у 2020 році).

2. *Неподаткові надходження* - 33,12% (у 2023 році); 17,03% (у 2020 році).

3. *Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій* - 13,96% (у 2023 році); 0,09% (у 2020 році).

Обсяг та динаміку руху податкових та неподаткових надходжень до зведеного бюджету України проаналізуємо на рис. 2.

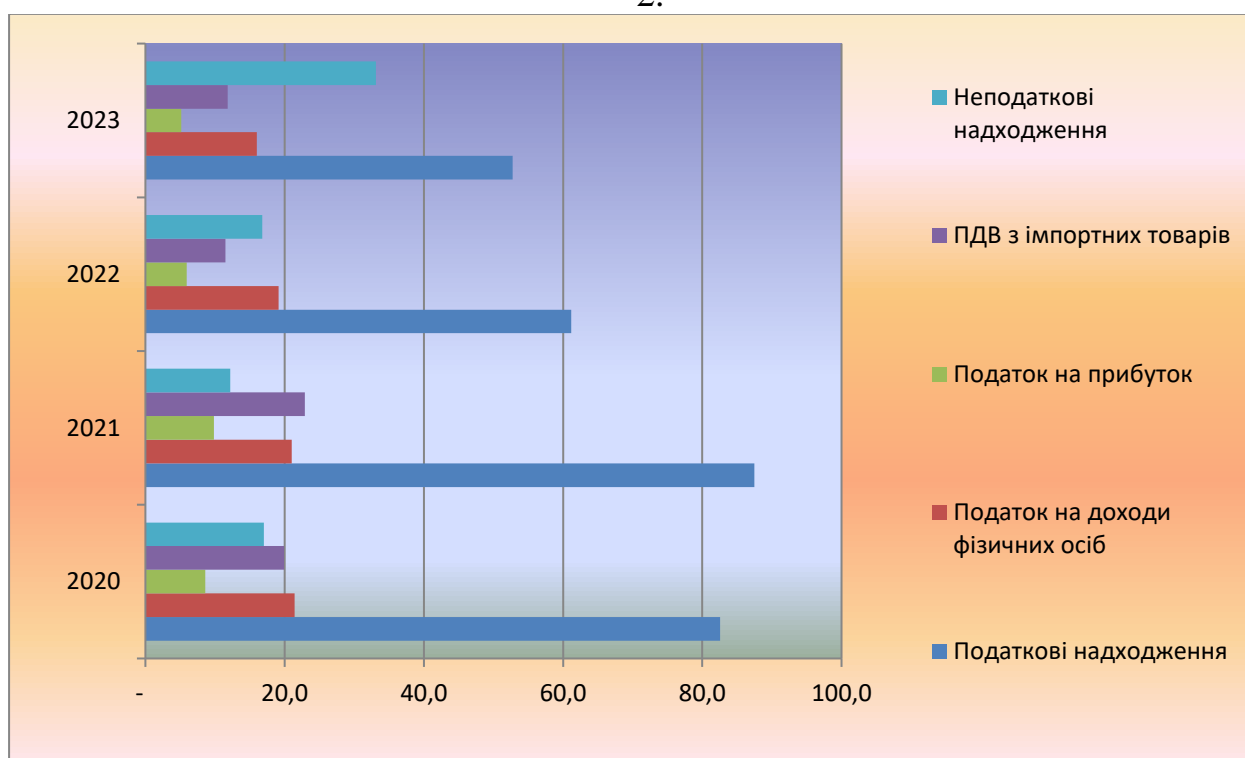

Рис. 2. Обсяг і динаміка руху податкових та неподаткових надходжень до зведеного бюджету України протягом 2020-2023 рр., %.

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [2, 3, 4, 5]

Здійснивши аналіз обсягу податкових та неподаткових надходжень до зведеного бюджету України за 2020 - 2023 роки та ознайомившись із їх рухом і динамікою зміни, можна зазначити, що в цілому податкова система функціонує доволі мало ефективно, що наглядно показано у проведеному аналізі (рис. 2).

Такий стан справ в економіці нашої

держави, а саме негативний вплив на рівень надходжень податків до бюджету, створює ситуація, що наразі склалася в Україні (розпочалася повномасштабна військова агресія, що в свою чергу призвела до надзвичайно великих руйнувань інфраструктури, зупинки та закриття бізнесу, міграції великої кількості населення України.

Також іншими чинниками зменшення надходжень стали збільшення питомої ваги податкових правопорушень, що пов'язані із тінізацією економіки та виникнення правових форм ухилення від сплати податків). Внаслідок цього, податкова система в умовах військових дій на території України, як важливий елемент формування доходів державного бюджету має дуже багато проблем і потребує не лише подальшого розгляду, а й удосконалення.

Із вищезазначеного можна констатувати, що в цій ситуації податковий контроль є необхідною умовою функціонування податкової системи. Ефективним він може бути лише тоді, коли внаслідок його проведення забезпечується прозоре адміністрування податкових відносин за мінімального розміру витрат на його здійснення. Коли податковий контроль відсутній або характеризується невисокою ефективністю, створюються

сприятливі умови для ухилення від оподаткування суб'єктам господарювання, спостерігається помітне зменшення податкових надходжень до бюджету, що може поставити під загрозу економічну безпеку держави [8].

Оцінити ефективність діяльності податкового контролю можна за допомогою показників оцінювання ефективності податкового контролю, а саме:

- кількість проведених податкових перевірок органами Державної податкової служби України;
- суми податкових платежів, що сплачені із числа донарахованих перевірки та їхня динаміка надходження.

Проведемо та проаналізуємо динаміку кількісного вираження проведених перевірок органами ДПС України за 2019-2022 рр. (рис. 3).

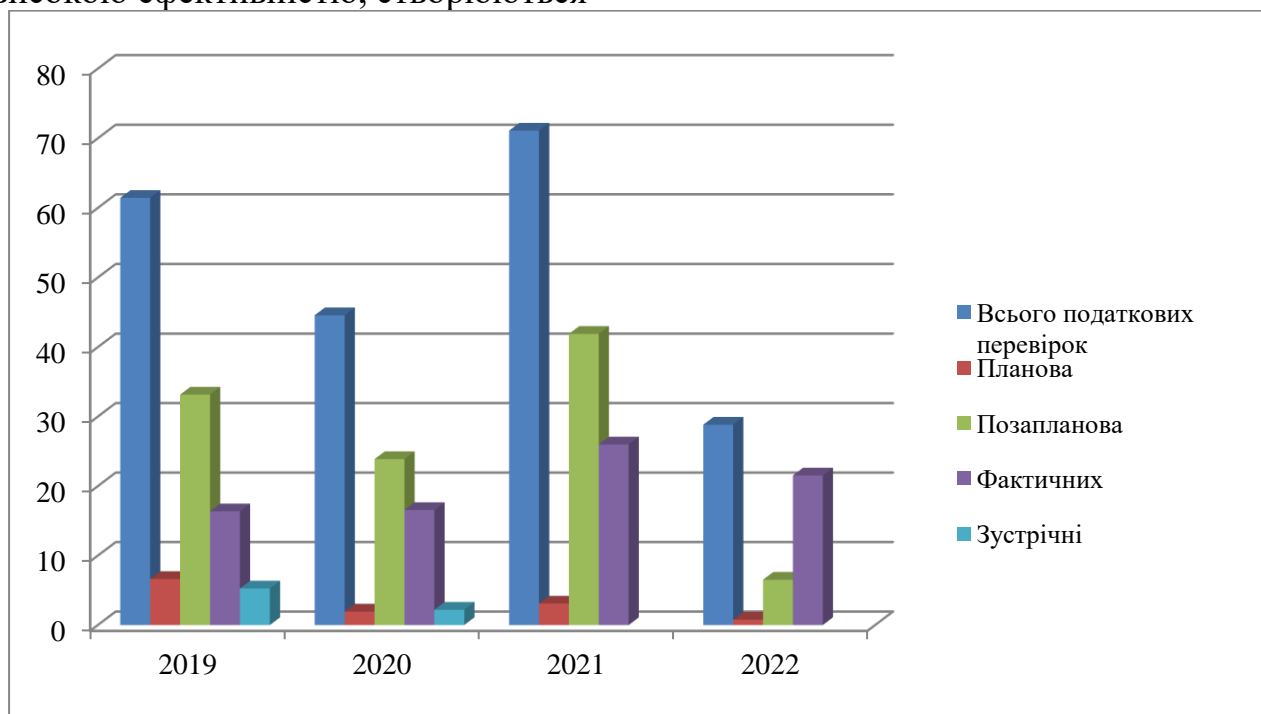

Рис. 3. Кількість проведених податкових перевірок органами Державної податкової служби України протягом 2019-2022 рр., тис.

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [9]

Аналізуючи дані рис. 3 можна зробити висновки, що у 2020 році у порівнянні з 2019 роком присутня тенденція до значного скорочення всіх видів податкових перевірок у зв'язку з введенням в дію 17 березня 2020 року Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)" від 17.03.2020 р. № 533-IX додано пп. 52-2 у підрозділ 10 розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України [10] зі змістом: "установити мораторій на проведення документальних та фактичних перевірок на період з 18 березня по 31 травня 2020 року, крім документальних позапланових перевірок з підстав, визначених підпунктом 78.1.8 пункту 78.1 статті 78 ПКУ".

За 2020 рік Державною податковою службою України було проведено (рис. 3): 23885 позапланових перевірок, що менше ніж у 2019 році на 28%; 1940 планових перевірок, що менше ніж у 2019 році на 70,7%; 16565 фактичних перевірок, що більше ніж у 2019 році на 1,2%; 5276 зустрічних перевірок, що менше ніж у 2019 році на 58,2%.

Всі ці показники формувалися в таких умовах: мораторій на перевірки; спад економічної активності в державі; проблемна епідеміологічна ситуація, яка, без сумніву, відбивалася на всі процеси життя, у тому числі, на податкову систему. В 2020 році контролюючі органи поставили перед собою такі стратегічні цілі своєї діяльності, а саме:

- здійснення переходу до діяльності ДПС у форматі єдиної юридичної особи,

що в свою чергу забезпечило виконання структурного маяка за угодою з МВФ;

- створення іміджу контролюючого органу з високим ступенем довіри в бізнесі як сервісної служби європейського зразка;

- ефективне адміністрування податкових платежів та протидія ухиленню від оподаткування шляхом впровадження міжнародних стандартів та удосконалення аналітичних інструментів.

Без партнерів, у тому числі, в середовищі бізнес-спільноти, інститутів громадянського суспільства, успіху не досягнути. Саме тому вибудовано нову систему комунікацій із зовнішнім середовищем. Так, ще на початку червня була створена Комунікаційна податкова платформа. Це – новий формат підтримки ефективного діалогу між бізнесом і Службою: оперативне звернення та вирішення проблемних питань сприяло утвердженню нового іміджу Служби. Такий формат забезпечив найкоротший шлях від точкових проблем до їх системного вирішення. Він виправдав себе, у тому числі, під час карантинних обмежень. Також ДПС надається потужна підтримка від провідних міжнародних експертів у провадженні реформ [11].

Встановлення мораторію на проведення документальних та фактичних перевірок на період з 18 березня по 31 травня 2020 року значно вплинули на баланс як кількості контрольних-перевірочних заходів (навантаження на платників податків зі сторони контролюючих органів перевірок та звірок зменшилося), так і донарахованих (у 2020 рік за усіма перевірок було донараховано 17778,4 млн. грн., а за 2019 рік ця сума складала 49843,5 млн. грн., що на 64,2% менше) узгоджених сум грошових зобов'язань (рис. 4).

Рис. 4. Динаміка результатів контроль-перевірочної роботи станом на 2019-2020 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [9]

У 2021 році Постановою Кабінету Міністрів України від 03.02.2021 р. № 89 "Про скорочення строку дії обмеження в частині дії мораторію на проведення деяких видів перевірок" частково було знято обмеження (мораторій) щодо проведення різних видів перевірок, що позитивно вплинуло на кількість контроль-перевірочних заходів, донараховані та узгоджені суми грошових зобов'язань (рис. 5).

Державною податковою службою України в 2021 році кількість проведених податкових перевірок збільшилась на 68% ніж у 2020 році. Кількість проведених позапланових перевірок 41950 порівняно з показниками минулого (23885) зросла на 76%. Щодо кількості проведених фактичних перевірок 26096, за якими по ППР термін сплати настав, порівняно з показником минулого (16565) також

зросла на 58%. Спільно зі зростанням кількості перевірок підвищилася їх результативність: якщо у 2020 році за усіма перевірки було донараховано 17778 млн. грн., то у 2021 рік майже 63456 млн. грн., тобто більше у 3,6 рази, або на 45678 млн. грн. Узгоджено 11728 млн. грн. (18,5% донарахованих сум), де фактичні перевірки – 493 млн. грн. (60,0%), планові перевірки – 6 549 млн. грн. (12,4%), позапланові перевірки – 4686 млн. грн. (47,6%). Надійшло (погашено) до бюджету 4 905 млн. грн. (рівень стягнення узгоджених донарахувань - 41,8%) (рис. 5).

У 2022 році, долаючи виклики, спричинені військовою агресією російської федерації проти України, Верховною Радою України прийнято Закон України від 12.05.2022 р. № 2260-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей

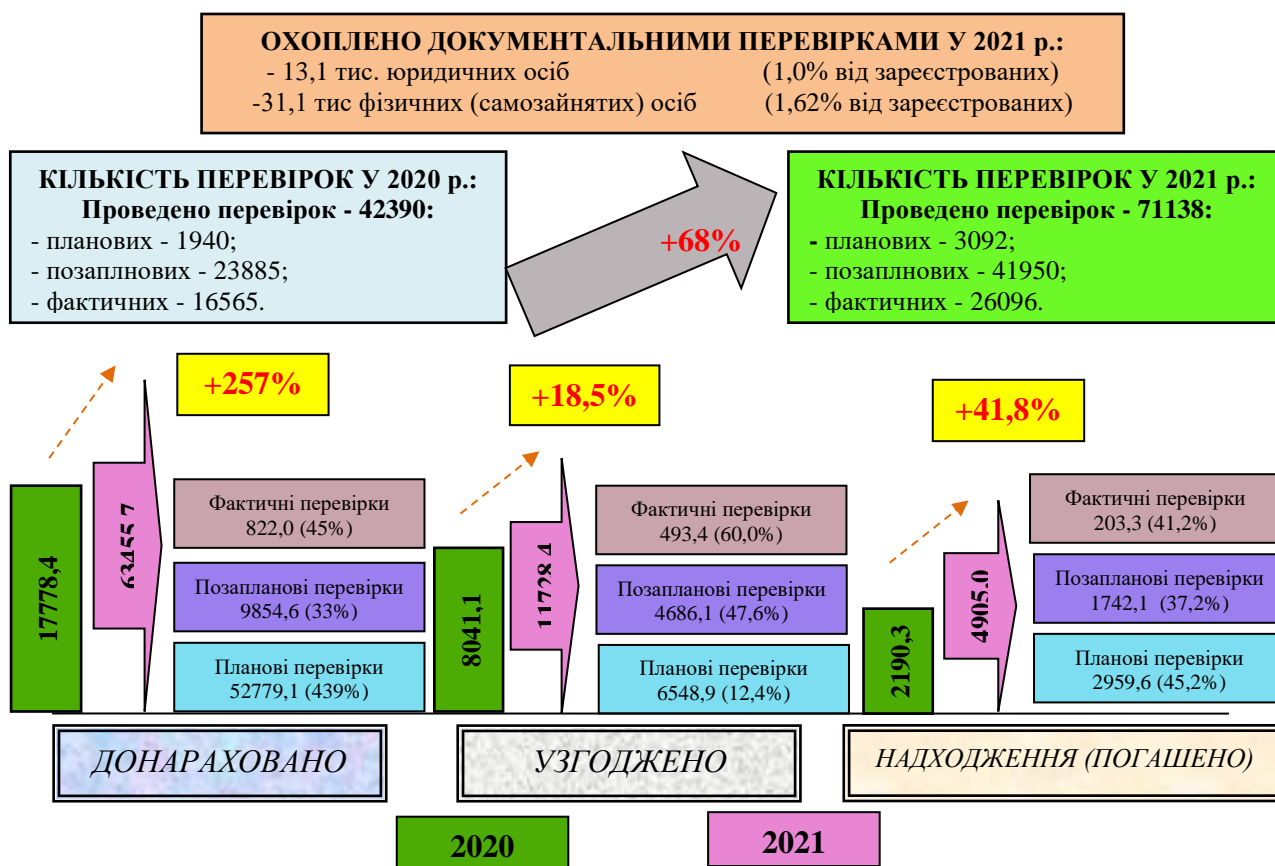

Рис. 5. Динаміка результатів контроль-перевірочної роботи станом на 2020-2021 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [9]

податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану" та внесено до ПКУ низку змін, спрямованих на підтримку платників податків в умовах дії воєнного стану (воєнний стан почав діяти згідно Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24.02.2022 р. № 64/2022, затвердженим Законом України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ):

- звільнено від відповідальності платників податків у разі неможливості виконання своїх обов'язків (перебування платника податків: на тимчасово окупованій території, на території де ведуться бойові дії, на території де можливі бойові дії);

- звільнена від оподаткування благодійна допомога, зібрана волонтерами;

- встановлено особливості застосування спрощеної системи оподаткування за ставкою 2% для третьої групи (юридичні особи). Даною системою використали 53457 юридичних осіб (кількість зареєстрованих платників єдиного податку станом на 01.01.2023 р.). Дохід таких юридичних осіб за квітень - листопад 2022 року становив 300917,0 млн. грн. (6020,0 млн. грн. задекларована сума єдиного податку за квітень-листопад 2022 р.). Юридичні особи третьої групи сплатили єдиного податку за минулий рік 9844,2 млн. грн. - це більше на 3668,8 млн. грн., тобто на 59,4 %, ніж за попередній звітний період [9];

• введено мораторій на проведення більшості податкових перевірок (Закони України: від 03.03.2022 р. № 2118-IX, від 15.03.2022 р. № 2120-IX, від 12.05.22 р. № 2260-IX, від 03.11.22 р. № 2719-IX). Проте, 8 грудня 2023 р. Законом України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок" від 09.11.2023 р. № 3453-IX мораторій на податкові перевірки

скасовано. Мораторій лишається діяти до 01.12.2024 р. для платників єдиного податку 1–2 груп, а також для платників, об'єкти оподаткування яких знаходяться на тимчасово окупованій території;

За 2022 рік Державною податковою службою України було проведено: 785 планових перевірок, що менше ніж у 2021 році на 74,6%; 41950 позапланових перевірок, що менше ніж у 2021 році на 84,4%; 26096 фактичних перевірок, що менше ніж у 2021 році на 17,4% (рис. 6).

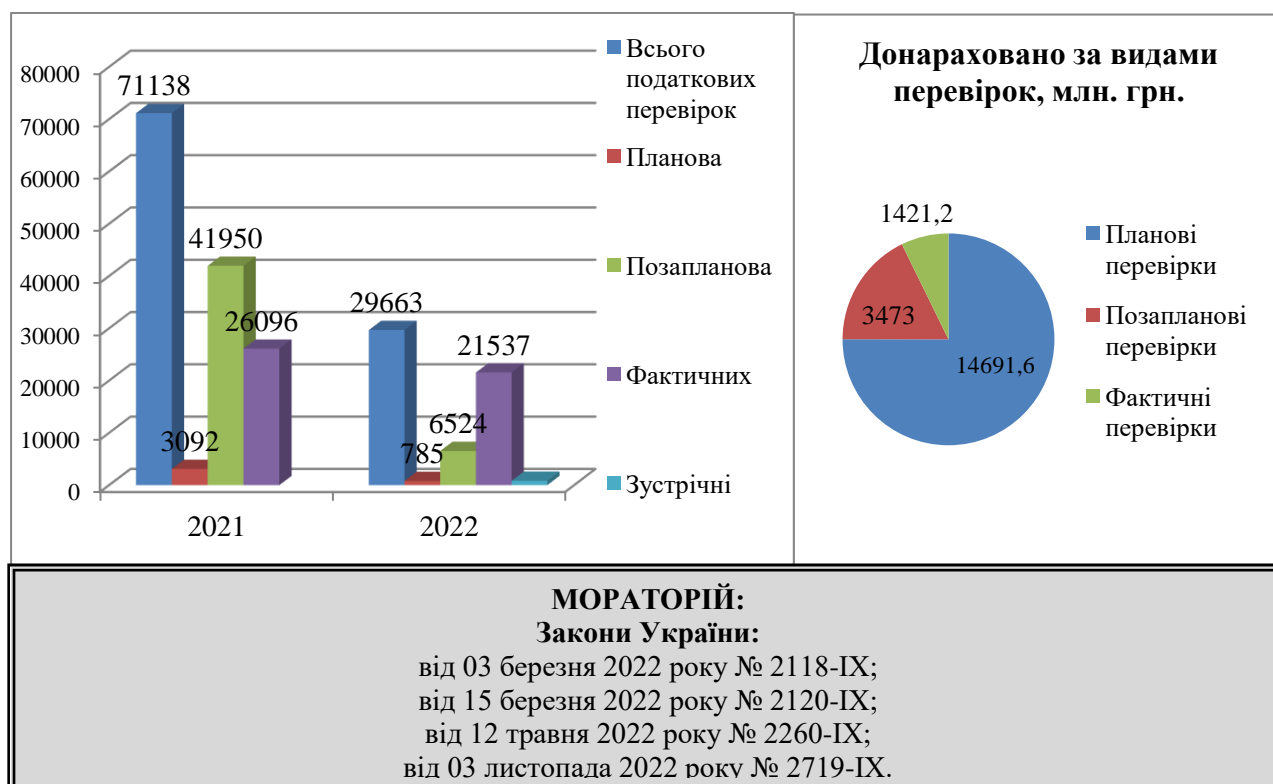

Рис. 6. Динаміка результатів контроль-перевірочної роботи станом на 2021-2022 рр.

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [9]

Незважаючи на негативні наслідки військових дій для економіки України, надскладні умови для праці та життя людей, неможливість вести бізнес у деяких регіонах, втрату робочих місць більшість платників податків, які продовжували здійснювати господарську діяльність, проявили себе патріотами України та спрямували зусилля на сплату податки для

наповнення бюджету для підтримки економіки та ЗСУ.

В умовах стрімкого розвитку новітніх технологій та комунікацій, одним із основних пріоритетів роботи контролюючих органів є цифровізація послуг та сервісів. Для підвищення стимулювання розвитку цифровізація послуг і сервісів та модернізації податкової системи в Україні [12]:

- запроваджено спеціальний режим оподаткування резидентів Дія.City (станом на 01.01.2023 р. зареєстровано 415 резидентів);

- оцифровано 100% реєстрів контролюючих органів, форм та форматів документів звітності, сервісних запитів тощо;

- удосконалено програмне забезпечення ІТС "Єдине вікно подання електронної звітності" в частині розмежування доступу користувачів, а також програмного забезпечення ІТС "Податковий блок" у частині підсистеми "Податковий аудит";

- введено в експлуатацію ІТС "Міжнародний автоматичний обмін інформацією" (CRS);

- покращено умови роботи Е-кабінета (у багатьох європейських країнах успішно реалізується концепція "Єдине вікно - Єдина податкова звітність – Єдина інтегрована система розрахунків"). Станом на сьогодні діяльністю Е-кабінета скористалися 4 млн. користувачів. На 7,3 тис. збільшилась аудиторія електронного сервісу InfoTAX (56,7 тис. користувачів). На сьогоднішній день активно використовуються інформаційно-комунікаційні технології (в 2022 році офіційний сайт ДПС (відвідали 434 тис. користувачів), Telegram-канал (53,2 тис. користувачів), Facebook-сторінка ДПС (113 тис. користувачів);

- дотримання ефективної взаємодії між суб'єктами податкового контролю та іншими державними контролюючими інституціями, формування спільних баз

даних та процедур обміну інформацією, забезпечення стабільності форм та механізмів податкової звітності [13]. Сформовано інформацію для Міністерства фінансів України, Державної служби фінансового моніторингу України, Пенсійного фонду України та фондів загальнообов'язкового державного страхування;

- здійснено заходи щодо створення п'яти комплексних систем захисту інформації (КСЗІ) з метою забезпечення антивірусного захисту та кіберзахисту інформації в ІТС ДПС та її територіальних органах;

- приєдналася до Багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки (MCAA CRS).

Висновки. Отже, враховуючи результати проведеного дослідження можна зробити висновок, що податковий контроль є важливим напрямом державного фінансового контролю.

Удосконалення методів податкового контролю має відповідати стратегічним завданням розвитку податкової політики та економіки країни в цілому. Ключовим пріоритетом податкового контролю в підсумку повинно стати створення відносин з платниками податків, побудованих на взаємній довірі і співпраці. Кінцевою метою є перехід до добровільного дотримання платниками податків своїх податкових зобов'язань без використання контролюючими органами методів примусу і контролю [13].

Список використаної літератури

1. Bondaruk, T., Medynska, T., Nikonenko, U., Melnychuk, I., Loboda, N. (2023). Fiscal policy as a guarantee of sustainable development under military conditions. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, Vol. 18, No. 4, pp. 1097-1102. doi: <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180412>
2. Бюджетна декларація 2022-2024 рр. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files.pdf>
3. Доходи державного бюджету. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income>
4. Доходи зведеного бюджету. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income>
5. Державна казначейська служба України. Звітність про виконання бюджетів. URL: https://data.gov.ua/dataset/zvit_kazna
6. Федосов В. М. Бюджетна система: підручник. Тернопіль : Екон. думка, 2012. 871 с.
7. Лобода Н. О., Чабанюк О. М., Сподарик Т. І. Фіскальне навантаження у національній економіці: динамічний аспект. Науковий журнал "БІЗНЕС ІНФОРМ". Харків. 2021. № 2. С. 292-299. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-292-299>.
8. Власов А., Понамарчук О. Сутність та функції податкового контролю. Юридичний вісник. 2011. № 2. С. 107-113.
9. Звіти про виконання плану роботи Державної податкової служби України за 2016-2024 роки. URL: <https://tax.gov.ua/>
10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print#n8737>
11. Публічний звіт ДПС за 2020-2023 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу. URL: <https://tax.gov.ua/>
12. Лобода Н. О., Чабанюк О. М., Мельник Л. І. Digital-технології як концептуальна парадигма модернізації системи оподаткування. Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасна парадигма в умовах сталого розвитку: VI Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 20-й річниці створення кафедри аудиту. К. : КНЕУ, 2020. С. 427-429.
13. Лобода Н. О., Чабанюк О. М., Сенишин Б. Б. Податковий контроль у структурі фіскальної політики (функціональний аспект). Науковий журнал "БІЗНЕС ІНФОРМ". Харків, 2021. № 3. С. 148-155. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-3-148-155>

JEL Classification H21, H26, E63, M4

TAX CONTROL UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE (DYNAMICS OF STATE FINANCIAL SECURITY)

LOBODA Nataliia

PhD in Economy, Associate Professor

Associate Professor of Department of accounting, analysis and control

Lviv National University after I. Franko, Lviv, Ukraine

ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0003-3522-8139>

PETRYSHYN Lyudmyla

Doctor of Sciences in Economics, Associate Professor

Professor of Department of Accounting, Analysis and Control,

Lviv National University after I. Franko, Lviv, Ukraine

ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0002-1871-2837>

Abstract. *The chosen topic of this scientific article involves highlighting the essence of tax control in Ukraine, analyzing the theoretical and methodological aspects of its development. In order to evaluate the effective activity of tax control, which is an effective tool in the formation of the revenue part of the state budget, the analysis of the volume and dynamics of tax revenues to the state budget of Ukraine was studied and the dynamics of the results of the control and audit work of the State Tax Service of Ukraine were analyzed. The main problems of tax control in Ukraine are outlined. Ways of improvement are proposed taking into account the requirements of today.*

Keywords: *tax control, taxes, budget, tax revenue, taxation system, tax audit, communication tax platform, State Tax Service of Ukraine, moratorium, E-cabinet, Single window for submission of electronic reporting.*

In the current difficult economic situation in Ukraine, namely the full-scale military aggression of the Russian Federation, has led to significant economic and financial losses. As a result of the war, Ukraine faced many problems: destruction of infrastructure, shelling, occupation, shutdown of enterprises, migration, logistical failures, humanitarian crises, closure of businesses, and many of these problems affect both the entire country and its individual territories. All this negatively affects the sustainable development of the country's regions. In such unstable market

conditions, the control bodies of our state faced a serious problem - strengthening control over the correctness, periodicity and full payment of taxes and other mandatory payments. At this stage of the development of Ukraine's domestic financial policy, considerable attention was paid to the issue of the effectiveness of tax control. This is explained by the fact that the tax revenue they provide is the only one of the main income items of the Ukrainian budget and seriously affects not only the economy of our country, but also the general security of the country. In this

regard, the implementation of an effective state tax policy, namely the creation of effective mechanisms for tax control of subjects of tax relations (enterprises and citizens (individuals)), will contribute to the systematic replenishment of cash funds of the state budget system.

Despite the negative consequences of military actions for the economy of Ukraine, extremely difficult conditions for people's work and life, the impossibility of doing business in some regions, the loss of jobs, the majority of taxpayers who continued to carry out economic activities showed themselves to be patriots of Ukraine and directed their efforts to pay

taxes to fill budget to support the economy and the Armed Forces.

Therefore, tax control is an important area of state financial control. The improvement of tax control methods should correspond to the strategic tasks of the development of tax policy and the country's economy as a whole. In the end, the key priority of tax control should be the creation of relations with taxpayers, built on mutual trust and cooperation. The final goal is the transition to voluntary compliance by taxpayers with their tax obligations without the use of coercion and control methods by the controlling authorities.

References

1. Bondaruk, T., Medynska, T., Nikonenko, U., Melnychuk, I., Loboda, N. (2023). Fiscal policy as a guarantee of sustainable development under military conditions [Fiscal policy as a guarantee of sustainable development under military conditions. *International Journal of Sustainable Development and Planning*]. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 4, 1097-1102 doi: <https://doi.org/10.18280/ijmdp.180412> [In Ukrainian].
2. Biudzhetna deklaratsiia 2022-2024 rr. [Budget declaration for 2022-2024]. Retrieved from: <https://www.mof.gov.ua/storage/files.pdf> [In Ukrainian].
3. Dokhody derzhavnoho biudzhetu. [Revenues of the state budget]. Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income> [In Ukrainian].
4. Dokhody zvedenoho biudzhetu. [Consolidated budget revenues]. Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income> [In Ukrainian].
5. Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy. Zvitnist pro vykonannia biudzhetiv. [State Treasury Service of Ukraine. Reporting on the implementation of budgets.]. Retrieved from: https://data.gov.ua/dataset/zvit_kazna [In Ukrainian].
6. Fedosov, V.M. (2012). Biudzhetna systema [Budget system]. Ternopil : Ekon. dumka [In Ukrainian].
7. Loboda, N. O., Chabaniuk, O. M., Spodaryk, T. I. (2021). Fiskalne navantazhennia u natsionalnii ekonomitsi: dynamichni aspekt [Fiscal burden in the national economy: dynamic aspect]. *Naukovyi zhurnal "BIZNES INFORM"*. 2. 292-299 doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-292-299> [In Ukrainian].
8. Vlasov, A., Ponamarchuk, O. (2011). Sutnist ta funktsii podatkovoho kontroliu [The essence and functions of tax control]. *Yurydychnyi visnyk*, 2, 107-113 [In Ukrainian].
9. Zvity pro vykonannia planu roboty Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy za 2016-2024 roky. [Reports on the implementation of the work plan of the State Tax Service of Ukraine for 2016-2024] Retrieved from: <https://tax.gov.ua/> [In Ukrainian].

10. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI (zi zminamy i dopovnenniamy). [Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2755-VI (with amendments and additions)] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print#n8737> [In Ukrainian].

11. Publichnyi zvit DPS za 2020-2023 rr. [Public report of DPS for 2020-2023.]. Retrieved from: <https://tax.gov.ua/> [In Ukrainian].

12. Loboda, N. O., Chabaniuk, O. M., Melnyk, L. I. (2020). Digital-tekhnologii yak kontseptualna paradyhma modernizatsii systemy opodatkuvannia. [Digital technologies as a conceptual paradigm for the modernization of the taxation system]. *Oblik, analiz, audyt ta opodatkuvannia: suchasna paradyhma v umovakh staloho rozvytku: VI Mizhnarodnii naukovo-praktychnii konferentsii, prysviachenii 20-y richnytsi stvorennia kafedry audytu.* (pp. 427-429). K. : KNEU [In Ukrainian].

13. Loboda, N. O., Chabaniuk, O. M., Senyshyn, B. B. (2021). Podatkovyi kontrol u strukturi fiskalnoi polityky (funktsionalnyi aspekt). [Tax control in the structure of fiscal policy (functional aspect)]. *Naukovyi zhurnal "BIZNES INFORM"*, 3, 148-155 doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-3-148-155> [In Ukrainian].

УДК 351:316.7

ЦІННОСТІ СУСПІЛЬСТВА ЯК ІНДИКАТОР ЗМІН СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

ГЕРАСИМЕНКО Олена Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного адміністрування та управління бізнесом
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0001-9089-2572

НАГОРНЮК Оксана Петрівна

доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та публічного управління
Львівського національного університету імені Івана Франка

Анотація. Розглянуто цінності суспільства як індикатор змін стратегії розвитку держави. Наведено основні функції та класифікацію цінностей. Для того, щоб краще зрозуміти, які ж суспільні цінності є пріоритетними на сучасному етапі розвитку суспільства та держави, варто розглянути стратегічні цілі відповідно до «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року». Основна мета Стратегії полягає у впровадженні в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Стратегія розвитку держави повинна максимально враховувати потреби та цінності суспільства для ефективного функціонування держави. Інститут державної влади, представлений в сучасних умовах в тій або іншій формі державного політичного режиму, повинен запобігати конфлікту в суспільстві, а також забезпечувати раціональний та справедливий розподіл дефіцитних благ.

Ключові слова: держава, стратегія розвитку, цінності, суспільство, класифікація цінностей.

Постановка проблеми. Аналіз цінностей суспільства має вагоме значення для вибору моделі державного управління, дозволяє проводити ефективну державну політику та сприяє розвитку відносин між бізнес-структурами та органами державної влади. Для держави, яка прагне розвиватися у заданому руслі, завдання пошуку нової системи орієнтирів є надзвичайно складним.

З метою визначення оптимальної стратегії розвитку держави доцільно

визначати та враховувати наявні на поточний момент цінності суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Відповідно до тверджень політичної науки, цінності слугують основою найважливіших напрямків політичної діяльності, таких як: ідеологія, політична культура та політична система. До того ж, система цінностей суспільства створює універсальні політичні «правила гри» та специфічні норми, які регулюють релігійну, культурну, економічну, а

також інші сфери життєдіяльності.

Щодо визначення сутності поняття «цінність» в науковій літературі існує безліч підходів, які трактують дану категорію по-різному. Відповідно до суб'єктивістського підходу цінності розглядають як виключно продукт розумової діяльності людини, який підлягає оцінці. Об'єктивний підхід, своєю чергою, трактує цінність як відокремлену від нашого суб'єктивного сприйняття реальність, а також як якісну ознаку, характеристику різних об'єктів буття. Релятивістський підхід, натомість, поєднує два попередні підходи, розглядаючи при цьому цінність як діалектичну пару, де цінність водночас є об'єктивною реальністю та піддається чуттєво-емоційному оцінюванню [1, с. 78].

Якщо ж розглянути більш детально природу походження цінностей, то можна стверджувати, що дане поняття пов'язане з такими категоріями, як інтерес, потреба, інстинкт. Зокрема, А. Хайек у своїй гіпотезі зазначає, що основоположні цінності виникають між інстинктом та розумом [2, с. 542].

В цілому, всю різноманітність цінностей можливо розділити на два типи – суб'єктивні та предметні, які являють собою взаємодоповнюючі протилежності [3].

До першого типу цінностей, на думку О. О. Бандурки, відносяться «предмети людської діяльності, суспільні відносини та включені до їхнього кола природні явища як об'єкти ціннісного відношення». До другого – «установки й оцінки, імперативи та заборони, цілі та проекти, виражені у формі нормативних уявлень; іншими словами, це способи і критерії, що слугують основою самої процедури оцінювання відповідних об'єктів» [3, с. 45].

Важливим також є поділ цінностей на

базові, первинні та інструментальні. Зокрема, до первинних відносять життєві ресурси як матеріально-фізичні блага [4]. До базових цінностей належить невелика частина найцінніших для конкретної спільноти цілей стратегічного суспільного розвитку, які становлять ядро ціннісної системи суспільства. Відповідно до цих цінностей, зазвичай, і називаються різні суспільства: ісламське, християнсько-демократичне, комуністичне, ліберально-демократичне, патерналістичне тощо [5, с. 127]. В свою чергу, інструментальними є цінності (традиції, правові норми), які значно полегшують процес отримання первинних матеріальних цінностей [4, с. 123].

Необхідно зазначити, що історична еволюція суспільства зумовила перетворення влади та держави, окрім того, забезпечила реалізацію наступного логічного ланцюжка витоків виникнення влади на біологічному рівні: «інстинкт – потреба – інтерес – ресурс життєдіяльності – цінність – влада – держава». Ключовим елементом даного ланцюжка виступає категорія цінності, що за допомогою системи цінностей суспільства певним чином впливає на формування та розвиток усіх структурних елементів і підсистем держави.

У всіх суспільствах протягом різних історичних періодів доступ людства до різних ресурсів визначав не тільки склад основної ресурсної бази споживання, але й різний набір найцінніших інтересів та потреб людини, що й зумовило формування для різних спільнот різних систем цінностей. Підтвердження даної тези можна знайти у В. Крауса, Ч. Морріса, Р. Перрі, М. Шелера, В. Тугаринова, А. Здравомислова.

Іншими словами, можна сказати, що будь-яка спільнота ставила для себе спільні цілі для здобуття певного ресурсу життєдіяльності, що має для неї найвищу цінність. Відтак соціально-політичне ціледосягнення залежало від ресурсної бази і було пов'язаним зі здобуттям, розподілом та споживанням ресурсів.

Мета статті. Головною метою цього дослідження є розгляд цінностей суспільства як індикатора змін стратегії розвитку держави.

Виклад основних результатів. В сучасному світі кожен індивід в залежності від виховання, оточення, особливостей характеру, умов життя та інших факторів впливу формує окремий набір потреб та цінностей, задоволення яких є метою його життя. Безперечно значну частину цінностей формує, а в подальшому і контролює суспільство, однак все ж залишається частина потреб та цінностей, яку ніколи не буде формувати та контролювати оточення.

Окрім того, існує деяка частина цінностей суспільства, яку намагається регулювати державна влада. Звідси й впливають різні типи політичних режимів. Наприклад, при тоталітарному політичному режимі держава прагне контролювати обсяг людських потреб, зіставляючи його з повним об'ємом сфери природних прав людини. Якщо державне втручання сягає межі сфери суспільного контролю – відтворюється авторитарний режим. І, навпаки, якщо держава обмежує рівень втручання до мінімально необхідних потреб та цінностей – встановлюється ліберально-демократичний політичний режим.

Держава як політичний інститут у своїх витоках має ціннісні чинники, що впливають не тільки на формування самого державного інституту, але й на його структурно-функціональну

побудову, тип політичного режиму, особливості владних відносин тощо.

Якщо так склалося історично, що під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища члени суспільства віддають перевагу цінностям, пов'язаним з владою, а не цінностям ліберального характеру, така авторитарна держава буде надзвичайно стійкою і непорушною. Але як тільки змінюється баланс цінностей суспільства, зазнає трансформації пріоритизація цілей, мислення стає все більше спрямованим на користь свободи, то такий розвиток подій може зруйнувати навіть найбільш могутню імперію світу.

Не випадково, наголошує В. Козаков, «стратегічною метою будь-якого політичного режиму є прагнення сформувати систему базисних цінностей і орієнтувати на них більшу частину суспільства. Якщо цінності політичного режиму стають мотивами діяльності – людина буде шукати й обов'язково знайде засоби (в тому числі управлінські) їх втілення. Якщо ж цінності, що декларуються в суспільстві, суперечать цінностям-мотивам, вони будуть лише інструментом для досягнення іншої, можливо, діаметрально протилежної мети» [6, с. 120].

Цінності виконують важливі функції в суспільстві. Значимість цих функцій надзвичайно важко переоцінити, як для людини, так і для держави в цілому. Основні функціями цінностей є [7, с. 201]:

- сенсоутворююча функція – цінності додають змістову значущість предметам та явищам навколишнього світу, формують зміст держави і державного управління;

- критеріальна функція, за якої цінності виступають у вигляді певного

критерію. Їх головне призначення в тому, що під їх впливом відбувається оцінка людьми навколишнього світу і самих себе, але не менш важливим є те, що цінності формують критерії визначення політики держави;

- орієнтаційна функція – цінності налаштовують людей, спрямовують їх поведінку, забезпечують орієнтацію людей у державному управлінні;

- соціалізаторська функція – цінності мають вплив на групи суспільства, розвиток особистості, визначають соціалізацію, а також формування громадянської позиції людини;

- функція оцінювання – цінності є своєрідною системою оцінювання, допомагають оцінювати явища політичного, суспільного життя, управлінські рішення і дії;

- контролююча функція, відповідно до якої цінності виступають засобом м'якого контролю за діяльністю людей, а також забезпечують контроль як державної влади, так і її інститутів;

- функція зразка – цінності є деякими зразками, точками відліку, від яких вимірюється значущість суцього для людини, цінності формують зразки моделей роботи місцевого самоврядування та органів державної влади;

- функція цілепокладання – цінності активізують цілі та формують їх зміст, розгортають цілі діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, а також цілі діяльності громадян;

- регулятивна функція – цінності регулюють життєдіяльність людей та суспільства, відносини між громадянами і органами державної влади та місцевого самоврядування;

- комунікативна функція – цінності є засобом та предметом

комунікацій, забезпечують взаємодію та обмін учасників комунікаційних процесів з питань вирішення різноманітних проблем громадян;

- інтеграційна функція – цінності об'єднують людей в їх діяльності, забезпечують єдність громадян в складі громадських організацій, політичних партій, територіальних громад та держави;

- конфліктна функція – коли цінності різко розрізняються, вони можуть бути причиною конфліктів всередині груп та між групами;

- прогностична функція – цінності дозволяють групі чи індивіду передбачати наслідки власних дій.

Що ж стосується класифікації цінностей, то розрізняють їх за різними критеріями: за об'єктивними характеристиками процесів і явищ (матеріальні і духовні), за суб'єктом (цінності суспільства, групи, індивіда), за типом відносин (моральні, правові, економічні, політичні, релігійні) і т.д. [7]. Однак, для того, щоб краще зрозуміти, які ж суспільні цінності є пріоритетними на сучасному етапі розвитку суспільства та держави, варто розглянути стратегічні цілі відповідно до «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року».

Згідно з визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) стратегія сталого розвитку являє собою скоординований набір процесів дискусій, навчання, аналізу, планування та інвестицій, які формуються участю та постійним вдосконаленням й інтегрують соціальні, економічні та екологічні цілі суспільства, при можливості шукаючи компроміси [8, с. 215].

Основою для розробки Стратегії стали глобальні Цілі сталого розвитку

на період до 2030 р., Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» та Оновлена стратегія сталого розвитку ЄС. Стратегія, окрім цього, ґрунтується на аналізі прогалин політики та SWOT-аналізі, законодавчих актів, а також програм і планів у восьми сферах діяльності: соціальна політика, економіка, природокористування та охорона довкілля, енергетика, сільське господарство, транспорт, регіональний і місцевий розвиток, наука та освіта. Всі сфери тісно переплітаються з основними цінностями суспільства та держави.

Основна мета Стратегії полягає у впровадженні в Україні європейських стандартів життя і вихід України на провідні позиції у світі.

Для цього поступальний розвиток здійснюватиметься за такими напрямками [9]:

- вектор розвитку - це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього, в першу чергу, необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності. а також прозору податкову систему;

- вектор безпеки - це забезпечення гарантій безпеки бізнесу, держави та громадян, захищеності приватної власності та інвестицій. Україна має стати державою, що здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні. Визначальною основою безпеки має стати забезпечення чесного і неупередженого

правосуддя, забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції та невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях. Особливу увагу потрібно приділити безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів;

- вектор відповідальності - це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від кольору шкіри, раси, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, статі, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, матиме доступ до системи охорони здоров'я, високоякісної освіти та інших послуг в державному та приватному секторах. Територіальні громади самостійно вирішуватимуть питання власного добробуту та нести відповідальність за розвиток усієї країни;

- вектор гордості - це забезпечення толерантності і взаємоповаги в суспільстві, гордості за власну державу, її культуру, історію, науку, спорт.

Україна має зайняти гідне місце серед провідних держав світу, створити належні умови життя і праці для виховання власних талантів та залучення найкращих спеціалістів світу в різні галузі.

Стратегія розвитку держави повинна максимально враховувати потреби та цінності суспільства для ефективного функціонування держави. Окрім того, в сучасний період розвитку не менш важливим фактором є співпраця органів державної влади з бізнес-структурами в напрямку створення та забезпечення

спільних цінностей суспільства.

Що ж стосується інструментів

реалізації даної стратегії, то їх можна

розглянути в табл. 1.

Таблиця 1

Інструменти реалізації стратегії сталого розвитку

Інструменти	Визначення
Нормативно-правові	Зміцнення нормативно-правової бази
Фінансові інструменти	Узгодження цілей і завдань з національним бюджетним процесом
Економічні інструменти	Формування прозорих механізмів залучення міжнародної фінансової допомоги для вирішення системних питань розвитку
Інформаційно-комунікаційні інструменти	Послідовне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій із забезпеченням їх загальнодоступності, інтеграції у традиційні сектори економіки та суспільного життя, інформатизації діяльності органів влади та самоврядування й формуванням засад електронного врядування для сталого розвитку
Освітні та просвітницькі інструменти	Залучення вищих навчальних закладів та інститутів НАН України, інших науково-дослідних та інформаційно-аналітичних центрів до вивчення та обґрунтування шляхів розв'язання регіональних соціальних, екологічних та економічних проблем.
Дослідження та розробки	Надання пріоритетності розробленню та впровадженню екологічно безпечних технологій, зниженню енергоємності систем життєзабезпечення, впровадженню на цій основі засад сталого розвитку традиційних галузей національної економіки, підвищення ефективності енергетичного сектору

Джерело: складено автором на базі [10]

Відповідно до глобальних цілей сталого розвитку Уряд України у своїй доповіді представив цілі сталого розвитку для України з урахуванням специфіки національного розвитку та зі спрямуванням на основні цінності суспільства [11]:

- сприяння інклюзивному збалансованому низьковуглецевому економічному зростанню та життєстійкій інфраструктурі;

- забезпечення сталого регіонального і галузевого розвитку;

- скорочення нерівності та подолання бідності;

- забезпечення охорони громадського здоров'я, якісної освіти та благополуччя в безпечних і життєстійких населених пунктах;

- забезпечення переходу до моделей збалансованого виробництва і

споживання, збалансованого управління природними ресурсами та зміцнення заходів реагування на процеси зміни клімату;

- збереження наземних і морських екосистем й сприяння збалансованому використанню їх ресурсів;

- забезпечення безпеки і доступу до правосуддя, створення підзвітних та інклюзивних інституцій.

Україна вже тривалий час активно підтримує впровадження Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року – міжнародного документу, прийнятого у 2015 році з метою подолання бідності, захисту планети та забезпечення миру та процвітання для всіх людей вже до кінця поточного десятиліття. У 2019 році Президент України Володимир Зеленський ухвалив Указ про інтеграцію 17 Цілей

сталого розвитку (ЦСР) у державну політику, як основу для досягнення сталого соціального та економічного розвитку для всіх українців за принципом «ніхто не залишиться без уваги» [12].

На даний час, коли триває обговорення щодо відновлення країни та економіки, ЦСР використовуються як орієнтир задля забезпечення якнайефективнішої відбудови України.

До початку запровадження воєнного стану Україна стабільно просувалась у досягненні 15 із 17 Цілей сталого розвитку, і до того ж найбільший успіх досягла у скороченні бідності. Однак позитивні тенденції швидко змінюються: попередні прогнози свідчать про те, що до 90 % населення України може зіткнутися з бідністю чи бути вразливими до бідності, якщо воєнний стан триватиме ще не один рік.

Висновки. Проаналізувавши вищеподану інформацію, можна стверджувати, що кожна ціль відповідно до «Стратегії сталого розвитку» тісно пов'язана з цінностями суспільства, а також держави та бізнесу.

З вищезазначеного випливає ключова ідея сталого розвитку - пошук такого співвідношення між соціально-економічним розвитком і природокористуванням, яке б могло забезпечити найбільш ефективно використання природних ресурсів, сприяло б підтримці екологічної безпеки суспільства, а також гарантувало б необхідну якість життя та добробуту населення, що в результаті дасть можливість забезпечити збереження цінностей суспільства на належному рівні.

Таким чином, історія формування, встановлення та розвитку цінностей наштовхує на думку про те, що ціннісна система суспільства формується з необхідності задоволення індивідуальних людських потреб завжди дефіцитними ресурсами життєдіяльності.

В свою чергу інститут державної влади, представлений в сучасних умовах в тій або іншій формі державного політичного режиму, повинен запобігати конфлікту в суспільстві, а також забезпечувати раціональний та справедливий розподіл дефіцитних благ.

Список використаної літератури

1. Радченко О. В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення : монографія. Х. : ХРІ НАДУ «Магістр», 2011. 380 с.
2. Андрущенко В., Вусатюк О. Філософський словник. Київ, 2010. 1056 с.
3. Бандурка О. Єдність цінностей та істини у праві : дис.... д-ра філос. наук. Київ, 2014. 403 с.
4. Ейдман І. Прорив в майбутнє. Соціологія інтернет-революції. Об'єднане гуманітарне видавництво, 2015. 255 с.
5. Гавриленко І. М., Мельник П. В., Недюха М. П. Соціальний розвиток. Академія державної податкової служби України. Ірпінь, 2013. 484 с.
6. Козаков В. Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні: монографія. Київ, 2012. 284 с.
7. Дашутін Г.П., Михальченко М.І. Український експеримент на терезах гуманізму. Київ: Парлам. вид-во, 2011. 335 с.

8. Данилишин Б.М. Розроблення національних стратегій сталого розвитку: корисний досвід для України. Механізм регулювання економіки. 2008. С. 214–218.
9. Про Стратегію сталого розвитку «Україна 2020» : Закон України від 12 січ. 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
10. Стратегія Сталого Розвитку України до 2030 року. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/Sustainable-Dev-Strategy-for-Ukraine-by-2030.html>
11. Цілі сталого розвитку в Україні. ООН в Україні. URL: <http://un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia>
12. Цілі сталого розвитку – невід’ємна частина Плану відновлення України. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/tsili-staloho-rozvytku-nevidyemna-chasty-na-planu-vidnovlennya-ukrayiny>

JEL Classification H79

THE VALUES OF SOCIETY AS AN INDICATOR OF CHANGES IN THE STRATEGY OF DEVELOPMENT OF THE STATE

HERASYMENKO Olena*PhD, Associate Professor,**Associate Professor of the Department of Public Administration and Business Management, Ivan Franko National University of Lviv**ORCID ID: 0000-0001-9089-2572***NAHORNYUK Oksana***PhD in Economics, Associate Professor**Associate Professor of the Department of Economics and Public Administration Ivan Franko National University of Lviv*

Abstract. *The values of society are considered as an indicator of changes in the strategy of development of the State. The main functions and classification of values are provided. To better understand what social values are a priority at the present stage of development of society and the state, it is worth considering strategic goals by the “Strategy for Sustainable Development of Ukraine until 2030”. The main goal of the Strategy is to introduce European living standards in Ukraine and make Ukraine a leader in the world. The development strategy of the state should take into account the needs and values of society as much as possible for the effective functioning of the state. The institution of state power, represented in modern conditions in one form or another of the state political regime, should prevent conflict in society, as well as ensure the rational and fair distribution of scarce goods.*

Key words: *state, development strategy, values, society, classification of values.*

Analysis of the values of society is important for choosing a model of public administration, allows for effective public policy, and promotes the development of relations between business structures and public authorities. To determine the optimal strategy for the development of the state, it is advisable to determine the values of society available at the moment.

The purpose of this study is to consider the values of society as an indicator of changes in the strategy of development of

the State.

In the modern world, each person forms a separate set of needs and values, the satisfaction of which is the goal of their life. The state as a political institution in its origins has value factors that affect not only the formation of the state institution itself but also its structural and functional structure, the type of political regime, the peculiarities of power relations, etc. The main functions of values are the function of evaluation, pattern, and goal-setting, as

well as meaning-forming, criterion, orientation, socializing, controlling, regulatory, communicative, integrative, conflict, and prognostic functions.

To better understand what social values are a priority at the present stage of development of society and the state, it is worth considering strategic goals by the “Strategy for Sustainable Development of Ukraine until 2030”. The main goal of the Strategy is to introduce European living standards in Ukraine and make Ukraine a leader in the world. To do this, progressive development will be carried out in the following areas: the vector of development, security, and responsibility.

The development strategy of the state should take into account the needs and values of society as much as possible for the effective functioning of the state. In the modern period of development, an equally

important factor is the cooperation of public authorities with business structures in the direction of creating and ensuring common values of society.

The key idea of sustainable development is to find such a relationship between nature management and socioeconomic development, which would ensure the efficient use of natural resources, support the environmental safety of society, and guarantee the necessary quality of life and well-being of the population, which as a result would make it possible to ensure the preservation of the values of society at the proper level. The history of the formation, establishment, and development of values suggests that the value system of society is formed from the need to satisfy individual human needs with always scarce resources of vital activity.

Reference

1. Radchenko, O. V. (2011). *Tsinnisna systema suspilstva yak mekhanizm demokratychnoho derzhavotvorennia [The Value System of Society as a Mechanism of Democratic State-Building]*. Kh. : KhRI NADU «Mahistr» [in Ukrainian].
2. Andrushchenko, V. & Vusatiuk, O. *Filosofskyi slovnyk [Philosophical Dictionary]*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Bandurka, O. (2014). *Yednist tsinnosti ta istyny u pravi [Unity of Values and Truth in Law]*. Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
4. Eidman, I. (2015). *Proryv v maibutnie. Sotsiologhiia internet-revoliutsii [Breakthrough into the future. The Sociology of the Internet Revolution]*. Obiednane humanitarne vydavnytstvo [in Ukrainian].
5. Havrylenko, I. M., Melnyk, P. V. & Nediukha, M. P. (2013). *Sotsialnyi rozvytok [Social development]*. Akademiia derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy [in Ukrainian].
6. Kozakov, V. (2012). *Sotsialno-tsinnisni zasady derzhavnoho upravlinnia v Ukraini [Social and Value Principles of Public Administration in Ukraine]*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Dashutin, H.P. & Mykhalchenko, M.I. (2011). *Ukrainskyi eksperyment na terezakh humanizmu [Ukrainian Experiment on the Scales of Humanism]*. Kyiv : Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].
8. Danylyshyn, B.M. (2008). *Rozroblennia natsionalnykh stratehii staloho rozvytku: korysnyi dosvid dlia Ukrainy [Development of National Strategies for Sustainable Development: Useful Experience for Ukraine]*. Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky - Mechanism of economic regulation (pp. 214–218) [in Ukrainian].

9. Law of Ukraine on the Strategy for Sustainable Development «Ukraine 2020» (2015, January 12). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
10. Stratehiiia Staloho Rozvytku Ukrainy do 2030 roku [Strategy for Sustainable Development of Ukraine until 2030]. Retrieved from: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/Sustainable-Dev-Strategy-for-Ukraine-by-2030.html> [in Ukrainian].
11. Tsili staloho rozvytku v Ukraini. OON v Ukraini [Sustainable Development Goals in Ukraine. UN in Ukraine]. Retrieved from: <http://un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia> [in Ukrainian].
12. Tsili staloho rozvytku – nevidiemna chastyna Planu vidnovlennia Ukrainy [The Sustainable Development Goals are an integral part of Ukraine's Recovery Plan]. Retrieved from: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/tsili-staloho-rozvytku-nevidyemna-chastyna-planu-vidnovlennya-ukrayiny> [in Ukrainian].

УДК 330.3:339.5

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

ДУБИК Вікторія Яківна*доцент, кандидат економічних наук**доцент кафедри фінансового менеджменту**Львівського національного університету імені Івана Франка**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3475-4156>***СТАСИШИН Андрій Васильович***доцент, кандидат економічних наук**декан факультету управління фінансами та бізнесу**Львівського національного університету імені Івана Франка**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3061-0788>***БОГІВ Роман Євгенович***здобувач наукового ступеня доктора філософії**Львівського національного університету імені Івана Франка*

Анотація. У статті розглянуто теоретичні основи формування інвестиційної стратегії зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств в умовах глобальних викликів. Окреслено основні проблеми, які перешкоджають успішному формуванню інвестиційної стратегії підприємства, а також запропоновано шляхи вдосконалення стратегії, зокрема у розрізі впровадження інноваційних підходів.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційна стратегія, інвестиційний проект, імпорту, зовнішньоекономічна діяльність, рентабельність, інновації, стратегія, підприємство.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації, зовнішньоекономічна діяльність стає ключовим компонентом еволюційного розвитку підприємства. Міжнародний ринок є надзвичайно динамічним середовищем, яке відкриває великі можливості для вітчизняних підприємств, але водночас ставить перед ними додаткові вимоги і виклики. Зважаючи на це, вихід підприємства на зовнішні ринки, де панує жорстка конкуренція, можливий виключно за умови використання

сучасних методів управління, зокрема розроблення ефективної інвестиційної стратегії підприємства, оскільки саме інвестиційна стратегія є одним із ключових інструментів для досягнення успіху та фінансової стійкості підприємства.

Станом на сьогодні актуальність даної теми полягає в тому, що в умовах глобалізації інвестиційна стратегія підприємства стає стратегічним інструментом управління фінансовими ресурсами, що впливає на його

спроможність досягати успіху на міжнародних ринках. Здатність ефективно вибирати та реалізовувати інвестиційні проекти стає детермінантом здатності підприємства конкурувати та розвиватися в умовах світової економічної нестабільності та змін. Окрім того, враховуючи постійні зміни в міжнародному законодавстві, тарифних бар'єрах, валютних курсах та інших факторах, що впливають на зовнішньоторговельні відносини підприємств, необхідно досліджувати інноваційні підходи до розроблення і впровадження інвестиційних стратегій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних із формуванням та реалізацією інвестиційної стратегії підприємства, приділяється увага багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків. Зокрема, це праці С. Бестужева, С. Стахурської, К. В. Орехової, В. Козуб, в яких автори детально розглядають послідовність розроблення та реалізації інвестиційної стратегії підприємства. Також тематиці інвестиційної стратегії присвячені праці Галько Л.Р., Якимчук Т.В., Булкот О.В., Діденко Є.О., Гапіч О.В., Поліщук В.А., Ткаченко Т.П., Шевчук Н.А., Гончарук І.В., Данкеева О.М., Кравченко М.В. та багато інших. Однак, незважаючи на чималу кількість напрацювань науковців, питання інвестиційної стратегії як елемента фінансового забезпечення зовнішньоторговельних відносин суб'єкта підприємницької діяльності із врахуванням сучасних умов залишаються недостатньо дослідженими.

Мета статті. Метою є дослідження проблем формування інвестиційної стратегії підприємства, а також дослідження інвестиційної стратегії як елемента фінансового забезпечення зовнішньоторговельних відносин

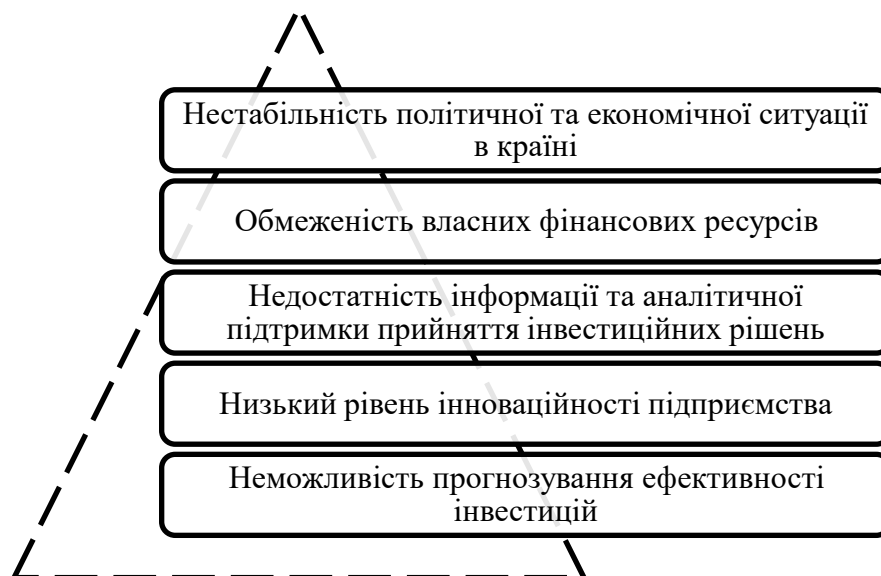
підприємства.

Виклад основних результатів. Інвестиційна стратегія підприємства – це план дій, спрямований на забезпечення ефективного використання інвестиційних ресурсів для досягнення цілей підприємства. Формування інвестиційної стратегії підприємства вимагає аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища, визначення пріоритетних напрямків інвестування, вибору оптимальних інструментів і джерел фінансування, оцінки ризиків та очікуваної рентабельності інвестиційних проектів. Однак, у сучасних умовах підприємства стикаються з рядом проблем та перешкод, які ускладнюють процес формування інвестиційної стратегії (рис. 1).

Основною проблемою при формуванні інвестиційної стратегії підприємства на сьогоднішній день є нестабільність політичної та економічної ситуації, оскільки через зниження прогнозованості розвитку ситуації інвестиційна стратегія підприємства може виявитися неефективною або навіть збитковою. Крім цього, нестабільність політичної та економічної ситуації збільшує ризики, пов'язані з інвестиційною діяльністю. Зокрема, підвищується ризик несплати, ризик зміни цін, збільшення витрат, порушення логістики тощо. У свою чергу, розглянута проблема тісно пов'язана із неможливістю прогнозування ефективності інвестицій. Це також є суттєвою проблемою, оскільки вона ускладнює прийняття ефективних інвестиційних рішень. Підприємство, яке не може прогнозувати ефективність інвестицій, не може бути впевненим у

тому, що інвестиції будуть вигідними. Це буде здійснювати нерентабельні інвестиції, які можуть завдати йому збитків.

Рис. 1. Ключові проблеми формування інвестиційної стратегії підприємства

Джерело: складено автором на основі [1]

Обмеженість власних фінансових ресурсів також є однією із значних проблем, з якою стикаються підприємства при формуванні та реалізації інвестиційної стратегії, оскільки обмежені фінансові ресурси можуть призвести до того, що підприємство не зможе інвестувати в необхідні продукти чи послуги, що може негативно вплинути на його конкурентоспроможність. Щоб уникнути негативних наслідків, підприємствам необхідно уважно аналізувати свою фінансову ситуацію і розробляти ефективні механізми залучення додаткових фінансових ресурсів.

Варто зазначити, що інформація та аналітика – це важливі ресурси для підприємства, які допомагають йому оцінювати своє становище, визначати цілі, розробляти плани, реалізовувати

проекти чи контролювати результати. Недостатність інформації та аналітичної підтримки може призвести до неправильної оцінки ситуації, неврахування всіх факторів впливу, помилок у розрахунках, недостатньої обґрунтованості прийнятих рішень, зниження ефективності та рентабельності інвестиційних проектів, збільшення ризиків, невідповідності рішень цілям та ресурсам підприємства тощо. Тому, для того, щоб уникнути таких негативних наслідків, підприємствам необхідно забезпечити доступ до необхідної інформації та аналітичної підтримки для прийняття інвестиційних рішень.

Ще однією проблемою, яка перешкоджає формуванню ефективності інвестиційної стратегії є низький рівень інноваційності підприємства, тому що він обмежує його можливості для

конкурування, розвитку чи залучення ресурсів. Інноваційність підприємства – це його здатність впроваджувати нові та вдосконалювати існуючі товари, послуги, технології, процеси тощо. Важливо зазначити, що для вирішення цієї проблеми підприємству необхідно стимулювати, підтримувати та впроваджувати інновації на всіх рівнях своєї діяльності, використовуючи свої

внутрішні та зовнішні ресурси, а також враховуючи своє середовище, цілі, потреби та очікування.

Таким чином, формування інвестиційної стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємства є складним і багатоаспектним процесом, який вимагає врахування багатьох факторів, що впливають на ефективність та результативність інвестиційних проєктів (рис. 2).

Стан та перспективи розвитку світової та національної економіки, які визначають рівень попиту, цін, конкуренції, ризиків та можливостей на міжнародних ринках

Стратегічні цілі та пріоритети підприємства, які визначають напрямки, обсяги, терміни та очікувані результати зовнішньоекономічної діяльності

Ресурсна база та потенціал підприємства, які визначають його можливості для реалізації інвестиційних проєктів, а також потреби в додаткових ресурсах

Зовнішнє та внутрішнє середовище підприємства, які визначають його сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози для зовнішньоекономічної діяльності

Законодавче та нормативне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, яке визначає правові рамки, обов'язки, права та обмеження для підприємства та його партнерів

Рис. 2. Фактори впливу на ефективність та результативність інвестиційних проєктів

Джерело: складено автором на основі [2]

У зв'язку із цим, підприємство, яке прагне до успішної зовнішньоекономічної діяльності, повинно мати чітку, послідовну та гнучку інвестиційну стратегію, яка б враховувала всі вищезазначені фактори, а також була адаптована до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Однак, на

практиці, формування інвестиційної стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємства супроводжується рядом проблем та перешкод, які можна класифікувати за такими групами [3]:

– проблеми аналітичного характеру, які пов'язані з недостатнім або ненадійним інформаційним

забезпеченням, низьким рівнем науково-методичної підтримки, відсутністю або недосконалістю інструментів оцінки та прогнозування ефективності та ризиків інвестиційних проектів;

– проблеми організаційного характеру, які пов'язані з невизначеністю або невідповідністю цілей, завдань, функцій, відповідальності та повноважень суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, низьким рівнем координації, контролю та зворотного зв'язку, а також недостатнім залученням та мотивацією персоналу;

– проблеми фінансового характеру, які пов'язані з обмеженістю або нестабільністю власних та залучених інвестиційних ресурсів, високим рівнем витрат та низьким рівнем доходів від зовнішньоекономічної діяльності, а також невизначеністю або невігідністю податкових, кредитних, валютних та інших умов фінансування інвестиційних проектів;

– проблеми зовнішнього характеру, які пов'язані з несприятливою або непередбачуваною кон'юнктурою світового та національного ринків, високим рівнем конкуренції та бар'єрів для входження на нові ринки, а також з політичними, економічними, соціальними, екологічними, культурними та іншими ризиками, що виникають у процесі зовнішньоекономічної діяльності.

Враховуючи це, можна стверджувати, що формування інвестиційної стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємства є складною та багатогранною задачею, яка вимагає від

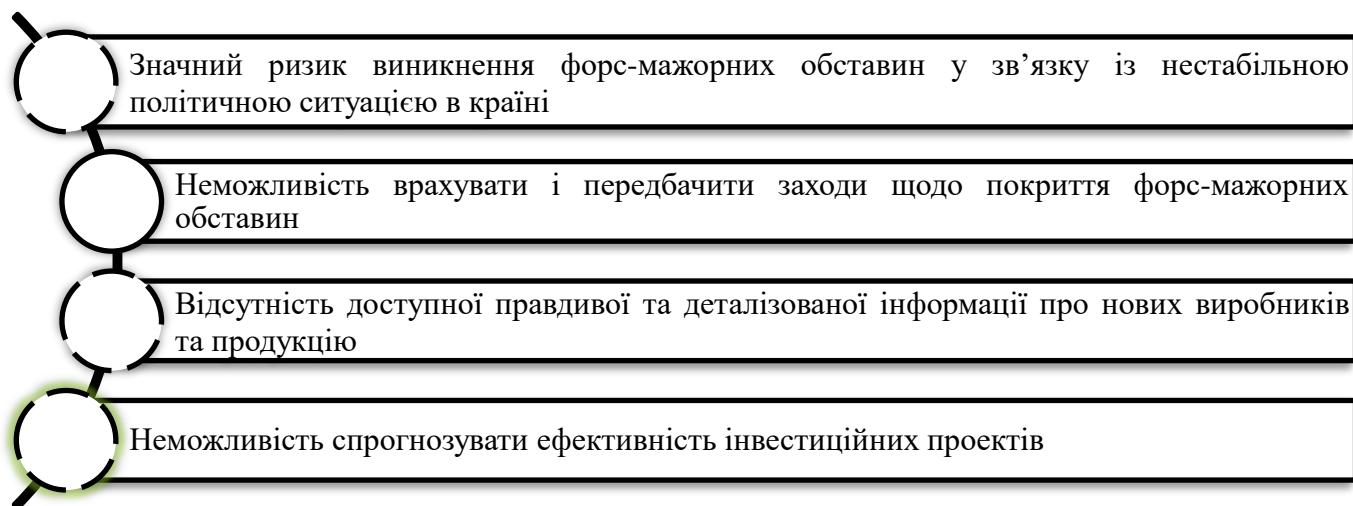
підприємства глибокого аналізу свого потенціалу та можливостей, а також зовнішнього середовища, в якому воно працює, та розробки й реалізації ефективних механізмів управління інвестиційними проектами.

Вітчизняні підприємства, що активно розвивають зовнішньоекономічні зв'язки, зіштовхуються із сучасними проблемами та перешкодами при формуванні інвестиційної стратегії та прогнозуванні ефективності інвестиційних проектів. Зокрема, важливо зауважити, що сьогодні ці проблеми значною мірою пов'язані із нестабільною політичною ситуацією в Україні. Основні проблеми при формуванні та реалізації інвестиційної стратегії у сфері зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств представлені на рисунку 3.

Форс-мажорні обставини – це непередбачувані події, які виникають поза контролем сторін, що уклали договір, та перешкоджають його виконанню. При формуванні інвестиційної стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємство має враховувати можливість виникнення форс-мажорних обставин у країні, де воно здійснює свою діяльність, або в країнах-партнерах, з якими воно співпрацює. Форс-мажорні обставини, пов'язані з нестабільною політичною ситуацією в країні, можуть значно впливати на формування інвестиційної стратегії, оскільки вони:

– можуть призвести до порушення термінів та умов виконання договорів, збитків від невиконання зобов'язань, штрафів, втрати репутації;

- можуть змінити кон'юнктуру ринків, попит та пропозицію на товари та послуги, цінову політику, конкурентну ситуацію, регуляторну політику тощо, що може знизити рентабельність та ефективність інвестиційних проектів;
- можуть вплинути на доступність та вартість ресурсів, необхідних для реалізації інвестиційних проектів, таких як сировина, матеріали, обладнання, персонал, фінанси, інформація тощо, що може збільшити витрати та складності ведення зовнішньоекономічної діяльності.

Рис. 3. Проблеми формування інвестиційної стратегії у сфері зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств

Джерело: складено автором на основі [3]

Із цієї проблеми випливає наступна – неможливість врахувати та передбачити заходи щодо покриття форс-мажорних обставин. Так, форс-мажорні обставини можуть бути різноманітними та непередбачуваними, тому для зменшення негативного впливу форс-мажорних обставин на інвестиційну діяльність підприємство повинне використовувати страхові продукти та формувати резерви для покриття таких обставин.

Крім цього, особливо важливим є забезпечення гнучкості інвестиційної стратегії. Підприємство має бути готовим до того, що форс-мажорні обставини можуть призвести до зміни термінів та умов виконання договорів, кон'юнктури

ринків, доступності та вартості ресурсів тощо. Тому при формуванні інвестиційної стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємство має аналізувати ймовірність та наслідки форс-мажорних обставин, розробляти плани запобігання та мінімізації їхнього впливу, страхувати свої ризики та включати в договори відповідні положення про форс-мажор.

Наступною зазначеною вагомою проблемою, яка виникає при формуванні інвестиційної стратегії у сучасних умовах є відсутність доступної правдивої та деталізованої інформації про нових виробників та продукцію, що ускладнює процес розроблення PEST і SWOT-аналізів, які є важливими інструментами

для формування інвестиційної стратегії, адже за допомогою PEST-аналізу підприємство оцінює вплив політичних, економічних, соціальних та технологічних факторів на країну того чи іншого виробника, у свою чергу SWOT-аналіз допомагає оцінити сильні та слабкі сторони продукції, яка буде запропонована підприємству для імпортування. Як наслідок, підприємство може опиратися на неповний або неякісний аналіз, що може призвести до прийняття неправильного рішення щодо інвестування, а також до невдачі проекту.

Ще однією проблемою, з якою стикаються підприємства при розробці інвестиційної стратегії є неможливість прогнозування ефективності, а відтак доцільності інвестування у обраний проект. Це пов'язано із тим, що сучасний стан є невизначеним, і будь-яка прогнозна оцінка може бути помилковою. Проте, одним із можливих способів вирішення цієї проблеми можна запропонувати застосування сценарного аналізу, який дозволяє розглянути різні варіанти розвитку подій та їх вплив на ефективність інвестиційного проекту [4]. Сценарний аналіз передбачає визначення ключових факторів, які впливають на результати проекту, таких як обсяги продажу, ціни, витрати, валютні курси тощо, а також їх можливих значень у різних ситуаціях. Наприклад, можна розглянути оптимістичний, песимістичний та базовий сценарії, які відображають найкращі, найгірші та найбільш ймовірні умови реалізації проекту. Для кожного сценарію можна розрахувати показники ефективності

проекту, такі як чиста приведена вартість, внутрішня норма рентабельності, термін окупності, а також порівняти їх з критеріями прийняття рішень. Таким чином, сценарний аналіз допомагає оцінити рівень ризику інвестиційного проекту, а також вибрати найбільш прийнятний варіант інвестування.

Крім цього, до перерахованих проблем можна додати наступні:

– валютні ризики: валютний курс є одним із найважливіших факторів, що впливають на ефективність інвестиційної стратегії, яка передбачає імпорт продукції з інших країн. Зміни валютного курсу можуть призвести до різкого зростання або зниження витрат на імпорт, що може негативно вплинути на фінансові результати підприємства;

– ризики, пов'язані з логістикою: логістика є важливим елементом імпортової діяльності. Недоліки в логістиці можуть призвести до затримок у поставках, пошкодження продукції та інших проблем, які можуть негативно вплинути на ефективність інвестиційної стратегії.

Таким чином, формування та реалізація інвестиційної стратегії у сфері ЗЕД є складним і багатограним процесом, на який має вплив багато внутрішніх та зовнішніх факторів.

Висновки. Ключовими проблемами при формуванні інвестиційної стратегії у сучасних умовах є нестабільність політичної та економічної ситуації, яка збільшує ризики, пов'язані з інвестиційною діяльністю підприємства. Проблема тісно пов'язана із неможливістю прогнозування

ефективності інвестицій, що може призвести до того, що підприємство буде здійснювати нерентабельні інвестиції, які можуть завдати йому збитків.

Відтак, для мінімізації ризиків підприємствам необхідно аналізувати зовнішнє середовище, дотримуватися вимог законодавства, збирати та аналізувати інформацію про потенційні ринки та контрагентів, а також враховувати ризики, пов'язані з імпортом продукції в умовах нестабільного середовища.

Список використаної літератури

1. Стахурська С. А. Проблеми формування інвестиційної стратегії підприємства. Національний університет харчових технологій. 2021. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15471/1/invest%20str.pdf>

2. Маковоз О. С., Крайня Д. Р., Обуховський О. В. Фактори інвестиційної стратегії в системі підвищення конкурентоспроможності підприємства. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2021. № 32. С. 70-75.

3. Галько Л. Р. Інвестиційна діяльність підприємства: стратегія і тактика управління. Економіка і суспільство. 2021. № 31. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/727/699>

4. Стахурська С. А. Формування інвестиційної стратегії в контексті змін в організації. Економіка та суспільство. 2022. № 4. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1558/1499>

5. Л. П. Скотнікова, І. В. Угрімова. Роль інвестиційної стратегії у розвитку підприємства. Вісник НТУ «ХП». 2018. № 19. С. 19-22. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/161787509.pdf>

JEL Classification: F21, F30

PROBLEMS OF FORMING THE INVESTMENT STRATEGY FOR FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES OF ENTERPRISES

DUBYK Viktoriia

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3475-4156>*

STASYSHYN Andrii

*PhD in Economics, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Finance Management and Business
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3061-0788>*

BOHIV Roman

*recipient of the Doctor of Philosophy degree
Lviv Ivan Franko National University*

Abstract. *The article examines the theoretical foundations of the formation of the investment strategy of the foreign economic activity of domestic enterprises in the conditions of global challenges. The main problems that prevent the successful formation of the enterprise's investment strategy are outlined, as well as ways to improve the strategy are proposed, in particular, in terms of the introduction of innovative approaches.*

Key words: *investment, investment strategy, investment project, import, foreign economic activity, profitability, innovation, strategy, enterprise.*

The process of forming an investment strategy in modern conditions is a key stage for ensuring the successful operation of the enterprise in the long term. It is a complex process that requires a holistic understanding of internal and external factors, and includes a number of sequential steps aimed at achieving appropriate economic results. It was revealed that the strategy should be formed on the basis of certain principles that will contribute to increasing the efficiency of investing in certain projects.

When forming an investment strategy, enterprises may face various problems of the

internal or external environment. In modern conditions, the most significant problem is the instability of the political and economic situation, which prevents the possibility of forecasting the effectiveness of investment projects, which is also considered a significant obstacle, as it complicates the adoption of effective investment decisions. A business that cannot predict the performance of investments cannot be sure that the investment will be profitable, which may lead to the business financing projects that may cause it losses. The study also found that the formation of an investment strategy in the

field of foreign economic activity of domestic enterprises is complicated by unfavorable economic and political factors that can lead to significant losses for the enterprise, complicate the process of evaluating investment projects and make it impossible to forecast their effectiveness in the long term. For example, changes in exchange rates can lead to the fact that investment projects become less profitable or even unprofitable, the lack of detailed information about products can make it difficult to assess their market potential, and the inability to predict the effectiveness of investment projects can lead to the company making an ill-founded decision about their implementation.

In today's unstable conditions, as well as in a competitive and dynamic business environment, business entities must constantly evaluate and improve their investment strategies in order to optimize profitability and manage risks. In particular, in the course of the study, the following ways of improving the formation of the investment

strategy were proposed: diversification of the investment portfolio, comprehensive risk management, in-depth market analysis, strategic partnerships, as well as the use of innovative approaches aimed at increasing the efficiency, competitiveness of the enterprise and resistance to risks. It was proposed to use modern tools such as Microsoft Excel, Power BI or artificial intelligence tools when forming an investment strategy and evaluating investment projects, because these tools allow automating the processes of evaluating and tracking the effectiveness of investment projects, as well as analyzing large volumes of data. An automated investment strategy model is an effective tool that can help businesses improve the efficiency and quality of investment activities. Therefore, the constant improvement of the investment strategy, in particular with the help of the introduction of innovative approaches to its formation, is an important factor in the success of any enterprise in modern conditions.

Reference

1. Stahurska S. A. Problems of forming the investment strategy of the enterprise. National University of Food Technologies. 2021. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15471/1/invest%20str.pdf>
2. Makovoz O.S., Krainya D.R., Obukhovskiy O.V. Factors of the investment strategy in the system of increasing the competitiveness of the enterprise. Eastern Europe: Economy, Business and Management. 2021. No. 32. P. 70-75.
3. Galko L. R. Investment activity of the enterprise: management strategy and tactics. Economy and society. 2021. No. 31. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/727/699>
4. Stahurska S. A. Formation of an investment strategy in the context of changes in the organization. Economy and society. 2022. No. 4. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1558/1499>
5. L. P. Skotnikova, I. V. Ugrimova. The role of investment strategy in enterprise development. Bulletin of NTU "KhPI". 2018. No. 19. P. 19-22. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/161787509.pdf>

УДК: 519.1:338.48:332.1

КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

ЗАВАЛЬНИЦЬКА Надія Богданівна*доцент, кандидат економічних наук**доцент кафедри фінансового менеджменту**Львівського національного університету імені Івана Франка***СТАДНИК Мирослава Євгенівна***доцент, кандидат економічних наук**в.о. завідувача кафедри маркетингу та аналітичної економіки**ВНЗ «ПрАТ «Львівського інституту менеджменту»*

Анотація. У статті здійснено кластерний аналіз регіональних ринків туристичних послуг в Україні за допомогою їх інтерпретації як сукупності точок в багатовимірному просторі, методу дендритів, використовуючи евклідові відстані. За результатами проведеного дослідження утворено типові кластери регіональних туристичних ринків, які необхідно враховувати при формуванні стратегії розвитку туристичної сфери України.

Ключові слова: туризм, сфера туризму, регіони, кластери, кластерний аналіз, метод дендритів, евклідові відстані.

Постановка проблеми. Ринок туристичних послуг завжди активно розвивався в Україні, приносячи значні прибутки та сприяючи вирішенню ряду соціально-економічних проблем країни. У регіональному аспекті туристична сфера забезпечувала завжди досягнення усіх трьох складових сталого розвитку територій: економічної, соціальної та екологічної. Розвиток ринку туристичних послуг сприяє розширенню діяльності та підвищенню її ефективності галузі засобів розміщування та об'єктів харчування, транспорту, роздрібною торгівлі та сфери послуг, страхування, будівництва тощо. Одночасно збільшується кількість робочих місць, вирішується проблема безробіття, зростають доходи та покращується якість життя населення.

Також розвиток ринку туристичних послуг сприяє раціоналізації природокористування, збереженню і облагородженню довкілля, відродженню традицій та збереженню культурної та історичної спадщини території тощо.

Проте останні кілька років, пов'язаних із всесвітньою пандемією Covid-19 та повномасштабним вторгненням на територію нашої країни агресора, який нищить усе навколо, створили значні перешкоди для подальшого розвитку сфери туризму в Україні. На даний час туристична діяльність намагається функціонувати в західних областях країни і частково у центральних. Всі інші області країни через часті обстріли територій та здійснення бойових дій стали небезпечними для життя, не те щоб для

подорожей.

Маючи впевненість, що Україна перемає ворога та мирне життя відновиться, слід продумувати перспективи подальшого розвитку, в тому числі перспективи відродження туризму. Вкрай необхідною при цьому буде державна підтримка, що ґрунтуватиметься на врахуванні кон'юнктури ринку туристичних послуг, практики менеджменту та маркетингу в туризмі, особливостей регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку регіональних ринків туристичних послуг вивчалися такими вітчизняними та зарубіжними науковцями як В. Бакум, В. Бахрушин, І. Белебех, С. Білогур, М. Борушак, Л. Гур'янова, К. Зайчук, Л. Ільїн, Т. Клебанова, М. Кропивко, Е. Лимер, О. Любіцева, Д. Мазоренко, Н. Моїсеєва, Р. Мудрак, О. Павлова, К. Павлов, М. Портер, Д. Сольє, І. Толенадо, В. Фельдман, О. Ціхановська, Л. Чаговець та інші. Проте, завжди залишаються невирішені питання, які потребують поглибленого або повторного вивчення у зв'язку із змінами ряду внутрішніх та зовнішніх умов розвитку суспільства, країн, територій тощо.

Метою статті є проведення кластерного аналізу підприємств сфери туризму, встановлення перспектив розвитку регіональних ринків туристичних послуг України.

Виклад основних результатів. Формування стратегії розвитку ринку туристичних послуг потребує врахування регіональних особливостей, що сприятиме підвищенню ефективності запроваджуваних заходів та уникненню загроз розвитку. Розв'язати проблему типізації регіональних ринків туристичних

послуг можна за допомогою кластерного аналізу, зокрема методу дендритів. Використання кластеризації регіональних туристичних ринків дозволяє визначити основні відмінності діяльності туроператорів та турагентів регіону, сформувані типові кластери, для яких будуть розроблені універсальні методи регулювання.

Т.С. Клебанова зазначає, що «Кластерний аналіз передбачає виділення компактних, віддалених один від одного груп об'єктів, відшукує «природне» розбиття сукупності на області скупчення об'єктів. Він використовується, коли вихідні дані подані у вигляді матриць близькості, або відстаней між об'єктами, або у вигляді точок у багатовимірному просторі. Найбільш поширені дані другого виду, для яких кластерний аналіз орієнтований на виділення деяких геометрично віддалених груп, всередині яких об'єкти близькі» [1, с. 57].

В.Є. Бахрушин під «класом» розглядає «генеральну сукупність, що описується одномодальною функцією щільності ймовірності $f(X)$ або, у випадку дискретних ознак, – одномодальним полігоном імовірностей. Номери класів не мають змістового навантаження й використовуються лише для того, щоб відрізнити їх один від одного» [2, с. 162].

З метою кластеризації регіональних ринків туристичних послуг описано області України за допомогою одинадцяти показників рівня розвитку та ефективності діяльності туристичних підприємств. У результаті отримано матрицю вихідних даних (табл. 1). Кластерний аналіз регіональних ринків туристичних послуг здійснено за допомогою програми Microsoft Excel за даними Державної служби статистики України за 2020 рік, оскільки статистичні дані за наступні роки відсутні.

Матриця вихідних даних, 2020 р.*

область	номер	кількість осіб, що перебували в одному колективному засобі розміщування, осіб	чисельність туристів, що обслуговувало 1-не туристичне підприємство, осіб	частка турсервісів в області, %	частка турсервісів області від України, %	частка тургентств області від України, %	зайнятість населення в сфері тимчасового розміщування й організації харчування, тис. осіб	середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників в сфері тимчасового розміщування й організації харчування, грн.	фінансовий результат до оподаткування в підприємствах тимчасового розміщування та організації харчування, млн.	частка підприємств, які одержали збиток, в сфері тимчасового розміщування та організації харчування, %	рентабельність операційної діяльності в сфері тимчасового розміщування та організації харчування, %	капітальні інвестиції на одне підприємство, тис. грн.
		x1	x2	x3	x4	x5	x6	x7	x8	x9	x10	x11
Вінницька	1	2350	335	7,6	1,33	2,14	4	5438	-16,4	55,4	-11,4	7848,8
Волинська	2	786	144	2,9	0,44	1,99	6,5	4304	-12,1	39,8	0,9	207,6
Дніпропетровська	3	1737	181	3,5	3,32	12,18	21,6	6085	-80	38,7	-1,3	4421,3
Донецька	4	1128	228	2,4	0,44	2,34	9,4	6230	-314,6	29,2	-4,7	347,7
Житомирська	5	1106	190	5,1	0,66	1,64	5,8	5051	-7,8	45,8	-4,5	0
Закарпатська	6	985	204	12,5	1,99	1,84	13,2	5069	11,6	34,6	3,3	790,7
Запорізька	7	780	226	2,7	0,88	4,19	12,9	6296	-255,3	38,4	-7,1	559,3
Івано-Франківська	8	2478	601	6,7	1,55	2,84	9,6	6410	-420,9	21,5	-45,1	290,8
Київська	9	3567	1438	26	71,46	26,94	48,1	7510	-1111,05	42,2	-12,65	6857,9
Кіровоградська	10	965	136	0	0	1,67	5,5	4739	5,7	32,9	2,7	0
Луганська	11	943	92	0	0	1,08	4,1	4502	-31,8	21,7	-18,5	915,8
Львівська	12	2072	380	14,3	8,41	6,65	29,8	3874	-361,3	44,5	-16,1	1672,6
Миколаївська	13	878	125	1,1	0,22	2,58	7,7	5885	-42,8	38,8	-4,1	243,7
Одеська	14	943	145	6,2	2,65	5,33	26,2	5567	-197,2	38,8	-6,3	1495,8
Полтавська	15	2040	153	0	0	3,63	8,4	7771	5,9	33,8	-5,8	522,8
Рівненська	16	985	189	2	0,44	2,93	10,1	4251	-9,5	38,1	-8,5	0
Сумська	17	1600	141	2,4	0,44	2,43	4,4	5499	-10,7	49	-13,3	0
Тернопільська	18	1200	126	6,2	0,88	1,79	7,5	4985	-3,9	47,4	-13,8	1842
Харківська	19	1214	188	3	1,55	6,65	19,1	5455	-423,1	41,3	-18,8	626,7
Херсонська	20	950	255	1,9	0,22	1,55	5,9	5872	-2,4	26,2	-1,8	140,5
Хмельницька	21	1771	176	1,6	0,22	1,82	5,5	3083	-2,4	35,6	-1,9	339,8
Черкаська	22	1219	159	6,1	1,33	2,72	6	6236	-18,4	40,6	-17	0
Чернівецька	23	1000	142	10,9	1,33	1,43	9,2	2065	-23,8	50,6	-32,7	315,2
Чернігівська	24	1559	278	1,8	0,22	1,64	4,9	4489	-7,6	45,3	-2,8	364,2

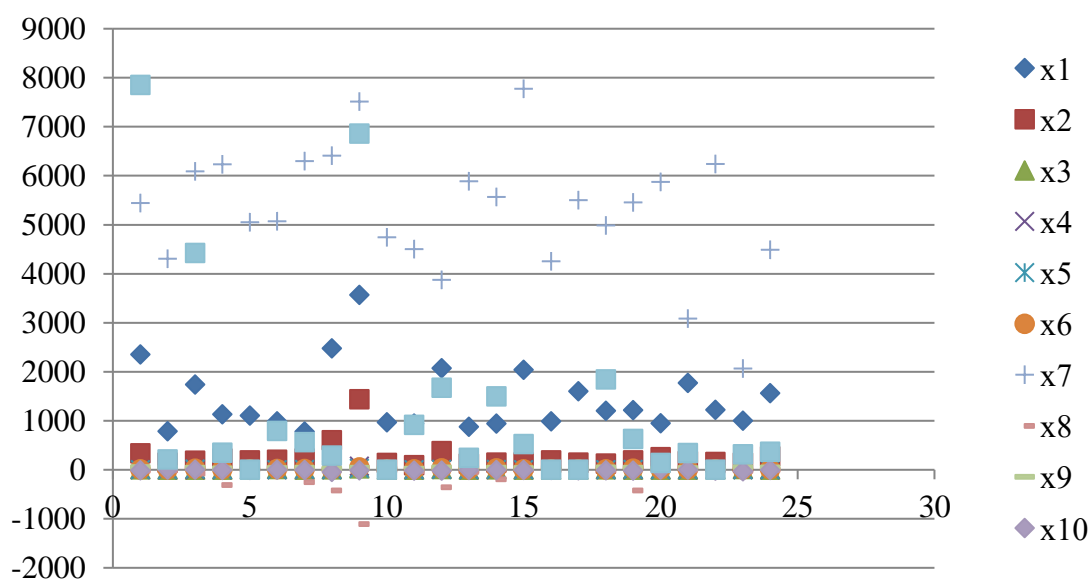
Джерело: сформовано за даними [4]

Наочне відображення кластеризації множини об'єктів за рядом класифікаційних ознак здійснено за допомогою їх інтерпретації як сукупності точок в багатовимірному просторі. Геометрична близькість точок в просторі відповідає близькості досліджуваних об'єктів за рядок ознак.

Туристичні кластери доцільно розглядати «як спонтанно або цільовим чином сформовану і географічно локалізовану сукупність туристичних

атракцій і підприємств туристичної галузі та інфраструктури, між якими склалися стійкі вертикальні і горизонтальні зв'язки, що забезпечують створення конкурентоспроможного туристичного продукту» [3, с. 10].

У даному випадку сукупність об'єктів характеризується значним об'ємом та великою кількістю класифікаційних ознак, що утруднює їх поділ на умовні кластери за геометричним представленням у просторі (рис. 1).

Рис. 1. Геометричне зображення областей України за рівнем розвитку ринку туристичних послуг

Джерело: побудовано авторами за даними [4] за допомогою програми Microsoft Excel

Туристичні кластери нами виділено за допомогою методу дендритів. «Дендрит – ламана лінія, яка може розгалужуватися; вона з'єднує кожні дві точки досліджуваної сукупності, проте не може містити замкнених ламаних ліній (контурів). Критерій оптимальності дендрита – $\min$ суми відстаней, це забезпечує більшу схожість сусідніх елементів» [1, с. 96].

Для початку розраховують матрицю

відстаней або матрицю мір подібності (табл. 2) за допомогою евклідових відстаней, що визначаються за формулою:

$$d_{ij} = \sqrt{\sum_{k=1}^m (x_{ik} - x_{jk})^2},$$

де x_{ik} – значення k -го показника у i -го об'єкта; x_{jk} – значення k -го показника у j -го об'єкта; m – кількість показників – характеристик об'єктів [1, с. 152].

Матриця подібності між об'єктами за евклідовими відстанями*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	0	7884,0	3545,5	7647,8	7957,5	7199,6	7510,5	7636,8	3029,7	8003,2	7140,2	6386,8	7762,0	6513,6	7697,0	8055,9	7887,2	6136,2	7323,7	7846,9	7892,6	7971,9	8366,2	7586,1
2	7884,0	0	4673,1	1986,2	840,1	984,5	2039,1	2771,9	8070,3	514,6	754,5	2040,5	1584,5	1820,4	3700,3	296,1	1460,8	1818,5	1362,0	1582,0	1574,7	1990,9	2252,1	821,2
3	3545,5	4673,1	0	4128,4	4584,9	3845,6	3988,5	4243,9	3737,1	4686,8	3928,9	3560,2	4270,3	3077,7	4259,3	4845,9	4462,9	2856,7	3897,1	4359,1	5067,4	4454,7	5793,9	4365,1
4	7647,8	1986,2	4128,4	0	1267,8	1293,0	417,0	1417,8	7216,4	1575,3	1855,2	2867,7	526,2	1346,5	1826,1	2037,8	989,2	1973,7	836,5	548,6	3227,6	471,2	4178,3	1820,5
5	7957,5	840,1	4584,9	1267,8	0	800,7	1425,4	2038,5	7868,7	347,2	1085,2	2297,4	901,4	1602,7	2923,3	809,2	668,8	1846,7	860,6	850,2	2105,0	1190,9	3005,0	813,3
6	7199,6	984,5	3845,6	1293,0	800,7	0	1293,5	2150,5	7226,8	859,9	595,2	1886,3	993,0	891,3	2913,5	1138,1	1092,5	1079,5	646,7	1035,3	2183,2	1430,2	3042,5	924,1
7	7510,5	2039,1	3988,5	417,0	1425,4	1293,5	0	1771,5	7150,0	1687,5	1854,9	2968,2	577,2	1202,2	1959,1	2144,5	1299,1	1901,0	964,4	670,2	3379,4	754,9	4251,0	1993,6
8	7636,8	2771,9	4243,9	1417,8	2038,5	2150,5	1771,5	0	6834,4	2359,4	2607,4	2925,7	1791,5	2186,1	1575,6	2704,7	1437,7	2543,9	1671,6	1715,7	3453,9	1434,7	4629,6	2194,9
9	3029,7	8070,3	3737,1	7216,4	7868,7	7226,8	7150,0	6834,4	0	8026,9	7363,9	6635,5	7516,1	6475,0	6740,9	8191,4	7605,6	6331,9	7115,5	7569,2	8254,7	7550,1	9050,6	7609,1
10	8003,2	514,6	4686,7	1575,3	347,2	859,9	1687,5	2359,4	8026,9	0	948,3	2228,7	1175,9	1722,0	3259,2	491,7	990,8	1873,4	1074,6	1148,0	1873,3	1518,9	2693,2	754,0
11	7140,2	754,5	3928,9	1855,2	1085,2	595,2	1854,9	2607,4	7363,9	948,3	0	1560,4	1539,6	1225,5	3471,3	955,9	1506,0	1077,0	1108,3	1583,0	1743,4	1981,6	2511,3	848,5
12	6386,8	2040,5	3560,2	2867,7	2297,4	1886,3	2968,2	2925,7	6635,5	2228,7	1560,4	0	2771,1	2062,7	4086,2	2069,4	2417,0	1488,7	2090,6	2782,8	1632,2	3044,9	2536,8	1577,9
13	7762,0	1584,5	4270,3	526,2	901,4	993,0	577,5	1791,5	7516,1	1175,9	1539,6	2771,1	0	1303,0	2233,5	1657,1	855,1	1862,8	770,4	186,3	2943,2	548,5	3822,8	1565,8
14	6513,6	1820,4	3077,7	1346,5	1602,7	891,3	1202,2	2186,1	6475,0	1722,0	1225,5	2062,7	1303,0	0	2655,1	2002,1	1646,0	750,2	945,7	1407,3	2869,1	1671,5	3700,3	1696,0
15	7697,0	3700,3	4259,3	1829,1	2923,3	2913,5	1959,1	1575,6	6740,9	3259,2	3471,3	4086,2	2233,5	2655,1	0	3711,9	2372,7	3195,1	2498,5	2225,1	4699,3	1817,8	5803,9	3323,3
16	8055,9	296,1	4845,9	2037,8	809,2	1138,1	2144,5	2704,7	8191,4	491,7	955,9	2069,4	1657,1	2002,1	3711,9	0	1392,2	1995,5	1437,4	1628,9	1448,4	1999,0	2209,4	725,8
17	7887,2	1460,8	4462,9	989,2	668,8	1092,5	1299,1	1437,7	7605,6	990,8	1506,0	2417,0	855,1	1646,0	2372,7	1392,2	0	1953,8	846,3	771,4	2446,1	830,0	3500,3	1083,2
18	6136,2	1818,5	2856,7	1973,7	1846,7	1079,5	1901,0	2543,9	6331,9	1873,4	1077,0	1488,7	1862,8	750,2	3195,1	1995,5	1953,8		1370,4	1939,5	2490,6	2227,0	3301,3	1606,9
19	7323,7	1362,0	3897,1	836,5	860,6	646,7	964,4	1671,6	7115,5	1074,6	1108,3	2090,6	770,4	945,7	2498,5	1437,4	846,3	1370,4		813,7	2489,3	1080,5	3434,7	1141,2
20	7846,9	1582,0	4359,1	548,6	850,2	1035,3	670,2	1715,7	7569,2	1148,0	1583,0	2782,8	186,3	1407,3	2225,1	1628,9	771,4	1939,5	813,7		2915,2	484,3	3813,3	1527,9
21	7892,6	1574,7	5067,4	3227,6	2105,0	2183,2	3379,4	3453,9	8254,7	1873,3	1743,4	1632,2	2943,2	2869,1	4699,3	1448,4	2446,1	2490,6	2489,3	2915,2		3219,1	1278,4	1425,8
22	7971,9	1990,9	4454,7	471,2	1190,9	1430,2	754,9	1434,7	7550,1	1518,9	1981,6	3044,9	548,5	1671,5	1817,8	1999,0	830,0	2227,0	1080,5	484,3	3219,1		4188,7	1820,7
23	8366,2	2252,1	5793,9	4178,3	3005,0	3042,5	4251,0	4629,6	9050,6	2693,2	2511,3	2536,8	3822,8	3700,3	5803,9	2209,4	3500,3	3301,3	3434,7	3813,3	1278,4	4188,7		2492,1
24	7586,1	821,2	4365,1	1820,5	813,3	924,1	1993,6	2194,9	7609,1	754,0	848,5	1577,9	1565,8	1696,0	3323,3	725,8	1083,2	1606,9	1141,2	1527,9	1425,8	1820,7	2492,1	

Джерело: розраховано авторами

Оптимальна кількість кластерів визначена на основі аналізу спеціальних оціночних критеріїв. У результаті обрано 8 кластерів, на які доцільно розділити усю сукупність регіональних ринків

туристичних послуг за рівнем їх розвитку за принципом подібності. Кластери формуються за мінімальними відстанями (d_{ij}) між об'єктами (табл. 3) за допомогою вбудованої в Excel функції «min».

Таблиця 3

Області – найближчі сусіди за рівнем розвитку регіонального ринку туристичних послуг (d_{ij})*

область	№	d_{ij}	найближчий сусід	область	№	d_{ij}	найближчий сусід
Вінницька	1	3029,7	9	Миколаївська	13	186,3	20
Волинська	2	296,1	16	Одеська	14	750,2	18
Дніпропетровська	3	2856,7	18	Полтавська	15	1575,6	8
Донецька	4	417,0	7	Рівненська	16	296,1	2
Житомирська	5	347,2	10	Сумська	17	668,8	5
Закарпатська	6	595,2	11	Тернопільська	18	750,2	14
Запорізька	7	417,0	4	Харківська	19	646,7	6
Івано-Франківська	8	1417,8	4	Херсонська	20	186,3	13
Київська	9	3029,7	1	Хмельницька	21	1278,4	23
Кіровоградська	10	347,2	5	Черкаська	22	471,2	4
Луганська	11	595,2	6	Чернівецька	23	1278,4	21
Львівська	12	1488,7	18	Чернігівська	24	725,8	16

Джерело: сформовано авторами

У результаті утворено 8 кластерів типових регіональних ринків туристичних послуг (табл. 4). Однак, враховуючи відстані між кластерами, які за методом найближчого сусіда визначаються як відстань між

найближчими об'єктами двох кластерів, довелось здійснити перерозподіл кластерів та об'єктів у них. Таким чином, отримано 7 кластерів регіональних туристичних ринків (табл. 4).

Таблиця 4

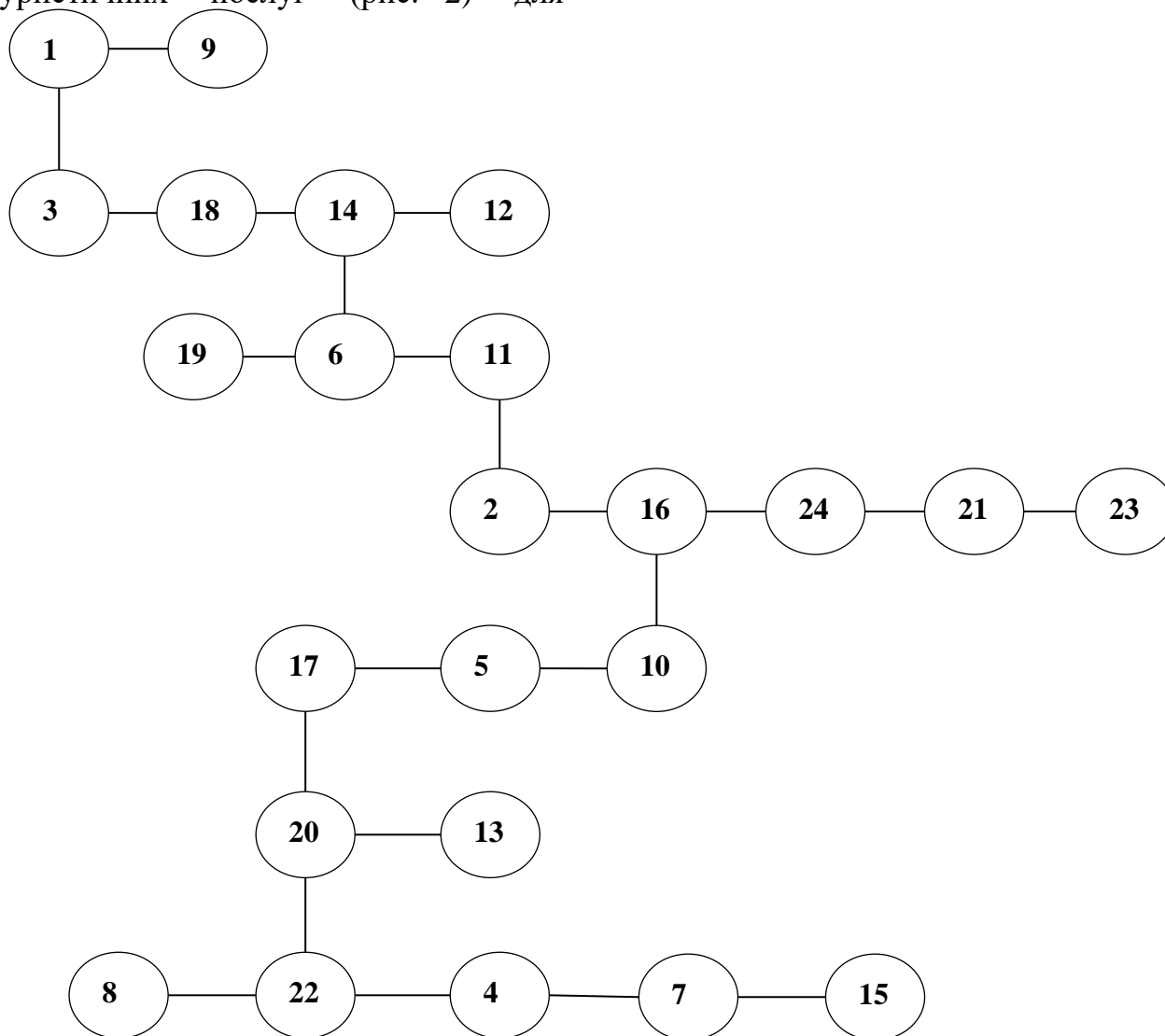
Кластери регіональних ринків туристичних послуг в Україні*

Початковий розподіл		Остаточний розподіл	
кластер	область	кластер	область
1	1. Вінницька 9. Київська	1	1. Вінницька 9. Київська
2	2. Волинська 16. Рівненська 24. Чернігівська	2	3. Дніпропетровська 18. Тернопільська 14. Одеська 12. Львівська
3	3. Дніпропетровська 18. Тернопільська 14. Одеська 12. Львівська	3	6. Закарпатська 11. Луганська 19. Харківська
4	4. Донецька 7. Запорізька 8. Івано-Франківська	4	2. Волинська 16. Рівненська 24. Чернігівська

	15. Полтавська 22. Черкаська		21. Хмельницька 23. Чернівецька
5	5. Житомирська 10. Кіровоградська 17. Сумська	5	5. Житомирська 10. Кіровоградська 17. Сумська
6	6. Закарпатська 11. Луганська 19. Харківська	6	13. Миколаївська 20. Херсонська
7	13. Миколаївська 20. Херсонська	7	4. Донецька 7. Запорізька 8. Івано-Франківська 15. Полтавська 22. Черкаська
8	21. Хмельницька 23. Чернівецька		

Джерело: сформовано авторами

За результатами розрахунків побудовано дендрограму регіональних ринків туристичних послуг (рис. 2) для візуалізації отриманих кластерів, зв'язків в середині них та між ними.

Рис. 2. Дендрограма областей України за рівнем розвитку ринку туристичних послуг

Результати кластерного аналізу проблем. показали відмінності регіональних ринків туристичних послуг, що потребують відмінних підходів до їх регулювання, залучення інвестицій, комплексного розвитку територій. Кластеризації регіональних туристичних ринків може вважатись інноваційним механізмом щодо розвитку регіонів країни та вирішення їх соціально-економічних

Висновок. За результатами проведеного дослідження визначено кластери – типові групи областей – регіональних ринків туристичних послуг, що дозволить розробити відповідну політику та стратегію розвитку туристичної сфери з врахуванням особливостей кожного регіону.

Список використаної літератури

1. Бізнес-аналітика багатовимірних процесів : навч. посібник / Т. С. Клебанова, Л. С. Гур'янова, Л. О. Чаговець та ін. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 272 с.
2. Бахрушин В. Є. Методи аналізу даних : навчальний посібник для студентів. Запоріжжя : КПУ, 2011. 268 с.
3. Білогур С. Ю. Розвиток інституційних парадигм кластерної концепції в туризмі. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2019. № 2 (27). С. 7-14.
4. Державна служба статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.2\(50\).2023.127135136](https://doi.org/10.30970/fp.2(50).2023.127135136)

JEL Classification: M300, M310

CLUSTER ANALYSIS OF THE TOURIST MARKET OF UKRAINE: REGIONAL ASPECT

ZAVALNYTSKA Nadia

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv*

STADNYK Myroslava

*PhD in Economics, Associate Professor,
Acting Head of the Department of Marketing and Analytical Economics
Lviv Institute of Management PJSC University*

Abstract. *In the article, a cluster analysis of regional markets of tourist services in Ukraine is carried out using their interpretation as a set of points in a multidimensional space, the dendrite method, using Euclidean distances. According to the results of the conducted research, typical clusters of regional tourism markets were formed, which must be taken into account when forming a strategy for the development of the tourism sphere of Ukraine.*

Keywords: *tourism, sphere of tourism, regions, clusters, cluster analysis, dendrite method, Euclidean distances.*

The market of tourist services has always developed actively in Ukraine, bringing significant profits and contributing to the solution of a number of socio-economic problems of the country. In the regional aspect, the tourism sphere always ensured the achievement of all three components of the sustainable development of territories: economic, social and ecological. The development of the market of tourist services contributes to the expansion of activities and the improvement of its efficiency in the field of accommodation facilities and catering facilities, transport, retail trade and the sphere of services, insurance, construction, etc. At the same time, the number of jobs increases, the problem of

unemployment is solved, incomes increase and the quality of life of the population improves. Also, the development of the market of tourist services contributes to the rationalization of nature use, the preservation and improvement of the environment, the revival of traditions and the preservation of the cultural and historical heritage of the territories, etc.

However, the last few years, associated with the worldwide Covid-19 pandemic and the full-scale invasion of the territory of our country by an aggressor who is destroying everything around, have created significant obstacles for the further development of tourism in Ukraine. Currently, tourist activity is

trying to function in the western regions of the country and partially in the central ones. All other areas of the country have become dangerous for life, not to mention for travel, due to frequent shelling of territories and the implementation of hostilities.

Having confidence that Ukraine will defeat the enemy and peaceful life will be restored, one should think about the prospects for further development, including the prospects for the revival of tourism. At the same time, state support will be extremely necessary, which will be based on taking into account the

conditions of the tourist services market, the practice of management and marketing in tourism, and the peculiarities of regional development.

The cluster analysis carried out in the study showed the differences of regional markets of tourist services, which require different approaches to their regulation, attraction of investments, comprehensive development of territories. Clustering of regional tourism markets can be considered an innovative mechanism for the development of the regions of the country and the solution of their socio-economic problems.

Reference:

1. Klebanova T. S., Hurianova L. S., Chahovets L. O. et al. (2018). *Biznes-analytyka bahatovymirnykh protsesiv* [Business analytics of multidimensional processes]. Kharkiv : KhNEU im. S. Kuznetsia [in Ukrainian].

2. Bakhrushyn V. Ye. (2011). *Metody analizu danykh : navchalnyi posibnyk dlia studentiv* [Methods of data analysis: a study guide for students]. Zaporizhzhia : KPU [in Ukrainian].

3. Bilohur S. Yu. (2019). *Rozvytok instytutysiinykh paradyhm klasternoi kontseptsii v turyzmi* [Development of institutional paradigms of the cluster concept in tourism]. *Yevropeiskyi vektor ekonomichnoho rozvytku – European vector of economic development*, 2 (27), 7-14 [in Ukrainian].

4. Derzhavna sluzhba statyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>